

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

УДК 327:355.01:330.131.5

ПОГОДЖЕНО

Декан факультету
(гуманітарно-педагогічний)

_____ Савицька І.М.
(підпис) (ПБ)

«__» _____ 2025 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри
(міжнародних відносин і суспільних наук)

_____ Хвіст В.О.
(підпис) (ПБ)

«__» _____ 2025 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

РОЛЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ «М'ЯКОЇ СИЛИ» В ЧАСИ ВІЙНИ

Спеціальність

291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Освітня програма

«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Гарант освітньої програми

_____ канд. іст. н., доцент _____ Кравченко Н.Б.
(науковий ступінь та вчене звання) (підпис) (ПБ)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

_____ д. філос. н., доцент _____ Калуга В.Ф.
(науковий ступінь та вчене звання) (підпис) (ПБ)

Виконала

_____ Костюк Ю.В.
(підпис) (ПБ студента)

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о.завідувача кафедри міжнародних відносин і суспільних наук

канд. іст. наук, доцент Хвіст В.О.
(підпис)

« ____ » _____ 2025 року

**ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТУ**

Костюк Юлії Володимирівни

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
(код і назва)

Освітня програма «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
(назва)

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Тема магістерської кваліфікаційної роботи **Роль та ефективність «м'якої сили» в часи війни,**

затверджена наказом ректора НУБіП України від «22» листопада 2024 р. №2086 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедрі «15» листопада 2025
(рік, місяць, число)

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи наукові дослідження з питань ролі та ефективності «м'якої сили» в часи війни

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

- дослідити змістовне наповнення та особливості трактування концепту «м'яка сила»;
- проаналізувати стан визначеності щодо потенціалу «м'якої сили» з огляду на специфіку суб'єктів оперування «м'якою силою»;
- дослідити особливості трактування «м'якої сили» як засобу впливу з огляду на об'єкт його докладання;
- розкрити слабкі сторони концепту «м'якої сили» у світлі його критики;
- проаналізувати особливості компонування засобів та інструментів м'якої сили із засобами примусу та прямого тиску;
- дослідити спектр засобів м'якої сили, якими оперує агресор в ході викритого вторгнення та особливості їх використання;
- дослідити потенціал, а також приклади застосування репрезентантами України інструментарію «м'якої сили» на предмет виявлення сильних і слабких сторін такого застосування.

Дата видачі завдання «22» листопада 2024 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____ Калуга В.Ф.
(підпис)

Завдання прийняла до виконання _____ Костюк Ю.В.
(підпис)

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
студентки магістратури гуманітарно-педагогічного факультету
спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»,
освітньо-професійної програми «Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»
Національного університету біоресурсів і природокористування України
Костюк Юлії Володимирівни
на тему: «Роль та ефективність «м'якої сили» в часи війни»

Обраний напрям магістерського дослідження відзначається помітною актуальністю, оскільки безпосередньо пов'язаний з відображенням процесів, причиною яких стала російська агресія проти України. У сучасному світі класична війна поступилася місцем гібридній війні, що неодмінно передбачає вдавання до засобів та інструментів інформаційної війни. Своєю чергою інформаційна війна хоча б в розрізі притаманних їй засобів та інструментів оперування безпосередньо пов'язана з явищем «м'якої сили».

Осмислення явища «м'якої сили» породжує низку питань та критичних зауважень аж до формування твердження щодо надуманості згаданого явища. Інша справа концепт «м'якої сили», автором якого вважається насамперед американський політтехнолог і науковець Дж. Най. Аналіз концепту формує широке поле для роздумів дослідників відразу в кількох площинах і напрямках соціально-політичного життя і активності спільнот, міжнародних відносин та світової політики.

У межах магістерського дослідження увага приділена розкриттю кількох аспектів, пов'язаних з «м'якою силою» і як концептом, і як своєрідним явищем відповідно до поставлених завдань. Зокрема аналізуються суть та особливості концепту «м'яка сила», умови та обставини його формування, його призначення, співвідношення з концептами «жорсткої» та «розумної» сил, а також можливими прототипами ідеї м'якої сили, зокрема «Трійцею Клаузевіца».

Разом з тим значна увага надається розрізненню та осмисленню суб'єктів м'якої сили, а з іншого боку – суб'єктів, які зазнають впливу за посередництва м'якої сили, тобто об'єктів впливу. У згаданому ракурсі осмислюється особливості оперування засобами та інструментами агресором у ході інформаційної та іншого роду експансій та класичних військових дій, а з іншого боку – оперування тими з таки засобами і інструментами, які асоціюються з м'якою силою, стороною, що зазнає агресії, на разі Україною.

Магістерська кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, відповідно 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 109 сторінки, з них основного тексту – 98 сторінок. Список використаних джерел та літератури складається з 9 сторінок і містить 89 найменувань.

Ключові слова за темою кваліфікаційної роботи: м'яка сила, маніпулювання, пропаганда, агресія, війна, інформаційні технології.

План

Вступ	5
1. Концепт «м'якої сили» як предмет дослідницької цікавості та явище сучасного дискурсу	11
1.1. Походження та базові характеристики концепту «м'яка сила»	11
1.2. Особливості трактування концепту «м'яка сила» в умовах поточних реалій	22
Висновки до розділу 1	33
2. Переваги та слабкі сторони «м'якої сили» як засобу впливу у контексті міжнародних відносин та світової політики	36
2.1. Проблема визначеності з потенціалом суб'єктів оперування «м'якою силою» як засобу впливу	36
2.2. Особливості трактування «м'якої сили» як засобу впливу з огляду на об'єкт його докладання	48
2.3. Ключові аспекти критичного підходу щодо дієвості «м'якої сили» як засобу впливу	57
Висновки до розділу 2	67
3. Потенціал «м'якої сили» як засобу впливу в умовах відкритого конфлікту	70
3.1. Проблема сумісності «м'якої сили» як засобу впливу та різних форм відкритого конфлікту	70
3.2. «М'яка сила» як засіб впливу у розпорядженні агресора та/або ініціатора конфлікту на прикладі України	76
3.3. Досвід застосування «м'якої сили» як засобу впливу репрезентантами об'єкту агресії на прикладі України	85
Висновки до розділу 3	95
Висновки	98
Використана література	102

Вступ

Сучасний світ перебуває у стані суттєвої трансформації, оскільки практично кожна сфера життєдіяльності людини і суспільства зазнає суттєвих змін. Локомотивом подібних змін, очевидно, виступають інформаційні технології, поширення і вдосконалення яких призводить до поступового переходу від класичного типу господарювання до інформаційного – інформаційна економіка, інформаційна індустрія, продукування і залучення в обіг криптовалюти абощо; від класичного обміну відомостями та інформацією загалом до електронного і цифрового – Інтернет, соціальні мережі, меседжери тощо; зрештою від класичного типу ведення війни до гібридного, де ключовим елементом дедалі більше стає інформаційна війна та протиборство інформаційних технологій, у т.ч. таких, що оперують штучним інтелектом.

Відтак сучасний світ постав перед фактом трансформації світового устрою, а у його контексті перегляду усієї структури міжнародних відносин та принципів функціонування світової політики. Попри те, що версія багатополярності світового устрою так і не утвердилася остаточно після падіння колишнього Радянського Союзу та припинення холодної війни, людство постало перед фактом закладання проекту новітнього світоустрою, оскільки розв'язання росією війни проти України, дало поштовх невідворотним і незворотним процесам перерозподілу потенціалів і ресурсів поміж нині наявними суб'єктами міжнародних відносин і світової політики, що також неодмінно призведе до трансформації політичної карти світу.

У світлі згаданих процесів суттєву роль грають ті інструменти, засоби та механізми, до яких з більшим чи меншим успіхом вдаються суб'єкти міжнародних відносин у процесі свого функціонування і реакції на виклики. Особливо така роль помітна у моменти протистояння, а надто в період війни, якою на разі є відкрита агресія росії проти України. Очевидно, засоби та інструменти оперування інформацією як на рівні відомостей, так і на рівні цифрової та електронної інформації набирають буквально з кожним днем все

більшої ваги. Тож на згаданому фоні у поле прискіпливої уваги потрапляє «м'яка сила» як деяке явище, в рамках якого відбувається оперування інформацією як засобом і інструментом, що дозволяє досягти певних цілей шляхом апеляції до симпатії, порозуміння, принаймні, уникаючи прямого насилля та примусу.

Актуальність. Відтак, обраний напрям дослідження відзначається особливою актуальністю з огляду на кардинальні обставини, у яких нині перебуває Україна як суб'єкт світових процесів і політики. Питання обстоювання суверенітету країни та її перспектив успішного розвитку вирішується як явно на полях протистояння, зокрема на фронті, в економічній сфері тощо, так і перманентно завдяки системній діяльності, спрямованій на оперування уявленнями і ставленнями щодо України і українців як у світі, так і самій країні. Таким чином дослідження потенціалу сукупності факторів, які прийнято позначати узагальнюючим поняттям «м'яка сила», та сприятливих обставин для його прояву відповідає запиту часу.

Ступінь розробки теми. Концепт «м'якої сили» останні роки знову набув суттєвої уваги дослідників, очевидно, з огляду на прискорений розвиток інформаційних технік і технологій, які відкривають нові горизонти оперування засобами та інструментами, асоційованими з м'якою силою, на особні та колективні суб'єкти, що виступають в ролі реципієнтів. Більше того, відкриті та приховані конфлікти на Близькому Сході, в Латинській Америці, на Далекому Сході, в Африці, а надто відкрита агресії росії проти України після падіння, умовно кажучи, режиму Януковича, себто його втечі як результат так званої революції Гідності спонукали як дослідницькі інститути, так науковців взятися з подвоєним завзяттям досліджувати все, що пов'язано з «м'якою силою», зокрема на предмет виявлення потенціалу та слабких місць засобів і інструментів впливу, які асоціюються з м'якою силою, а також особливості оперування згаданими засобами і інструментами. Однак поле дослідження «м'якої сили» далеко не вичерпане з огляду хоча б на те, що бракує досліджень щодо суб'єктів та об'єктів «м'якої сили», їх класифікації,

відмінності між собою та потенціалу, щодо суті самої «м'якої сили», особливо у світлі критики згаданого концепту тощо.

Мета: дослідити можливості і ресурси суб'єкта міжнародних відносин у розрізі його спроможності формувати і підтримувати позитивний імідж та сприятливе ставлення до себе, покладаючись на сукупність факторів, ідентифікованих як «м'яка сила», зокрема в умовах війни.

Завдання дослідження:

- дослідити змістовне наповнення та особливості трактування концепту «м'яка сила»;
- проаналізувати стан визначеності щодо потенціалу «м'якої сили» з огляду на специфіку суб'єктів оперування «м'якою силою»;
- дослідити особливості трактування «м'якої сили» як засобу впливу з огляду на об'єкт його докладання;
- розкрити слабкі сторони концепту «м'якої сили» у світлі його критики;
- проаналізувати особливості компонування засобів та інструментів м'якої сили із засобами примусу та прямого тиску;
- дослідити спектр засобів м'якої сили, якими оперує агресор в ході викритого вторгнення та особливості їх використання;
- дослідити потенціал, а також приклади застосування репрезентантами України інструментарію «м'якої сили» на предмет виявлення сильних і слабких сторін такого застосування.

Об'єкт дослідження: сфера міжнародних відносин як середовище оперування множиною засобів і інструментів впливу та взаємодії між суб'єктами міжнародних відносин, у т.ч. в умовах війни.

Предмет дослідження: потенціал та особливості оперування сукупністю факторів, які прийнято позначати узагальнюючим поняттям «м'яка сила», у т.ч. в умовах війни.

Методи дослідження. У процесі дослідження виявилися продуктивними численні методи, оперування якими дозволило знайти, опрацювати, систематизувати відповідну інформацію та сформувані належним чином

узагальнення. Зокрема йдеться про базові методи аналізу та синтезу, які дозволити структурувати доступну для осмислення інформацію, виділивши її ключові аспекти та встановивши поміж ними зв'язки, а далі на їх основі сформувані нові судження про предмет дослідження. В умовах роботи з текстами, які несуть подвійні або й мультимістовні навантаження, герменевтичний метод дозволяє виявити так звані підтексти, а також розрізнити ключові змістовні лінії, відповідно сформувані цілісне уявлення про ідею чи коло ідей, які намагається донести автор у своєму тексті. Порівняльний метод став у нагоді під час встановлення співвідношень між змістовними послідами про одні й ті ж предмети цікавості, таким чином встановлюючи спільне та відмінне, а отже базове чи характерне, та таке, що є наносним або надуманим.

Практичне значення дослідження полягає насамперед у тому, що його результати можуть бути використаними тими, хто цікавиться тією чи іншою мірою дотичними темами до теми даного дослідження, як задля формування певного цілісного уявлення, так і написання самостійних наукових розвідок. Також результати дослідження можуть бути використані для широкого висвітлення проблематики, пов'язаної з концептом м'якої сили, оцінки ефективності оперування засобами та інструментами, асоційованими з м'якою силою тощо.

Джерельна база дослідження. Задля досягнення поставленої мети та намічених у її розрізі завдань була встановлена і опрацьована значна кількість інформаційних джерел. Серед них чільне місце належить роботам автора концепту «м'якої сили» Джозефа Ная мовою оригіналу, оскільки перекладних текстів українською мовою цього автора суттєво бракує. Загалом опрацьована значна кількість англійських джерел, оскільки перша хвиля досліджень концепту «м'якої сили» здійснювалася переважно представниками західного світу, особливо американськими, британськими науковцями, а саме: Яном Менерсом, Крістофером Лейне, Хансом Моргентау, Ненсі Сноу та багатьма іншими. Тоді як критика концепту «м'якої сили» пов'язується здебільшого з

французькими, насамперед П'єром Бурдьє, Жаном Бодріаром та німецькими мислителями, значна частина текстів яких відповідної направленості теж перекладена англійською мовою і мінімально українською.

Водночас серед українських дослідників як концепту, так і явища «м'якої сили» чільне місце належить Євгену Магді, Юрію Мелетешку, Віктору Андрусіву, Юрію Седляру, Миколі Процюку та багатьом іншим науковцям. Безумовно, дослідження було б далеко не повним, коли б поза увагою залишилася дослідницька діяльність численних інститутів та організацій, так чи інакше пов'язаних вивченням «м'якої сили», у т.ч. як фактору міжнародних відносин та світової політики. Насамперед йдеться про результати наукових розвідок і досліджень, здійснених фахівцями Центру стратегічних комунікацій, Українським інститутом майбутнього, Українським інститутом міжнародної політики, Українським інститутом, а також British Council, Center on Public Diplomacy Reports, а надто Global Soft Power Index.

Наукова новизна дослідження полягає насамперед у висвітленні оригінального підходу до осмислення концепту та своєрідного явища «м'якої сили». Зокрема йдеться про постановку дослідницьких питань таким чином, аби виявити усі можливі доступні для осмислення варіанти трактування «м'якої сили», у т.ч. і у розрізі спроби приховати за ідеєю «м'якої сили» інформаційний неокolonіалізм або інформаційну агресію глобальних масштабів в рамках реалізації ідеологічних установок неолібералізму. Разом з тим в руслі даного дослідження оригінальним чином відбувається осмислення природи суб'єктів та об'єктів «м'якої сили», відмінностей між ними та їх потенціалу щодо оперування засобами та інструментами, асоційованими з м'якою силою, або протистояння спробам впливати за посередництва тієї ж таки «м'якої сили».

Апробація результатів дослідження. Ключові ідеї та положення, що лягли в основу магістерського дослідження були оприлюднені під час виступів на наукових конференціях та семінарах, а також на сторінках наукових видань у вигляді статті та тез, а саме:

1. Калуга В.Ф., Костюк Ю.В. 2025. Комплексний фактор «м'якої сили» у межах світової політики: функціональне навантаження на фоні війни та миру // Україна дипломатична. Випуск XXVI. – с. 538-549.
2. Костюк Ю.В. (2025). Концепт м'якої сили як відображення неоліберального підходу до світової політики // Українська дипломатія: становлення, розвиток та перспективи: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 10 квітня 2025 р. Київ: НУБіП України, 2025. – 357 с.
3. Костюк Ю.В. Концепт м'якої сили як відображення неоліберального підходу до світової політики // Могилянські читання – 2025 : досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти. Міжнародні відносини : XXVIII Всеукр. наук.-практ. конф. 10-14 листоп. 2025 р., м. Миколаїв : тези / М-во освіти і науки України ; ЧНУ ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2025. – 84 с.

Структура роботи. Наукова розвідка складається зі вступу, трьох логічно пов'язаних розділів, що об'єднують вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Обсяг магістерської роботи становить 97 сторінок, з яких 84 сторінки основного тексту. Список використаної літератури складається із 87 найменувань.

Розділ 1. КОНЦЕПТ «М'ЯКОЇ СИЛИ» ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ЦІКАВОСТІ ТА ЯВИЩЕ СУЧАСНОГО ДИСКУРСУ

1.1. Походження та базові характеристики концепту «м'яка сила»

Світ зазнає постійних і невинних змін. У ньому завжди щось відбувається. Людині ж важливо, аби світ залишався зрозумілим і по мірі можливого відомим. Інакше вона переживає тривогу, страх, хвилювання, оскільки не відчуває себе у безпеці. Усяке невідоме у людини автоматично викликає щонайменше підозру або й страх. Тому людина потребує щонайменше зрозумілих їй пояснень всьому, що так чи інакше перебуває в полі її уваги, тим більше, якщо воно явно тією чи іншою мірою впливає на її існування та життєдіяльність.

Безумовно світові процеси та явища, відображувані зокрема в розрізі міжнародних відносин, світової політики, абощо, певною мірою цікавлять кожного представника цивілізованого світу, особливо, якщо він живе і діє в період кризових ситуацій, зокрема мілітарної ескалації чи інших відкритих конфліктів або соціальних потрясінь чи суттєвих перемін. З іншого боку, оскільки людині властиво все порівнювати, у т.ч. умови та обставини свого індивідуального та/або колективного існування з аналогічними факторами існування інших, то вона знову ж таки постає перед неспростовною потребою в поясненнях щодо десятків «чому?», які породжуються в процесі порівняння. Таким чином формується і постійно підтримується величезна «когнітивна хмара чому?», що є, так би мовити, благодатним ґрунтом для тих, кому подобається щось пояснювати як на основі послідовних досліджень та кропіткої праці, так і на основі простих зручних і зрозумілих припущень, сформованих на основі певного досвіду чи й просто здогадок. Як наслідок, цивілізоване людство має справу з неймовірною кількістю теорій і версій, частина з яких часто навіть не із зовсім зрозумілих або й цілком неясних причин підхоплюється широкими верствами, отримуючи визнання як

слухних або й таких, що претендують на істину у вигляді різного роду законів соціального розвитку, абощо.

Відтак масово відтворюванні та водночас сповідувани у великих спільнотах теорії, очевидно, задовольняють фактично невичерпному попиту на пояснення, притаманного широким верствам, від простих обивателів до інтелектуалів і аналітиків. Безумовно, до подібних теорій належить концепція «м'якої сили», яка за своїм первинним призначенням, очевидно, мала б пояснити, точніше перекрити ті прогалини щодо задоволення потреби в розумінні, а отже і поясненні підстав та причин, які сприяють, кажучи загальною, успішності США на світовій арені, водночас не відсилають, принаймні прямо до мілітарної та/або економічної міці Сполучених Штатів: «...Сполучені Штати є найсильнішою нацією не лише у військовій та економічній силі, але й у третьому вимірі, який я назвав м'якою силою (Nye, 2004, р. XI).

Просування у маси поняття «м'якої сили» як і самої концепції наприкінці восьмидесятих років минулого століття пов'язується з творчою та/або науковою, опертою на інституційну активність та досвід управлінця і аналітика, діяльністю Джозефа Ная (англ. Joseph Samuel Nye Jr.). При цьому Джозеф Семюел Най-молодший відомий у світі насамперед як американський політолог-практик, член американської Академії мистецтв і наук, а також Академії дипломатії. Яскравим свідченням його неабиякого потенціалу як фахівця-практика та науковця є низка його посад, а також статуси і звання. Зокрема свого часу він був деканом Гарвардського інституту державного управління імені Джона Ф. Кеннеді, а далі за адміністрації Білла Клінтона очолював Національну раду розвідки та був призначений помічником міністра оборони, виконуючи доручення щодо розробки безпекової стратегії США у сфері міжнародної взаємодії загальною з акцентом на Далекому Сході (Азії) з огляду на невпинно нарощуваний потенціал Китаю і його претензією на роль супердержави поряд зі США та РФ. Поряд з тим, як свідчить низка інформаційних джерел, зокрема Wikipedia, Най тісно підтримував зв'язки з так званими неурядовими та/або непублічними чи малопублічними організаціями,

приміром, очолював Північноамериканське відділення Тристоронньої комісії та був співголовою Аспенської стратегічної групи, а також членом Ради директорів Атлантичної ради, входив до складу керівництва Ради з міжнародних відносин, Керівної коаліції Проекту з реформування національної безпеки, Консультативної ради «Кароліни для Кібери» (Carolina for Kibera) та Правління Центру стратегічних і міжнародних досліджень (Joseph Nye, Wikipedia).

Його погляди на упорядкування соціально-політичного простору і відносин у ньому тяжили до утвердження констант та цінностей неолібералізму. Відповідно Джозефа Ная поряд з Робертом Кеохейном прийнято вважати ідейними батьками теорії неолібералізму у контексті міжнародних відносин або, як ще її іменують, ліберального інституціоналізму чи транснаціоналізму. Дану теорію згадані щойно автори чи не вперше оприлюднили за посередництва книги «Влада і взаємозалежність: світова політика в перехідний період» (англ. «Power and interdependence: world politics in transition»), яка побачила світ ще у 1977 році. Стрижнем теорії стало твердження про асиметричну та комплексну взаємозалежність як суб'єктів міжнародних відносин, так і процесів взаємодії поміж ними. Очевидно, останнє твердження безпосередньо сполучене з концепцією «м'якої сили», як і сама концепція є таким собі «продуктом» неолібералізму. Тобто концепція «м'якої сили» до певної міри перебрала в себе ключові постулати, принципи та підходи до пояснення соціально-політичної дійсності, притаманні неолібералізму, а отже і транснаціоналізму. По-суті, Дж. Най до певної міри поряд з іншими став передвісником явища та/або модерного стану світу і провідником в маси ідеї глобалізму, яка значно краще, як може виявитися, синхронізується з так званою м'якою силою як таким собі інструментом впливу і управління, аніж з мілітарними або й навіть економічними потугами, оскільки світ пам'ятає численні неодмінно невдалі спроби підкорити цивілізовані народи вогнем і мечем або ж золотом на протиположних хоча б частково успішним спробам підкорити масам на величезних територіях словом і ділом,

себто проповіддю та/або за допомогою пропаганди, якої б форми вона не набувала, зокрема реклами.

І хоча ще за часів президенства Джорджа Буша домінував підхід щодо визначення вектору і засобів реалізації міжнародної політики США дотичний до концепту «м'якої сили», все ж, як згодом Най неодноразово засвідчував, що адміністрація Дж. Буша значною мірою покладалася на дієвість неоконсервативних інструментів, себто військової сили держави, зокрема у розрізі примусу інших держав до узгодження своєї активності або й безпосередньої діяльності в інтересах США, водночас нехтуючи засобами «м'якою сили».

Відтак, ідеї неолібералізму і в їх руслі концепція «м'якої сили» відновили свою актуальність після зміни «господарів» Білого Будинку. У той же період активізуються і самі провідники концепції, зокрема Дж. Най: «Я повернувся до м'якої сили у 2001 році, коли писав «Парадокс американської сили» (Nye, 2004, р. XI).

Таким чином пройшов відчутний період часу між першим оприлюдненням концепції м'якої сили і апеляцією до цієї концепції істеблїшментом США та новою хвилею актуалізації концепції. За цей період сама концепція, а ще більше трактування засобів реалізації м'якої сили зазнали певної модернізації.

Між тим, кожен дослідник, який вдається до глибинного занурення в окреслену проблематику, рано чи пізно виявляє деяку розмитість та невизначеність щодо того, чим же насправді є «м'яка сила». По-перше, масове вживання комбінації двох понять «м'якість» та «сила», що формують третє, й досі залишається в лапках. Останнє свідчить про те, що більшість вживає поняття «м'якої сили» за звичкою чи усвідомлено в переносному значенні або ж ідентифікує його як певну абстракцію, яка натякає на щось, але чітко не встановлює це щось. По-друге, не існує чіткої визначеності, чим саме є «м'яка сила» - концепцією, явищем, інструментом, інститутом чи ще чимось. Між тим, варіант усім і відразу визначеності однозначно не додає. А наявні

визначення пропонують не пряме встановлення факту, а вказують на певну область існування і активності, на фоні якої нібито проступає або реалізується м'яка сила. По-третє, саме формулювання «м'яка сила» тягне за собою ореол позитивності, тобто в полі зору опиняється насамперед ціннісна грань «м'якої сили», а сутнісна чи функціональна опиняється в тіні першої.

Тому буде не зайвим визначитися зі змістовним наповнення поняття «м'яка сила», принаймні у контексті даної роботи, а отже й з тим, щоб окреслити, як саме ідентифікується м'яка сила, аби далі предметно осмислювати її ефективність, слабкі і сильні сторони, особливості застосування тощо. Задля цього насамперед звернемося до низки поширених визначень «м'якої сили».

Безумовно, за точку відштовхування має бути взяте визначення, що його надають автори самої ідеї чи концепції «м'якої сили». Але прямого визначення вони не дають. Замість того формується когнітивне поле, в межах якого можливо сформулювати певне уявлення про «м'яку силу». Тобто приводяться численні характеристики того, що можна або прийнято називати «м'якою силою».

Приміром у роботі «М'яка сила: засіб досягнення успіху у світовій політиці» (Soft Power: The Means to Success in World Politics) Дж. Най описує м'яку силу за допомогою низки таких визначень: «М'яка сила – наша здатність залучати інших на свій бік» (Nye, 2004, р. X) і далі: «М'яка сила ґрунтується на здатності формувати вподобання інших» (Nye, 2004, р. 5). При цьому він зазначає, що: «У міжнародній політиці ресурси, що створюють м'яку силу, значною мірою виникають із цінностей, які організація чи країна виражає у своїй культурі, у прикладах, які вона подає своєю внутрішньою практикою та політикою, а також у тому, як вона керує своїми стосунками з іншими» (Nye, 2004, р. 8).

Відповідно інші авторитетні видання, а також автори тією чи іншою мірою, так би мовити, обігрують трактування м'якої сили, висунуті Джозефом Наєм. Зокрема у досить вагомому за своєю значимістю і авторитетністю

принаймні у англomовному середовищі виданні Encyclopedia Britannica зазначається, що: «М'яка сила – спонукання інших до бажання досягти тих результатів, яких прагнете ви – залучає людей, а не примушує їх» (Britannica). При цьому м'яка сила пов'язується не стільки з ідеологічним контекстом, наразі неолібералізму як у Дж. Ная, а уже з політичним режимом і, як наслідок, з політичною культурою, а саме з демократією, п'ємонтом якої, тобто борцем за яку і її захисником в усьому світі себе відверто позиціонують США як держава за посередництва урядуючих кіл, а ще точніше елітарного закритого угруповання, у розпорядженні якого ресурси країни під назвою США. Відтак у інформаційно-довідковому просторі Britannica м'яка сила подається як базовий елемент перманентної політики, зведеної на принципах демократії. Разом з тим м'яка сила асоціюється зі здатністю визначатися з пріоритетами, переважно сполученими з потенціалом духовного або іншого нематеріального гатунку, зокрема йдеться про політичні цінності та інститути, особливості і рівень розвитку культури, а також політичної атмосфери, з іншого боку – харизматичність та/або привабливість суб'єкта.

Таким чином м'яка сила набирає ознак, з одного боку, якостей інструменту та/або засобу впливу; а з іншого – ціннісних характеристик, оскільки подається як перевага демократичних режимів, які наче б то є або мають бути привабливішими за різного роду авторитарні режими, зведені за визначенням на примусі та насиллі. Тож напрашується висновок, що м'яка сила є певною властивістю насамперед демократій як конкретних політичних утворень та суб'єктів світової політики і водночас ознакою їх стилю і способу взаємодії на міжнародній арені.

При цьому, як свідчить досвід, концепт «м'якої сили», слідом за ним і «розумної сили» набув суттєвої популярності в межах громадської думки на теренах США, ставши інтегрованими частинами у вигляді теорії зокрема освітніх курсів з соціально-політичного пласту наукових знання, приміром «Глобальна політика» в межах освітньої програми Інституту світової політики.

Своєю чергою в одній з українських енциклопедій, а саме Енциклопедії історії України м'яка сила розглядається як «концептуальний підхід у міжнародних відносинах, що характеризується використанням методів переконання та приваблення для досягнення бажаних результатів. Автором концепції "м'яка сила" є американський політолог Дж. Най, який опублікував низку статей з цієї проблеми наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. Він визначав її як спроможність держави досягти бажаних результатів у міжнародних відносинах через переконання та здатність приваблювати, а не примус, протиставляючи її "жорсткій силі", котра спирається на воєнну та економічну могутність» (Магда, 2021). Тобто у даному разі м'яка сила розглядається як певне абстрактне поняття, запропоноване до вжитку Дж. Наєм задля позначення певної області активності суб'єкта міжнародних відносин, який наразі чомусь обмежується винятково державою. Ця область активності є доповненням до мілітарної та економічної областей активності. Ключовою її відмінністю від двох інших є нібито відсутність примусу та насилля як інструментів впливу. Але у той же час інструментами м'якої сили зазначаються переконання, а також здатність приваблювати. І якщо саме по собі переконання вважається раціональним явищем, оскільки спирається наче б то на аргументи та факти, а також на спроможність їх донести та вибудувати бажану канву подачі, то здатність приваблювати не піддається повноцінній раціоналізації, оскільки апелює до смаку, глибинних настроїв тощо – тобто ірраціональної основи всякого існування загалом, та активності і преференцій конкретних суб'єктів.

Відповідно, аби визначитися все ж конкретніше з областю докладання чи поширення дії так званої м'якої сили, а отже і хоча б «пунктирно» визначитися з суттю м'якої сили доречно розглянути на що саме спирається оператор м'якої сили, націлюючись на певну мету, пов'язану з впливом на об'єкт своєї цікавості. Автор концепту з цього приводу зазначає: «М'яка сила країни базується переважно на трьох ресурсах: її культурі (у тих місцях, де вона є привабливою для інших), її політичних цінностях (коли вона відповідає їм у

себе вдома та за кордоном) та її зовнішній політиці (коли вона вважається легітимною і має моральний авторитет)» (Nye, 2004, p. 11). Або, якщо коротко, то словами дослідника явища м'якої сили Євгена Магда, «м'яка сила» має три компоненти – національна культура, політичні цінності та зовнішня політика» (Магда, 2021). А далі він у своїх дослідження розкриває наповнення компонентів, зокрема зазначаючи, що «до культурних складових «м'якої сили» належать «висока» культура (освіта, культ. контакти, академічні й наук. обміни, література, мистецтво) і попкультура (телебачення, кінематограф, спорт, популярна музика, товари масового споживання). Дотримання чи, навпаки, недотримання внутрішніх політичних цінностей, таких як прозорість, справедливість, рівність, демократичні вибори, багатопартійність, права людини, також впливає на ресурс «м'якої сили». Інструментами є також інтелектуальні паттерни, привабливі ідеї та символи, стиль життя тощо. Такий вплив здійснюється на знаково-символічному та ідейноціннісному рівнях. Стратегія використання «м'якої сили» включає використання інструментів публічної дипломатії та культурної дипломатії» (Магда, 2021).

З наведених вище визначень випливає, що м'яка сила за своє джерело має, умовно кажучи, культурно-духовну складову функціонування країни, в іншому випадку держави, її потенціал. І цей потенціал, на відміну від мілітарного чи економічного надто складно виміряти, якщо взагалі можливо, оскільки не існує ані одиниці виміру, ані мірної шкали. Що правда розроблена ціла низка критеріїв, відповідно до яких ось вже який рік дається оцінка потенціалу м'якої сили суб'єктів міжнародних відносин та світової політики. Йдеться про «Глобальний індекс м'якої сили. Найбільш всеосяжне дослідження у світі щодо сприйняття національних брендів» (Global Soft Power Index. The world's most comprehensive research study on perceptions of nation brands). На просторах згаданого інтернетресурсу подається широка інформація щодо особливостей оперування потенціалом м'якої сили 193 «країнами-брендами» (Global Soft Power Index).у відповідності до «55 показників м'якої сили» або критеріїв м'якої сили. При цьому серед решти

критеріїв чільне місце належить таким, як стійка потужна економіка, політичне стабільність та послідовне урядування, доступність оперування бізнесом для внутрішніх та зовнішніх агентів, потенціал сфери мистецтва і культури тощо, тобто критеріям, які у «світі вважаються найважливішими щодо формування репутації, а також впливу та рекомендацій національних брендів як напрямків для інвестицій, торгівлі, роботи, навчання та відвідування» (Global Soft Power Index).

Таким чином встановлюємо, що на поточний момент явище м'якої сили є радше абстрактним і водночас збірним. Останнє означає, що не існує єдиного бачення та/або трактування цього явища. Як не існує і остаточної визначеності ані щодо суб'єкта м'якої сили, ані щодо її об'єкта. Природно, насамперед суб'єктами м'якої сили згадуються держава та країна, до того ж ці два поняття сприймаються переважно як синонімічні, що позначають практично одне й те ж явище: «Термін «держава» застосовується як тотожний поняттю «країна» для позначення сукупності людей, території, на якій вони проживають, і суверенної в межах даної території влади. Цей же термін уживається в суто юридичному сенсі для позначення організації політичної влади, головного інституту політичної системи суспільства, який направляє та організовує за допомогою норм права спільну діяльність людей, захищає їхні права та інтереси» (Крестовська, 2008, с. 64). Хоча якщо звернутися до окремих дослідників, то вони тяжіють до принципового розрізнення держави та країни.

Зокрема Володимир Калуга у своїх міркуваннях схиляється до того, щоб розрізняти базові або, так би мовити, природні формування, та похідні, які можна представити як набутки культури, тобто людської діяльності: «У співвідношенні країна – держава перша є первісною, а друга – похідною. Існування країни спирається на чи визначається радше природними закономірностями. Функціонування держави пов'язано з системою продуктованих суб'єктом штучних регулятивних механізмів – норм, правил, законів, еталонів, зібраних в такі системи як мораль, етика, юриспруденція,

мода тощо. При цьому в першому наближенні «законодавці» очевидні» (Калуга, 2024, с. 164).

Отже на думку В. Калуги базовим є людське суспільство як, по-суті, природна форма організації спільного буття людей. Адже як свідчить досвід, людина не можлива поза суспільством. Принаймні науці невідомі люди, які б народилися і виростили поза присутністю та без взаємодії між собою інших людей. Із суспільством, точніше конкретно визначеним суспільством або певним суспільством науковиць асоціює країну, оскільки «поняття країна відсилає до симбіозу конкретних явищ. По-суті, країна – це локалізоване в географічному, геофізичному, культурному, ментальному тощо просторах суспільство» (Калуга, 2024, с. 164). Коли ж він розмірковує про державу, то схиляється до думки, що «державу є абстрактним явищем – механізмом, що дозволяє усталювати існування суспільства. Принцип дії цього механізму полягає в легітимації права обмеженого кола «обраних» продукувати та нав'язувати «правила гри», себто спільного існування решті, а також контролювати дотримання згаданих правил гри» (Калуга, 2024, с. 162).

Маючи справу з наведеними вище визначеннями країни та держави, дослідник постає перед низкою питань і припущень. Зокрема, якщо країна – це конкретне суспільство з притаманними йому особливостями, що визначаються низкою насамперед природніх, тобто незалежних або майже незалежних від волі людини, факторів, то її функціонування визначається, якщо й не цілком, то переважно законами природи попри те, що останні, як може виявитися, лише частково встановлені та досліджені. А ось держава як породження людської діяльності, зокрема є результатом або економічної діяльності людини відповідно до економічної теорії походження держави, або завойовницької активності – завойовницька теорія відповідно, або наслідування – патерналістська теорія, зрештою є результатом згоди – договірної теорії виникнення держави, очевидно, своє функціонування має пов'язувати з нормами і правилами, сформованими самими людьми, очевидно, в поколіннях. Тобто особливості функціонування держави як і особливості

самої держави, зокрема її устрій, форма державного правління тощо є результатом і предметом діяльності самих людей. Природно, ті, хто активно залучений до формування і функціонування держави у такому разі є елітою, насамперед політичною (демократія) та фінансово-економічною (олігархія, як варіант автократократія), в іншому випадку військової (як варіант тиранія або військова хунта), абощо. Тоді, як ті, хто дають мовчазну згоду на дотримання і відтворення правил спільного існування є, умовно кажучи, народними масами.

У такому разі виходить, що держава більше асоціюється, а, по-суті, пов'язана з елітами, їх інтересами і вигодами, а ось, так би мовити, «матеріал» країни або її людську основу формує народна маса. Відповідно постає певне розрізнення між суб'єктами або джерелом і реалізатором м'якої сили. Цілеспрямовано засоби м'якої сили використовуються державою та її інститутами як її репрезентантами, оскільки оперування засобами відбувається фахово, бо еліти відрізняються високим рівнем мобільності, якщо й не інтелектуальної, то організаторської, що дозволяє залучати кращих інтелектуалів та будь-які, доступні людині ресурси. Природним чином, тобто самі по собі, засоби м'якої сили реалізуються представниками народних мас, за посередництва тих чи інших особливостей культури: традицій, схильностей, спроможностей тощо, які автоматично відтворюють люди, де б вони були, на батьківщині чи закордоном. Отже реалізаторами в такому разі м'якої сили виступають еліти, насамперед репрезентуючи державу, та маси, репрезентуючи країну. А разом ті і інші репрезентують бренд, що поєднує в собі і країну, і державу, а також різного роду утворення, зокрема рухи, організації, зрештою транснаціональні компанії, релігійні структури, абощо, який позначається назвою країни/держави.

Таким чином суб'єктів, себто джерел і реалізаторів м'якої сили можна вирізнити кілька, пам'ятаючи, що вони так чи інакше інтегровані між собою. Зрештою, як зазначає Є. Магда: «Реалізовувати "м'яку силу" можуть як державні інституції, так і недержавні актори – неурядові організації,

університети, ЗМІ, митці тощо. При цьому вони можуть володіти власною "м'якої сили"» (Магда, 2021).

Отже, підсумовуючи все вище сказане, можна дійти висновку, що м'яка сила є насамперед, якщо й не ключовим, то досить суттєвим поняттям у межах неолібералістської концепції, спрямованої на констатацію наявності та певне пояснення деякого потужного за своїм потенціалом фактору впливу одних суб'єктів міжнародних відносин та світової політики на інших, себто взаємовпливу, відмінного від мілітарного, тобто прямого силового втручання, та економічного, тобто опосередкованого тиску. Тому, очевидно, щодо визначеності з м'якою силою доречно сконцентруватися на визначенні Є. Магди, який зазначає, що м'яка сила – це «концептуальний підхід у міжнародних відносинах, що характеризується використанням методів переконання та приваблення для досягнення бажаних результатів» (Магда, 2021). Хоча з іншого боку, все ж слід зауважити, що у визначеннях м'якої сили бракує само собою зрозумілих відсилань до природи, джерела, чітких механізмів реалізації, окрім переконання, абощо м'якої сили. Як наслідок, формується стійке враження, що поняття «м'якої сили» є таким собі збірним поняттям, у контексті якого актуалізуються численні засоби і механізми впливу, дотичні між собою, що не передбачають ані прямого, ані опосередкованого явного примусу та/або насилля.

1.2. Особливості трактування концепту «м'яка сила» в умовах поточних реалій

Оскільки, як постійно наголошували ще зі шкільної лави, все пізнається в порівнянні, то і трактування м'якої сили як деякого абстрактного явища, яке стало змістовним ядром відповідної концепції, або змістовне наповнення поняття «м'яка сила» залежить від численних факторів, приміром домінантного світогляду та менталітету, носіями яких є дослідник, ситуації у

якій він перебуває, а йдеться про стан війни, напруги, підйому чи спаду економічного, і т.п. абощо. Безумовно, при цьому зберігається деяка спільність у підходах і баченнях суті явища, очевидно, заданих насамперед автором самої концепції.

Тож відповідно до ідей Дж. Ная м'яка сила є дуальним і водночас доповнюючим до цілісного, так би мовити, набору інструментів впливу та/або взаємовпливу акторів міжнародних відносин, засобом поряд з жорсткою (hard power) силою: «Жорстка та м'яка сила пов'язані між собою, оскільки вони є аспектами здатності досягати своєї мети, впливаючи на поведінку інших. Різниця між ними полягає в мірі з огляду як на характер поведінки, так і на потенціал ресурсів. Командна сила – здатність змінювати дії інших – може ґрунтуватися на примусі або спонуканні. Кооптивна влада – здатність формувати те, чого хочуть інші – може ґрунтуватися на привабливості власної культури та цінностей або на здатності маніпулювати порядком денним політичного вибору таким чином, що інші не висловлюють певних уподобань, оскільки вони здаються надто нереалістичними» (Nye, 2004, р. 7). При цьому «М'яка сила ґрунтується на здатності формувати вподобання інших» (Nye, 2004, р. 5). Таким чином політолог, спокушений в численних світових процесах аналітик, яким є Дж. Най вкотре слідом за іншими мислителями різних часів і народів описує факт наявності різноманітних методів впливу на суб'єктів світової політики, при цьому всі вони можуть бути зведені до двох базових груп: ті, що уможливлються завдяки властивості людини переживати страх і біль, а також суміжні їм негативні переживання; та ті, що «виростають» із задоволення. А отже головна заслуга Дж. Ная як теоретика не в тому, що він щось відкрив явно нове, а у формі інтерпретації вже давно відомого, оптимальній для сприйняття мас на момент інтерпретації.

А вже як досвідчений практик, Дж. Най ділиться ідеєю про те, що ані сама по собі жорстка, себто методи насилля і примусу, ані м'яка, тобто методи підкупу і стимулювання, сили не є ефективними настільки, аби досягти з мінімальними затратами максимального результату. Ефективним є вдале

комбінування жорсткої та м'якої сили. Таке комбінування він позначив як «розумна сила» (smart power): «Розумна сила означає краще навчитися поєднувати нашу жорстку і м'яку силу» (Nye, 2004, р. 32). При цьому він підкреслює, що «розумна сила не є ані жорсткою, ані м'якою. Вона є і тим, і іншим» (Nye, 2004, р. XIII). І як наслідок наголошує: «Коротко кажучи, успіх Америки залежатиме від того, чи зможемо ми глибше зрозуміти роль м'якої сили та досягти кращого балансу між жорсткою і м'якою силою у нашій зовнішній політиці. Це і буде розумна сила. Ми вже робили це раніше, тож можемо зробити це знову» (Nye, 2004, р. 147). Але при цьому, очевидно, надає перевагу м'якій силі як такій, у розпорядженні якої є значно ширший арсенал засобів, аніж у жорсткої, оскільки «виграти мир важче, ніж виграти війну, і м'яка сила є важливою для досягнення миру» (Nye, 2004, р. XII). При цьому Дж. Най вкотре підкреслює за посередництва алегорій і натяків, що досягти своєї цілі, не вступаючи у пряме руйнівне протистояння з опонентами та/або тими, хто має відмінний, як правило, радикально протилежний інтерес, є таким собі мистецтвом «загрібання жару чужими руками», коли суб'єкт діє собі на шкоду, по-суті, добровільно, тримаючись певної ілюзії власної вигоди. Часто для підкріплення такої ілюзії і використовується погроза жорсткою силою.

Світ знає численні приклади «ламання» держав за допомогою так званої розумної сили: оперування аргументами м'якої сили на фоні погроз застосування методів жорсткої сили. Далеко за прикладами ходити не треба, бо Україна стала жертвою саме такої «гри» на початку 90-х ХХ століття. Погрозами переважно економічних санкцій, у т.ч. і щодо тодішнього політичного істеблішменту лідери так званих світових держав, насамперед США змусили уряд України погодитися на роззброєння, відмову від ядерного арсеналу та стратегічної авіації, а що найважливіше – від статусу ядерної держави, а отже і статусу світового гравця отримавши в обмін запевнення і обіцянки, у т.ч. у вигляді Будапештського меморандуму і, звісно, певної фінансової підтримки та обіцянок «світлого майбутнього» у вигляді примарних інтеграцій тощо. Функція згаданого меморандуму поряд з

численними роз'ясненнями про дороговизну утримання ядерного арсеналу та підтримання військового потенціалу, абощо полягала в тому, аби заспокоїти маси попри голоси «волаючих в пустелі» щодо кроку, який відкривав зелене світло наступній часто навіть неприховуваній комплексній агресії проти України інших держав, наразі відкритій збройній агресії підписанта Будапештського меморандуму – РФ.

Прикладами оперування так званою розумною силою також можуть бути численні так звані кольорові революції, а, по-суті, державні перевороти, які привели до занепаду низки середньоазійських держав, серед яких яскравим прикладом занепаду стала Лівія.

Таким чином Дж. Най вчергове акцентував увагу, насамперед, дослідників на дійсних механізмах, що визначають особливості міжнародних відносин тощо. Тому не дивно, що розроблені ним концепції «м'якої сили» та «розумно сили» стали предметом вивчення в численних вузах США, ставши частиною тих чи інших освітніх програм або курсів. За приклад можна взяти хоча б курс, «Глобальна політика», що вже кілька десятків років викладається в стінах Інституту світової політики (The Institute of World Politics (IWP)). Згаданий інститут є приватною вищою школою, розташованою у Вашингтоні, округ Колумбія, та Рестоні, штат Вірджинія. Школа займається підготовкою фахівців у сфері міжнародних відносин, національної безпеки та розвідки. Початок її діяльності фактично співпадає з хвилею масового оприлюднення теорії «м'якої сили», тобто йдеться про 1990 рік. Тобто за непрямыми свідченнями має місце відчутний перегляд в США базової парадигми щодо світових та міжнародних процесів та місця і ролі США в них. Не лише чергова адміністрація США, а отже і кола елітні в більшості своїй проявляють налаштування на оперування насамперед інструментами м'якої сили у порівнянні з інструментами тиску і шантажу та/або примусу, прагнучи досягти намічених цілей, але й запускається механізм популяризації відповідних ідей в масах, зокрема за посередництва сфер освіти і науки.

Таким чином ідея м'якої сили стає популярною не лише на теренах США, а й в усьому цивілізованому світі, який, як мінімум, мав реагувати на зміну підходів та стилю взаємодії з суб'єктами міжнародних відносин. Як наслідок, з'явилася численна когорта дослідників, послідовників, критиків, абощо концепції м'якої сили. Природно, в ході інтерпретація концепції сформувалася ціла низка версій, бачень, доповнень і заперечень щодо ключових постулатів концепції м'якої сили. Зрештою окрім згаданого раніше сформувалися й інші інститути та групи, які зосередилися на вивченні елементів та концепту загалом м'якої сили, а з іншого боку, на дослідженні результатів і проявів оперування інструментами м'якої сили.

Так зокрема у стінах Інституту Кеннеді (Harvard Kennedy School) на базі Гарвардського університету організовано регулярне проведення замірів та досліджень особливостей впливу засобів та інструментів м'якої сили, якими оперує США як такий собі інтегрований суб'єкт міжнародних відносин або інші суб'єкти на взаємодію у сфері міжнародних відносин на рівні дипломатії, у розрізі зародження, розвитку та вирішення протиріч, у т.ч. конфліктів, а отже й на міжнародну політику загалом як інтегративну основу під міжнародну економіку, інші глобальні процеси і явища. На поточний момент серед дослідників інституту чільне місце належить професору Гарвардської школи бізнесу Гордону Хансону (Gordon Hanson), котрий разом зі своїми колегами Девідом Атуром (David Autor) і Девідом Дорном (David Dorn) осмислюють таке явище, яке вони позначили як «китайський шок», за яким криється вплив небувалого поступу Китаю у численних високотехнологічних сферах, у яких до останнього часу привалювали США, на соціокультурні та політико-економічні процеси в американських громадах, що суттєво позначається на їх настрої, у т.ч. і в контексті реалізації виборчого права (China Shock 2.0). Своєю чергою старший лектор з питань державної політики імені Деніела Патріка Мойніхана (Daniel Patrick Moynihan) Інституту Кеннеді Лінда Білмес (Linda Bilmes) досліджує практично останній мейнстрім щодо просування республіканцями «великого, прекрасного законопроекту» в

рамках так званого процесу примирення, себто законодавчого прийому, який би мав об'єднати конгресменів, а разом з тим і спільноти американців навколо ініціатив нинішнього президента США Дональда Трампа (What is reconciliation).

У контексті згаданих і їм подібних досліджень м'яка сила насамперед інтерпретується як засіб популяризації тих чи інших ідей, а також мобілізації мас на підтримку тих чи інших ідей.

Окрім Інституту Кеннеді потужна мережа аналітичних та дослідницьких установ, у т.ч. у сфері публічної взаємодії та м'якої сили представлена також Центром публічної дипломатії при Університеті Південної Каліфорнії (USC Center on Public Diplomacy (CPD) на теренах Школи комунікацій та журналістики імені Анненберга (Annenberg School for Communication and Journalism). Це один із провідних центрів у світі, фахівці якого займаються дослідженнями, збором та аналізом широкого спектру даних, пов'язаних із соціо-політичною активністю та управлінням, а також професійним навчанням. Мета діяльності Центру публічної дипломатії, окрім іншого, полягає у всебічному вивченні особливостей та нюансів публічної, так званої народної та інших ракурсів дипломатії, а також практичних заходів, спрямованих на досягнення і підтримання сталого розвитку світової спільноти, позбавленої руйнівних криз та конфліктів.

Ключовим переконанням, базовим для центру щодо м'якої сили як інструменту, точніше набору різноманітних інструментів досягнення намічених цілей та стабілізації міжнародних відносин є впевненість у тому, що, так би мовити, останнє слово у будь-яких відносинах чи взаємодії завжди за м'якою силою, оскільки у будь-якому випадку суб'єктам завжди доводиться домовлятися. М'яка сила як деякий фактор впливу в такому разі пропонує для різних ситуацій множину засобів для досягнення домовленості, а також стимулювання дотримання досягнутих домовленостей.

Своєю чергою фахівці аналітичного центру Британська рада (British Council) переважно зосередилися на дослідженнях, пов'язаних з формування

позитивного іміджу країни за посередництва культурних та освітніх заходів, а також міжнародних обмінів у рамках згаданих заходів. Особлива увага приділяється дослідженню фактору впливу на громадську думку, притаманну тій чи іншій країні, вихідців з цих країн, які навчалися в британських освітніх закладах очно чи дистанційно, за посередництва їх активності, публічної, ділової, фахової тощо (Alumni Voices 2025).

А ось наукові співробітники Інституту з проблем урядування (Institute for Government (IfG)), що також функціонує на теренах Великої Британії, зосереджені переважно на дослідження особливостей оперування інструментами м'якої сили державними установами у сфері дипломатії та в розрізі конфліктів. У співпраці з представниками державних установ: парламентарями, урядовцями тощо Інститут силами своїх фахівців розробляє і сприяє апробації шляхів і засобів просування «інтелектуального лідерства» в галузі ефективного урядування, тим самим дбаючи про престиж держави як серед громадян, так і по усьому світу. Разом з тим Інститут сприяє нарощуванню професіоналізму усіх тих, хто так чи інакше дотичний до управління державними процесами та офіційного представлення Великобританії на міжнародній арені. Таким чином через призму діяльності Інституту з проблем урядування м'яка сила набирає ознак системного перманентного проекту, невпинна реалізація якого сприяє підтриманню ефективної комунікації між керівними інститутами та суспільством, консолідації суспільства навколо спродукованих репрезентантами держави ідей і цілей поступу, утвердженню визнання державної системи і разом з тим соціально-політичних реалій країни, наразі Великобританії, в усьому світі як зразкових для наслідування іншими. Таким чином Інститут вносить помітну частку у спільні зусилля підтримання та нарощування престижності Великобританії як суб'єкта міжнародних відносин щонайменше в просторі цивілізованих країн і народів (Institute for Government).

Окрім згаданих інститутів Великобританію широко у світі і досить успішно також репрезентує консалтингова компанія «Комунікації Портленду»

(Portland Communications), у сфері діяльності якої перебувають геополітика, урядова (державна) політика та публічна діяльність як інституцій, так і окремих політиків та/або урядовців, а також корпоративні питання. Однак світового визнання компанія набула не в останню чергу завдяки встановленню та щорічній публікації рейтингу «Міжнародний індекс м'якої сили» (Global Soft Power Index). Йдеться про оприлюднення замірів рівня оперування м'якою силою суб'єктами міжнародних відносин, ідентифікованими водночас як держави і як країни, отриманих на основі зважування за низкою критеріїв, до числа яких, окрім інших, належить рівень привабливості культурного середовища, стилю провадження зовнішньополітичної діяльності, темпи впровадження і спектр інновацій, а також рівень довіри суспільства до державних та політичних установ і організацій тощо. У згаданому ракурсі згадана консалтингова компанія, безумовно, у своєму розпорядженні має величезний потенціал щодо сприяння орієнтації зацікавленим суб'єктам щодо вибудовування власної політики і стратегії позиціонування себе у світі та просування своїх інтересів, оскільки перебуває, так би мовити, в центрі інформаційних потоків, у т.ч. політичного, бізнесового, медійного і інших порядку.

Відповідно фахівцями компанії «Комунікації Портленду» м'яка сила розглядається насамперед як спектр дієвих механізмів впливу, що за свою основу мають симбіоз високого рівня поінформованості операторів з приводу предмету цікавості та визначеності щодо рівня та особливостей привабливості того ж таки предмету цікавості на рівні об'єкту впливу.

В Україні також функціонують державні і недержавні установи та організації, які, окрім іншого, взяли собі за ціль роботу з іміджем України за посередництва інструментів м'якої сили. Очевидно, чільне місце тут належить «Українському інституту», який, до речі, має також представництва у Нідерландах, Німеччині та Франції. У місії Інституту прямо прописано факт покладання та оперування інструментами м'якої сили: «Зміцнення міжнародної і внутрішньої суб'єктності України засобами культурної

дипломатії» (Український інститут). Таким чином Інститут не лише досліджує спектр питань, пов'язаних з реалізацією Україною як комбінованим суб'єктом власного потенціалу в руслі м'якої сили, але й активно виступає оператором м'якої сили, зокрема працюючи над поширенням різноманітної інформації про Україну та українців загалом, а також самотутню культуру, досягнення в освіті, науці тощо зокрема серед численних світових спільнот і суспільств, у т.ч. завдяки залученню до комунікації представників інших народів і націй. Відповідно, виходячи з практики, яку здійснюють фахівці Інституту, можна сформулювати певне уявлення про контекст, яким наповнюється поняття м'якої сили. Очевидно м'яка сила ідентифікується як деякий набір методологій, технік та технологій просування бажаних наративів серед широкого світового загалу. При чому таке просування відзначається таргетинговими орієнтирами: для кожної спільноти чи середовища обираються відповідні інструменти і методології, які б дозволяли сформулювати максимально позитивне уявлення про предмет спілкування, наразі Україну або її окремих репрезентантів: культуру, урядові установи тощо.

У сфері просування українських інтересів у світі, у т.ч. за посередництва інструментів м'якої сили плідно працює Український інститут міжнародної політики (УІМП). УІМП позиціонує себе як незалежний аналітичний центр та ставить собі за мету сприяти нарощуванню потенціалу українського публічного дискурсу, популяризацію і сприяння втіленню на практиці інноваційних підходів щодо упорядкування та управління численними сферами активності спільноти та людини на теренах України, відповідаючи на виклики сучасних процесів і тенденцій, тим самим вносячи свою частку в кропітку справу розбудови іміджу України. Фахівці Інституту зосередили свою увагу над роботою у кількох напрямках, серед яких чільне місце з огляду на інтенсивне оперування інструментами м'якої сили належить Стратегії ЄС для Дунайського регіону (ЄСДР) та Ініціативі трьох морів (3SI). Саме в межах цих двох згаданих напрямів Інститут сприяє нарощуванню позитивного іміджу України, просуванню її інтересів серед країн Східної Європи та Балкан,

зокрема йдеться про Австрію, Болгарію, Німеччину, Румунію, Словаччину, Словенію, Угорщину, Хорватію, Чехію, Боснію і Герцеговину, Сербію, Чорногорію, Молдову, а також країни Балтії. Відповідно м'яка сила в контексті діяльності Інституту набирає ознак тісного співробітництва в питаннях регіонального розвитку та підтримання екологічної безпеки в розрізі сталого розвитку.

Над посиленням іміджу України особливо в ракурсі перспектив поступу і розвитку подій працюють також фахівці Українського інституту майбутнього (UIF). Менеджмент Інституту позиціонує останній як таку собі фабрику думок та/або аналітичний центр (think-tank), у центрі уваги якого прогноз розвитку тих чи інших подій чи процесів на теренах України та/або у світі загалом, а також моделювання спектру ймовірних сценаріїв розгортання тих чи інших тенденцій або подій. Зрештою результатом діяльності фахівців Інституту стали розроблена у 2019 році Стратегія України до 2030 року, а також опублікована у тому ж таки 2019 році книга Візія України 2030, на сторінках якої викладена ймовірна ситуація України в коротко та середньостроковій перспективах. Відповідно в ключі функціонування UIF м'яка сила проявляється насамперед як сукупність заходів і методів, які сприяють оптимізації бажаних варіантів розгортання події чи процесу з мінімальними затратами ресурсів та часу. Щоправда факт значних відхилень нинішніх процесів від прогнозованих говорить, окрім іншого, про те, що як будь-яке прогнозування, так і оперування м'якою силою завжди пов'язане з людським фактором. Тобто у даному випадку за людським фактором криється мотиваційна основа активності – людину до активності підштовхують радше її бажання і інтереси, аніж чиста цікавість встановити істину.

Образно кажучи, тверде і рішуче оперування інструментами м'якої сили притаманне науково-аналітичному колективу Центру стратегічних комунікацій (STRATCOM Ukraine), оскільки Центр створений з метою системної протидії цілеспрямованій ворожій пропаганді та дезінформації, які продукують і поширюють конкуренти та вороги України, насамперед РФ як

агресор. У даному випадку м'яка сила постає відразу у двох проявах, як потужний ресурс протидії агресії засобами роз'яснення, розвінчування і переконання, а також як ефективний засіб консолідації та мобілізації спільноти, представленої різними соціальними прошарками, громадськими організаціями та рухами, різного роду соціальними, культурними, релігійними, мистецькими колами, організаціями і утвореннями. Зрештою базисом для м'якої сили виступає комунікація. Тобто, складається на те, що без комунікації практично не можлива задіяти жоден інструмент м'якої сили, на відміну від інструментів жорсткої сили.

Серед окремих зарубіжних дослідників м'якої сили, окрім інших, суттєвий доробок зі згаданої теми належить американо-індійському політологу, експерту з міжнародних відносин Парагу Кханні (Parag Khanna), автору численних книг та статей, у яких висвітлені ідеї, що стали результатом дослідження особливостей оперування м'якою силою в умовах тотальної глобалізації та кардинальної трансформації міжнародних відносин з огляду на глобалізацію. З контексту його робіт випливає, що м'яка сила є дієвим ресурсом підтримання, поглиблення та просування мережі взаємодії поміж представниками спільнот. За функціональну провідну одиницю спільноти Параг Кханна розглядає насамперед мегаполіси, як результат і водночас причина подальшої урбанізації сучасних суспільств. По-суті, науковець є поборником і провісником полісного стилю і способу існування сучасної цивілізованої людини.

Своєю чергою професор Люденського університету (Lund University) Ян Меннерс (Ian Manners) активно просуває ідеї про те, що Європейського Союзу як усталений центр світової політики, який він у своїх роздумах ідентифікує як «нормативну силу» (normative power), має приділяти значно більше уваги оперуванню насамперед інструментами м'якої сили, аби не лише залишатися конкурентоспроможним світовим гравцем, а й зберегтися як утворення у майбутньому загалом. В даному руслі міркувань професор обстоює ідею, що саме Стара Європа, втіленням якої є нині Європейський Союз має просувати

ідею демократичних цінностей, як її родоначальниця ще з часів Античної Греції. Таким чином ЄС має бути водночас взірцем для наслідування і об'єктом тяжіння для численних спільнот та їх членів відповідно.

Серед плеяди українських мислителів, які займаються дослідженням явища м'якої сили з різних ракурсів, чільне місце належить Євгенію Магді, Марії Процюк, Юрію Седляру, Дмитру Тужанському, Володимирі Єрмоленку, Андрусіву Віктору, Амеліну Анатолію, Юрію Мелетешку, Юрію Романенку, Олені Гетьманчук, Альоні Гетьманчук та багатьом іншим. Аналіз їх наукових розвідок та набутоків ляже в основу осмислення особливостями оперування м'якою силою, у т.ч. в умовах війни, зокрема на прикладі України, точніше на прикладі агресії РФ стосовно України.

Висновки до розділу I

У 80-х роках минулого століття у США, а далі у світі була оприлюднена та поступово набрала визнання концепція «м'якої сили». Її авторство асоціюється з американським державним і політичним діячем, мислителем і аналітиком Джозефом Наєм та меншою мірою з Робертом Оуеном Кохейном, які в партнерстві написали і опублікували у 1972 році книгу «Транснаціональні відносини і світова політика», а згодом у 1977 році – «Влада і взаємозалежність: світова політика в перехідний період».

Контекст, що послугував ідейною основою для концепції безпосередньо пов'язаний з неолібералістською ідеологією і водночас світоглядною парадигмою. Саме в останній чверті минулого століття неолібералізм потіснив неоконсерватизм як ідеологічне підґрунтя діяльності 42-го президента США Білла Клінтона та його адміністрації. А отже відбулося зміщення уваги із засобів та інструментів тиску, тобто жорсткої сили, на потенціал переконання та вподобання, як ключових інструментів м'якої сили. Відмова від загрози застосування сили або економічних санкцій чи іншого роду примусу на

користь широкого спектру засобів дипломатії, не лише і не стільки класичної, стільки так званих культурної та народної дипломатії, а також комунікативних технологій оперування і донесення інформації, ознаменувало собою в масштабах світу відхід від «холодної війни». Очевидно, виявилось, що в гонці озброєнь переможців, очевидно, принципово не буде. Економічні інструменти тиску на противника теж продемонстрували свою малоефективність у випадку, коли мова йде про протистояння між розвинутими країнами або світовими гігантами, якими на той час насамперед були США та СРСР. Тому виникла потреба у радикальному перегляді принципів взаємодії на користь таких, які б дозволяли досягти бажаних результатів без завдання збитків для навколишнього середовища та нанесення фізичної шкоди людям. Згаданий перегляд у викладі Джозеф Ная та Роберта Кохейна і став концепцією м'якої сили.

З часом акцент змістився з концептуальності м'якої сили на її інструментальність та/або функціональність. Йдеться про те, що м'яка сила почала асоціюватися із консолідованим засобом впливу, відмінним від примусу та насилля. Відтак м'яка сила набирає ознак певного ірраціонального явища, яке безпосередньо апелює до переживань суб'єкта, досить часто поза його критичним мислення або й здоровим глуздом. Тобто м'яка сила перетворюється на такий собі «в'язкий інструмент», оскільки переважно передбачає «м'яке», тобто таке, що не викликає опору чи спротиву, приховане чи аргументоване нав'язування.

У іншому випадку м'яка сила пов'язується з симпатією. Однак в такому разі м'яка сила б мала носити стихійний характер. А цього допустити суб'єкти міжнародних відносин принципово не можуть, оскільки прагнуть контролювати процеси, створюючи умови для реалізації спектру визначених інтересів. Відповідно м'яка сила все більше розглядається як набір інструментів, засобів та технологій, за допомогою яких можливо досягти бажаної цілі поза застосуванням примусу і насилля, як правило, з руйнівними наслідками як для самої людини (смерть, каліцтво, психічні розлади тощо), так

і для інфраструктури, оточуючого середовища тощо, а також економіки та інших сфер.

Існує також проблема щодо визначеності із суб'єктом м'якої сили, який нею оперує або від імені якого оперують. Часто у такому випадку ототожнюють державу та країну, а з іншого боку, управлінців та/або політиків з колективним суб'єктом, хай то буде держава чи та ж таки країна, себто з тим таки колективним суб'єктом. Тобто цілеспрямована, а частіше доведена до автоматизму за посередництва марнославства популяризація політиком чи управлінцем себе у світі насамперед подається як популяризація держави та/або країни, а також народу та/або нації, з якими він асоціюється.

Зрештою, попри наявність широкого спектру різночитань змісту поняття «м'яка сила», явище, позначуване згаданим поняття, все ж доцільно ідентифікувати як набір інструментів і засобів досягнення поставленої цілі у руслі взаємодії і комунікації, уникаючи насилля і примусу, а отже і явного або й будь-якого спротиву.

Дослідженням м'якої сили, як самого явища, так і особливостей оперування нею, м'якою силою, займаються численні як зарубіжні, а також вітчизняні установи і організації, так і ціла плеяда окремих дослідників та науковців. Серед зарубіжних організацій і установ чільне місце належить Інституту світової політики, Інституту Кеннеді, Центру публічної дипломатії при Університеті Південної Каліфорнії, Інституту з проблем урядування, Британській раді та консалтинговій компанії «Комунікації Портленду». Серед українських наукових та дослідницьких установ провідне місце в питанні дослідження «м'якої сили» належить Українському інституту, Українському інституту міжнародної політики, Українському інституту майбутнього та Центру стратегічних комунікацій.

Розділ 2. ПЕРЕВАГИ ТА СЛАБКІ СТОРОНИ «М'ЯКОЇ СИЛИ» ЯК ЗАСОБУ ВПЛИВУ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ

2.1. Проблема визначеності з потенціалом суб'єктів оперування «м'якою силою» як засобу впливу

Коли мова заходить про м'яку силу, переважно йдеться про концепт або ж явище загалом, яке при цьому явно або приховано протиставляється так званій жорсткій силі, пов'язаній зі вчиненням економічного, мілітарного чи іншого виду тиску або примусу. У такому форматі саме явище м'якої сили виглядає, умовно кажучи, цілісним, добре структурованим, зі зрозумілою причинністю, явними ціллю та метою, а також прогнозованими наслідками. Однак, як кажуть, мудрі, лукавий криється в дрібницях. Тобто якщо вдатися до розгляду явища м'якої сили в деталях, то на прискіпливого дослідника, цілком ймовірно, чекає низка певних непорозумінь і когнітивних потрясінь аж до припущення, що таки м'яка сила як явище є певного роду фікцією, вигадкою або, як відгукувався про м'яку силу зокрема Жан Бодріяр – симулякром. Інакше кажучи, вдавання до ідеї м'якої сили з наступним відсиленням до явища м'якої сили може тягнути за собою певне тяжіння до маскуванню дійсності – приховування чогось, що не повинно бути очевидним для широкого загалу з тих чи інших причин.

На роздуми стосовно того, що концепт м'якої сили або ж є таким собі способом узагальнити усі механізми і засоби взаємодії між суб'єктами політики, відмінними від прямого застосування примусу, оперування загрозою застосування сили, абощо, або ж таки засобом приховування дійсного стану справ, підштовхує хоча б досить простий і очевидний факт: сторони взаємодії навряд чи хоч колись ставили перед собою завдання буквально скористатися м'якою силою. Вони просто вдавалися і продовжують вдаватися до оперування доступними для їх розпорядження на поточний момент засобами. При цьому найчастіше в поточному існуванні оперування засобами впливу на інших поза тиском чи загрозою силою відбувається

природним чином, себто поза усвідомленням, а отже і наміром. У іншому випадку оперування тими ж таки засобами і інструментами цілеспрямовано і на стільки те можливо зважено передбачає оперування тими ж таки засобами і інструментами, а не м'якою силою. Відтак ідея м'якої сили практично завжди згадується постфактум і лише аналітиками, оглядачами, або просто будь-ким з різних причин, але часто з бажання засвідчити свою обізнаність, ерудованість шляхом оперування різного роду поняттями і термінами, зміст яких може залишатися далеко не до кінця проясненим, однак не практиками на момент планування їх активності, зокрема у сфері PR, дипломатії, міжнародних відносин, абощо.

Отже, говорячи про сторони відносин і таким чином про суб'єктів, що вдаються до заходів, засобів та інструментів, які так чи інакше підпадають під визначення м'якої сили, перше, що постає перед дослідником, так це факт того, що сформувані чітко структуровані уявлення про всю множину суб'єктів у співвідношенні і взаємодії навряд чи можливо, оскільки, по-перше, відсутнє загально визнане визначення і трактування ролі та функцій будь-якого ідентифікованого суб'єкта; по-друге, часто має місце невизначеність щодо ідентичності потенційних суб'єктів, зокрема в розрізі встановлення відмінностей між ними.

Якщо вдатися до розрізнення суб'єктів оперування м'якою силою, то найочевиднішою видається категорія інституціональних, тобто таких, що мають визнання на рівні світової спільноти як суб'єктів міжнародних відносин та світової політики. Йдеться, насамперед про держави або країни, чи все ж таки держави і країни (?) або на рівні штучного інтелекту і, як наслідок, середньостатистичного збалансованого уявлення на рівні представленого за посередництва big data (цифрової інформації у різних її форматах) масиву наукової і публічної інформації, «національні держави», а також про міжнародні організації, які знову ж таки штучний інтелект ідентифікує як «наднаціональні та міжнародні організації». Поряд з тим стоїть питання про те, як класифікувати різного роду церкви та релігійні утворення, а також

інституціолізовані рухи, течії і організації, наприклад, Грінпіс (англ. Greenpeace). Зазвичай їх зараховують до групи так званих недержавних акторів поряд з транснаціональними корпораціями, медіахолдингами, а також науковими і освітніми закладами на кшталт університетів, культурні інститути, іншими неурядовими організаціями.

Зрештою, прийнято виділяти четверту категорію суб'єктів, які оперують м'якою силою. Йдеться про осібних суб'єктів так званих лідерів від національного до світового масштабу, а також культурних, наукових діячів, активістів різних рухів тощо.

Таким чином сформувалася базова класифікація суб'єктів – потенційних операторів м'якою силою:

- «національні держави»;
- наднаціональні та міжнародні організації;
- недержавні актори;
- осібні актори – лідери громадської думки, знані діячі.

Щоправда до подібної класифікації виникає низка запитань. Зокрема постає питання, а де місце народу чи нації або ж таки народу і нації, а також етносу в просторі оперування м'якою силою? До того ж, чи є народ, нація та етнос однією і тією ж колективною ідентичністю? Чи це такі різні типи колективних ідентичностей і, як наслідок, різні суб'єкти, а якщо такі різні, то як вони між собою співвідносять і яку роль відіграють в оперуванні м'якою силою? На подібні міркування підштовхнули, окрім іншого, припущення, оприлюднені Калугою В.Ф. у своїй статті «Держава vs країна, народ vs нація (етнос): чи є світло в кінці тунелю?». Зокрема йдеться про те, що: «Поверхове, себто завчене ще з дитинства під тиском авторитету оточуючих дорослих, зокрема педагогів, розуміння суті держави та країни, зводить згадані явища практичного до одного й того ж. Те саме можна сказати про народ, націю та етнос. Проте апеляція щонайменше до безпосередньої практики та соціально значимого або екзотеричного, себто такого, що піддається опису, досвіду дає

підстави стверджувати, що в першому випадку це явно відмінні явища, а в другому – стани спільного буття» (Калуга, 2024, с. 163).

Отже у виявленій ситуації стає очевидним, що намагання установити і конкретизувати кожного потенційного оператора м'якої сили за формальними ознаками є досить складним, тим більше кропітким завданням, до того ж, може виявитися, не ефективним. Водночас на практиці легко помітити, що на рівні буденного підходу до осмислення факту оперування м'якою силою, точніше інструментами і засобами, які пов'язуються з м'якою силою або підпадають під її визначення, суб'єкти м'якої сили асоціюються з самодостатніми носіями іміджу та/або репутації.

У такому разі державу, країну, її громадян, а у іншому випадку – її населення, не залежно від типу та/або форми їх консолідації, себто народ, етнос чи нація, слушно позначати «національним утворенням», яке завжди має власне ім'я країни – будь-то Уганда чи Канада, Литва чи Україна або й та ж таки Росія (офіційна назва держави – Російська Федерація), якби до останньої ставилися українці та інші етноси, зокрема з огляду на агресію, чи Америка (офіційна назва держави – Сполучені Штати Америки) або ж Китай (офіційна назва держави – Китайська Народна Республіка). При цьому за основу суб'єкта м'якої сили, а отже і носія потенціалу м'якої сили на рівні базового на поточний момент поступу людства самодостатнього носія іміджу все ж є країна, яку представляють на усіх рівнях державні інститути, функціонування яких підтримує і відтворює державу, знову ж таки на теренах країни, населення, яке відтворює і підтримує певне культурне середовище та ментальну атмосферу, абощо. Водночас країні притаманний соціально-економічний потенціал, який можна позначити як національний потенціал. Отже з огляду на сукупну кількість підстав та аби уникнути плутанини щодо визначень і співвідношення між ними, здається оптимальним оперувати поняттям «національне утворення» щодо ключового суб'єкта сучасних міжнародних відносин та світової політики, а отже і ключового суб'єкта м'якої сили, що відображає сумарний потенціал усіх репрезентантів «національного

утворення», яке насамперед асоціюється з країною і позначається власною назвою країни.

Відповідно міжнародні організації, які підтримують свою функціональну стійкість, мають власні імідж та репутацію, а отже і потенціал визнання, а через нього й впливовості, та поширюють свій вплив так чи інакше на національні утворення, зокрема взаємодіючи з державними інститутами або й безпосередньо з громадянським суспільством, репрезентованим громадськими об'єднаннями і рухами, слушно ідентифікувати як «наднаціональні утворення», аби у такий спосіб чітко відмежуватися від так званих транснаціональних, а насправді транскордонних утворень, зокрема корпорацій. Очевидно до наднаціональних утворень належать діючі і, як наслідок, знані у світі міжнародні організації, такі як ООН, ЮНЕСКО, НАТО, ЄС, а також щонайменше світові релігії, репрезентовані колегіальними, у іншому випадку – номінальними (наприклад, закони шаріату, що є авторитетними для усіх мусульман світу) центрами управління та/або формуваннями у вигляді церкви, як це притаманно християнству, особливо католицькій його гілці. Щодо релігійних наднаціональних утворень, то у такому разі, очевидно, має йтися не просто про християнство, а про католицизм та православ'я як виражені та усталені репрезентанти християнства по усьому світу з явними відмінностями, які дають підстави розрізняти два відмінних так званих духовних центри тяжіння. У такому разі наднаціональними також є релігійний інститут буддизму та релігійний інститут мусульманства.

Що ж до транснаціональних корпорацій, а у їх контексті і медіахолдингів, як нової геополітичної сили, що набирає ваги на сучасному етапі поступу людства, яке, між іншим, все ще значною мірою є номінальним, себто сумою етносів та народів, зосереджених на національних утвореннях, а отже на утриманні і підтриманні кордонів, а з іншого боку – збереженні культурних та ментальних особливостей і відмінностей, то вони все рівно асоціюються з тим чи іншим національним утворенням, себто країною свого походження або

країною походження їх засновників і натхненників. Тобто імідж транснаціональних корпорацій суттєво ув'язується з іміджем тієї чи іншої країни, а отже не є, умовно кажучи, завершеним або цілісним, оскільки лише в сфері споживання він набуває повноцінного суверенітету. Таким чином транснаціональні корпорації, а поряд з ними національні, по-суті своїй громадські, або й навіть регіональні рухи, різного роду об'єднання радше виступають деякими корегуючими елементами щодо реалізації м'якої сили національними або наднаціональними утвореннями.

Те ж саме можна сказати про індивідуальних суб'єктів як реалізаторів м'якої сили у просторі світової політики та міжнародних відносин – вони ще тісніше ув'язуються з національними або наднаціональними утвореннями, вже хоча б тому, що якою б була особистість та/або індивідуальність, якої б потуги був так званий лідер громадської думки, людина принципово не мислиться поза спільнотою, яку у даному випадку репрезентує все те ж національне утворення, а, по-суті, країна.

Отже, з позицій оцінки потенціалу суб'єкта на предмет оперування ним м'якою силою на рівні міжнародних відносин та світової політики доречно виділяти дві ключові групи:

- національні утворення, які автоматично асоціюються з країною, а також з державою, що є такою собі надбудовою країни, разом з тим з населенням, певним чином організоване, формою організації якого в сучасному світі, як правило, є нація, оскільки «...нація, очевидно, є чи не найраціональнішою формою і способом колективного буття людини. Очевидно, найповніше і водночас найвиразніше нація як стан колективного буття втілювалася за полісної форми організації спільного існування. До втілення в життя рафінованої нації, очевидно, прагнули і прагнуть носії різноманітних течій анархізму, всіляко підносячи переваги кооперації над примусом. Тому нації властива договірنا або центрована на інтересах ідентичність» (Калуга, 2024, с. 164);

- наднаціональні утворення, які цілком слушно розглядати як прояв устремління трансформувати сучасне людство в єдину колективну ідентичність, себто монолітне утворення або, умовно кажучи, єдиний соціально-культурний організм, оскільки на рівні світової економіки людство уже практично виступає єдиною господарюючою одиницею.

На поточний момент у світі ведуться численні дослідження потенціалу м'якої сили саме національних утворень, хай би їх асоціювали з державою чи країною. Найповнішим і найширшим дослідженням у згаданому плані є Глобальний індекс м'якої сили (Global Soft Power Index) – дослідження сприйняття національних брендів (nation brands) через призму м'якої сили, себто потенції національних утворень чинити вплив на суб'єктів сприйняття або реципієнтних суб'єктів за посередництва несилових методів, що передбачають застосування примусу, а радше ірраціональних у привабливості, породжуваної особливостями культури, менталітетом, іншими перевагами та характеристиками, зокрема «...інструментами є також інтелектуальні паттерни, привабливі ідеї та символи, стиль життя тощо. Такий вплив здійснюється на знаково-символічному та ідейноціннісному рівнях. Стратегія використання «м'якої сили» включає використання інструментів публічної дипломатії та культурної дипломатії» (Магда, 2021).

Ініціатором та ключовим організатором проведення глобальних замірів у рамках Глобального індексу м'якої сили є британська аналітична компанія Brand Finance – міжнародна консалтингова компанія з оцінки вартості брендів і стратегічного бренд-менеджменту, заснована у 1996 році у Лондоні, Велика Британія). У 2020 році Brand Finance вперше оприлюднила дані щодо дослідження індексу м'якої сили, і надалі продовжує публікувати дані щороку.

Дослідження дійсно масштабне, оскільки охоплює понад 100 національних утворень зі 168 тих, що представлені державою і визнані на рівні ООН, та ґрунтується на опитуваннях десятків тисяч респондентів у більш ніж 100 національних утвореннях світу. При цьому респонденти оцінюють привабливість і вплив національних утворень, які наразі асоціюються радше з

країною за низкою визначених параметрів, що у сумі своїй узагальнено відображають імідж тих чи інших національних утворень на рівні світової спільноти, оскільки «...у міжнародній політиці ресурси, що створюють м'яку силу, значною мірою виникають із цінностей, які організація чи країна виражає у своїй культурі, у прикладах, які вона подає своєю внутрішньою практикою та політикою, а також у тому, як вона керує своїми стосунками з іншими» (Nye, 2004, р. 8).

Очевидно, дослідження індексу м'якої сили як суттєвої складової національних утворень на поточний момент, а мілітарному та економічному їх потенціалам, безумовно, слід віддавати чільне місце, серед іншого, має на меті:

- виміряти рівень впливу національних утворень через нематеріальні засоби (культуру, дипломатію, технології, освіти тощо);
- відобразити, як сприймається національне утворення у світі не стільки за економічним чи військовим потенціалом, а як суб'єкт, що заслуговує на довіру, визнання та викликає симпатію;
- надати урядам, дипломатам та дослідникам аналітичний інструмент для формування стратегій публічної дипломатії.

При цьому з огляду на зазначені пункти мети в руслі попередніх міркувань цілком послідовно можуть виникнути асоціативні ряди, а саме:

- мілітарний, економічний, а також дипломатичний потенціал асоціюється насамперед з державою;
- культурний, ментальний, науковий, мистецький, а також гуманітарний потенціал асоціюється з країною.

Для дослідження індексу м'якої сили фахівці Brand Finance виділили вісім базових критеріїв м'якої сили, як, очевидно, виступають на поточний момент еталонними щодо інших подібних дослідження, оскільки Brand Finance наразі вважається таким собі «законодавцем моди» у згаданій сфері.

Еталонні критерії оцінки потенціалу м'якої сили:

- бізнес і торгівля (Business & Trade) – настільки сприятливі умови для ведення підприємницької діяльності та здійснення економічних операцій;
- міжнародні відносини (International Relations) – настільки сприятливі умови для партнерської взаємодії з представниками інших країн;
- освіта та наука (Education & Science) – настільки сприятливі умови для становлення особистості, засвоєння нею вмінь і навичок;
- культура та спадщина (Culture & Heritage) – настільки самобутня і цікава для сприйняття культурна атмосфера країни;
- урядування (Governance) – настільки сприятливі умови для розвитку соціальної сфери та взаємодії з державними інститутами;
- медіа та комунікації (Media & Communication) – настільки сприятливі умови для поширення і відтворення різного роду інформації;
- стале майбутнє (Sustainable Future) – настільки прогнозованими і передбачуваними є процеси на рівні спільноти та/або країни;
- люди та цінності (People & Values) – настільки сприятливі умови для самореалізації особистості та спільноти (Global Soft Power Index).

Таким чином за посередництва згаданих та інших категорій формується загальне уявлення щодо привабливості суб'єкта дослідження, себто національного утворення, яке досліджується. При цьому сама по собі привабливість є досить ірраціональним переживанням на рівні людини, тому її опис передбачаю кооптацію багатьох понять, серед яких найчастіше згадуються довіра, повага, захоплення, абоощо. Однак привабливість описується і через раціональні показники, зокрема, рівень зацікавленості країною, рівень обізнаності щодо країни, готовність взаємодіяти з представникам країни або на території країни тощо.

Якщо брати узагальнено, то в оприлюднених за останні роки звітах перші місця стабільно посідали США, Велика Британія, Німеччина, Японія, Франція, Китай – так би мовити ваговика світової політики та міжнародних відносин як з огляду на економічний так і мілітарний потенціал. Зокрема, станом на 2025 рік «Сполучені Штати зберігають свою позицію на вершині Глобального

індексу м'якої сили, отримавши 79,5 балів зі 100. Вони знову лідирують за показниками «Знання» та «Вплив» і посідають перше місце за трьома з восьми складових «м'якої сили»: міжнародні відносини, освіта та наука, а також медіа та комунікації» (Global Soft Power Index Executive Summary).

Очевидно, саме економічний і мілітарний потенціали все ж відіграють не останню роль і щодо визначеності опитуваних щодо привабливості згаданих національних утворень. Звісно це за умови, якщо носії високого потенціалу так званої жорсткої сили водночас є демократичними утвореннями, як усі перераховані країни, щоправда окрім Китаю: «Китай піднявся на друге місце в Індексі з оцінкою 72,8 зі 100, досягнувши найвищої позиції на сьогодні та вперше випередивши Велику Британію. Це покращення можна пояснити стратегічними зусиллями щодо покращення його глобального іміджу, включаючи інфраструктурні проекти «Один пояс, один шлях», поновлену увагу до сталого розвитку, сильніші бренди продукції та відновлення роботи країни для відвідувачів після пандемії» (Global Soft Power Index Executive Summary). Наявність Китаю на вищих щаблях світової привабливості за рейтингом визнання потенціалу м'якої сили спонукає знову ж таки суттєво замислитися, а чи все так однозначно з м'якою силою, як те подається в численних роботах і міркуваннях.

У той же час визнання та привабливість таких країн як Південна Корея: Південна Корея стала країною, що найшвидше розвивається, серед тих, хто минулого року входить до топ-100, піднявшись на три позиції на 12-те місце після збільшення на 2,2 пункти свого балу «М'яка сила». Це зростання підкріплене кращою обізнаністю та статистично значущими покращеннями за шістьма з восьми складових» (Global Soft Power Index Executive Summary), Канада, Австралія, Швейцарія невинно зростають таки дійсно завдяки очевидним підставам під реалізацію саме так званої м'якої сили шляхом культурної дипломатії, просування інновацій, а також збільшення частки присутності в медіа на глобальному рівні.

Зрештою, очевидним і практично безспірним стає факт того, що національні утворення з високим індексом «м'якої сили», визначеним в ході дослідження Глобального індексу м'якої сили відзначаються явно високо розвиненою системою публічної дипломатії, характеризуються стійким іміджем, окрім іншого, опертим щонайменше на суттєвий економічний потенціал, а, по-суті, й мілітарний, а також високим рівнем присутності у міжнародних ЗМІ та соціальних мережах, що знову ж таки передбачає суттєві економічні витрати.

Тобто розділення м'якої та жорсткої сили значною мірою є все ж умовним, принаймні, коли справа доходить до практики. Бо на практиці виявляється, що країни з сильною економікою і армією у світі таки поважають хоча б з огляду на те, що з ними мусять рахуватися. І у світі таки рахуються з диктатурами, хай би й тим таки колишнім Радянським Союзом, теперішніми Російською Федерацією, Північною Кореєю, Іраном, абощо.

До подібних висновків, до речі, підштовхує й той факт, що рейтинг України, саме України як інтегративного образу країни, держави, населення, зорганізованого в націю, а також українців як етносу, розселеного по всьому світу, за останні роки помітно зростає попри суттєві претензії тих же таки міжнародних організацій, особливо структур ЄС до держави, представленої низкою державних інститутів та сферами, зокрема судочинства, в розрізі масштабних розмірів фактично системної корупції, абощо, які є базисом для критеріїв м'якої сили. Останнє означає, що локомотивом зростання іміджу, а отже й світового визнання України є її мілітарна потуга – у даному разі неочікувано висока спроможність протистояти значно потужнішому за формальними показниками ворогу, звісно, не без суттєвої, а іноді й критичної різного роду, зокрема економічної, мілітарної, дипломатичної тощо підтримки партнерів і просто зацікавлених суб'єктів, а також суттєва мобілізація людського фактору у вигляді діяльності різного роду талановитих та іменитих українців, особливо митців і спортсменів, у т.ч. представників діаспори. Відповідно, завдяки стійкості України і українців, завдяки діяльності

репрезентантів України в самій Україні і за її кордонами широко по світу, очевидно, завдяки професіоналізму різного роду фахівців у сфері медіа та дипломатії Україна широко і суттєво стала присутньою у світовій медіасфері, а отже впізнаваною, до того ж найчастіше з позитивної сторони. Відтак твердження автора концепту м'якої сили про те, що «...м'яка сила ґрунтується на здатності формувати вподобання інших» (Nye, 2004, р. 5), не є однозначною, оскільки дійсність свідчить, що вподобання інших формуються і завдяки так званій жорсткій силі, а на прикладі України – стійкості.

Зрештою практика свідчить, що сумарний потенціал національних утворень як суб'єктів м'якої сили є досить змінною величиною, і залежить ця величина від численних умов та обставин. Разом з тим в узагальненому вигляді потенціал м'якої сили суб'єкта, на разі національного утворення визначається за посередництва таких базових критеріїв:

- рівень довіри до суб'єкта;
- ідентифікаційна привабливість моделі розвитку суб'єкта;
- інституційна спроможність суб'єкта реалізувати культурно-інформаційні стратегії;
- послідовність суб'єкта у зовнішній політиці та міжнародних відносин.

При цьому потенціал м'якої сили відчутно знижується у разі:

- внутрішніх соціально-політичних суперечностей та потрясінь;
- оперування подвійними стандартами у зовнішній політиці та міжнародних відносин;
- демонстрації протистояння загальносвітовим тенденціям і наративам у глобальному інформаційному просторі;
- необґрунтованого вдавання до «жорсткої сили».

Отже у сухому залишку потенціал суб'єктів оперування м'якою силою не є строго встановлюваною величиною, як і його джерела та причини не є строго фіксованими. Відповідно потенціал встановлюється в ході соціологічних та іншого виду досліджень і визначається відносно на момент проведення дослідження. Очевидно, результати подібних досліджень можуть

використовувати зацікавленими сторонами як інструмент впливу або й маніпулювання.

2.2. Особливості трактування «м'якої сили» як засобу впливу з огляду на об'єкт його докладання

Щодо м'якої сили і як концепту, і як хай би й умовного, але сприйманого багатьма як самодостатнє явища існує велика досліджень, а ще більше різного роду міркувань та припущень. Однак вони переважно зосереджені в ракурсі розгляду його переваг, характеристик суб'єктів м'якої сили, рідше слабких місць і недоліків як самого концепту, так і оперування м'якою силою як таким собі явищем. Щодо ж досліджень тих суб'єктів, на які направляється активність в розрізі м'якої сили, то їх на перший погляд і разом з тим на перший пошуковий запит явно бракує. Серед решти причин згаданої ситуації досить помітними стає той факт, в об'єктиві дослідником у такому разі опиняються інструменти та засоби, які у той чи інший спосіб пов'язуються з м'якою силою. Тобто сама по собі м'яка сила у такому разі, як уже згадувалося в попередніх розділах, насправді не є і не може бути самодостатнім феном, а все ж таки є концептом, який покликаний, з одного боку, описати певні процеси і явища прийнятним чином для мас і вигідним чином для тих, хто стоїть за описом, а з іншого боку приховати дійсний стан справ, зокрема відволікаючи від нього увагу.

І все ж у загальному обігу серед об'єктів, на які наче б то спрямовується м'яка сила, насамперед згадуються соціальні, політичні та культурні системи, у іншому випадку – великі та малі соціальні групи, ще в іншому випадку соціально-політичні інститути, у т.ч. держава, зрештою впливові представники спільноти та/або держави, які тією чи іншою мірою визначають або дотичні до визначення, кажучи у загальному, політики держави. Як варіант об'єктом дії м'якої сили також згадується свідомість, а також поведінка,

очевидно індивідів і так звана колективна, на які прагне впливати держава або інший актор за посередництва привабливості, переконання та комунікацію, на відміну від примусу. Проте серед переліку об'єктів не вдалося зустріти, по-перше, страти суспільства як визначальний атрибут сучасного способу цивілізованої людини і визначальний фактор особливостей упорядкування та функціонування спільноти, по-друге, таке собі явище громадської думки, під яким переважно розуміють «форму масової свідомості, в якій явно чи приховано виявляється ставлення різних груп людей (яка є сукупністю багатьох індивідуальних думок) до подій і процесів реального життя, які зачіпають їхні інтереси та потреби» (Тофтул, 2014, с. 102) або ж ідентифікується як «інтегрована сукупність настроїв, притаманних спільноті» (Калуга, 2024 а, с. 118). При чому у другому випадку громадська думка розглядається радше як ірраціональне явище, а отже більше відкрити для впливу за посередництва ірраціональних чинників, тобто таких, що породжують емоції та переживання, аніж раціональних, пов'язаних із розрахунком, прогнозуванням, абощо.

Отже узагальнюючи щодо об'єктів, тобто тих чи того, на що спрямовується вплив, у іншому випадку – зазнають впливу, який ідентифікується з м'якою силою, складається така структура:

- системи – політичні, соціальні, культурні, абощо;
- групи – великі, у т.ч. суспільство загалом та малі, за різними факторами консолідації;
- страти – структурні динамічні сегменти спільноти;
- інститути – політичні, у т.ч. держава загалом, громадські, соціальні, абощо;
- свідомість та поведінка – індивідуальна та масова;
- громадська думка.

Аналіз подібної структури найперше відображає її очевидну, так би мовити, кострубатість, оскільки у ній поєднані щонайменше різнотипні елементи. Тобто у даному разі подана насправді не структура об'єктів, на які

наче б то поширюється ефект м'якої сили, а перелік ймовірних об'єктів до того ж за умови різних підходів та трактувань м'якої сили. Відповідно встановлений таким чином факт знову ж таки свідчить, що м'яка сила як явище щонайменше викликає значні непорозуміння попри певну змістовність концепту м'якої сили як противаги так званій жорсткій силі та елементу так званої розумної сили, яка за висловом американського науковця, «...прагне збалансувати батіг і пряник зовнішньої політики з силою цінностей, ідей і легітимності» (Wilson, 2008, р. 112), або такої сили, до оперування якою закликає Гіларі Клінтон: «Ми повинні використовувати те, що називають розумною силою: увесь спектр наявних у нас засобів – дипломатичних, економічних, військових, політичних, правових і культурних – обираючи правильний інструмент або їх поєднання для кожної ситуації» (Clinton, 2009).

У такому разі буде послідовним спробувати згрупувати об'єкти м'якої сили за тим чи іншим очевидним критерієм. Відповідно об'єктами м'якої сили можна розглядати системи як сукупність упорядковуючих механізмів життєдіяльності спільнот, зокрема:

- політична;
- економічна;
- соціальна;
- освітня;
- наукова;
- культурно-духовна.

У іншому випадку – інститути, зокрема:

- політичні організації, зокрема партії;
- владні інститути, зокрема парламент, уряд, інститут глави держави, ким би був останній, монархом чи президентом або й понтифіком як у варіанті з Ватиканом, суди різних інстанцій тощо;
- інститут громадянського суспільства, якщо таке сформувалося, зокрема громадські організації і рухи;
- держава як колоборація усіх згаданих і можливих інститутів.

Об'єктом м'якої сили також можуть розглядатися різні групи, а саме:

- групи за інтересами, зокрема ФПП (фінансово-промислові групи);
- групи за культурними спрямуваннями, зокрема представники різних етнічних груп, приміром, нацменшини;
- групи за релігійним та/або конфесійним спрямуванням;
- групи за регіональною приналежністю та/або історичною пам'яттю;
- суспільство загалом як найчисельніша група.

Цілком виправдано, аби об'єктом м'якої сили розглядалися соціальні страти, сформовані за різними критеріями, зокрема серед найочевидніших критеріїв можуть бути виділені такі:

- майновий стан;
- тип урбанізації: село, місто, економічний та адміністративний центр;
- тип зайнятості: інтелігенція, робітник, обслуговуючий персонал, абощо;
- рід зайнятості або професійна направленість;
- тип освіти.

Водночас ані громадську думку, ані тим паче свідомість, а у іншому випадку – поведінку, індивідуальну чи колективну представити як об'єкт м'якої сили не видається можливістю, оскільки останні не можуть виступати суб'єктом, який має справу з впливом. Радше вони є такими собі точками докладання, а ще точніше саме вони відображають наслідки докладання впливу, який тяжіють асоціювати у руслі концепту, запропонованого Джозефом Наєм, з м'якою силою.

Відтак, щоб чіткіше визначитися з тим, які зі згаданих потенційних об'єктів м'якої сили найповніше відповідають дійсності, відображуваних на практиці, себто в сфері реальних міжнародних відносин і взаємодії, цілком слушно звернутися до ідентифікації інструментів, за посередництва яких реалізується вплив, і осмислення способу чи способів оперування цими інструментами задля досягнення бажаного ефекту чи реалізації намічених завдань і мети. У такому разі варто ще раз пригадати ключову характеристику м'якої сили і як концепту, і як ймовірного засобу, точніше такого, що

сприймається масово як засіб або й механізм впливу. А йдеться саме про те, що «...м'яка сила ґрунтується на здатності формувати вподобання інших» (Nye, 2004, p. 5).

Таким чином на прицілі дослідницької цікавості опиняються засоби та/або інструменти, дієві щодо формування вподобання інших, цілеспрямованого або ж автономного, тобто такого, що стається внаслідок буденної або поточної діяльності суб'єкта в процесі реалізації свого потенціалу.

Очевидно, що за період свого становлення людство апробувало чимало відповідних засобів та інструментів. Тож аби певним чином систематизувати згадані інструменти, чимало науковців вдалися до їх опису та класифікації. Як наслідок сформувалася узагальнена структура засобів та інструментів впливу, за допомогою яких формуються та/або корегуються чи переглядаються вподобання індивідами в масі своїй. Відповідно прийнято розрізняти:

1) психологічні інструменти, а саме:

- сугестія або навіювання – пряме або опосередковане нав'язування ідей і образів, а також штучний виклик емоційно забарвлених переживань, які не спираються або й несумісні з реальністю, у іншому випадку – з логічним обґрунтуванням причинності таких станів;

- переконання – нав'язування певних ідей або бачень шляхом апеляції до фактів або практики чи дійсності, а також оперування аргументами на користь певної ідеї чи твердження, звернення до логіки, здорового глузду, абощо;

- емоційна емпатія – стимулювання прояву певного спектру емоцій шляхом вибудовування асоціативних радів, занурення у відповідну емоційну атмосферу, створення відповідних умов та обставин, абощо;

- наслідування «авторитетів» – нав'язування еталонів та стандартів, у т.ч. моделей поведінки та/або цінностей;

2) інформаційно-комунікаційні засоби, а саме:

- мас-медіа, до яких прийнято зараховувати пресу, радіо, телебачення, інтернет-платформи як ключові канали розповсюдження відомостей та таким чином здійснення інформаційного впливу;

- соціальні мережі, зокрема на платформі телеграм, вайберу, месенджеру, воцапу, абощо як ключових консолідаторів умовних груп за інтересами та перевагами, що є базовими засобами на поточний момент вірусному поширенню контенту, а отже й мобілізації мас;

3) інструменти мобілізації та моделювання, зокрема вибору, симпатій, уподобань, поведінки загалом тощо:

- реклама – засіб донесення відомостей про переваги чого б то було у супроводі емоційно стимулюючих механізмів, які дозволяють зробити предмет реклами впізнаваним на рівні асоціативних рядів;

- PR – засіб донесення відомостей про стан справ стосовно чого б то було у супроводі емоційно стимулюючих механізмів, які дозволяють зробити предмет реклами впізнаваним на рівні асоціативних рядів;

- пропаганда – засіб системного, цілеспрямованого впливу, спрямованого на зміну масових установок, що, як правило, передбачає системну маніпуляцію, умовно кажучи, свідомістю.

4) засоби соціального корегування і стимуляції, а саме:

- авторитет колективу чи групи;
- авторитет традицій та/або ритуалів;
- авторитет науки та/або соціальної практики, у т.ч. так званого досвіду поколінь;

- авторитет лідера та/або фахівця, експерта, досвідченої представника колективу, абощо.

- мода;
- престиж;

5) культурно-духовні засоби:

- міфи, легенди, бувальщини як носії еталонів поведінки або причинності чого б то було;

- синтаксис і морфологія мови, а також система символів і знаків;
 - засоби донесення та/або формування образу, а саме музика, живопис, інші форми мистецтва, кіно, література тощо;
 - засоби упорядкування соціального ритму життєдіяльності, а саме свята;
- б) техногенні засоби оперування відомостями, а саме:
- штучний інтелект, а також алгоритми, пов'язані з персоналізацією контенту, та стимулюванням певних уподобань користувача;
 - big data, мікротаргетинг.

Знову ж таки, згаданому переліку інструментарію притаманна фрагментарність, оскільки у ньому поєднуються різні за своїм спрямуванням, способом функціонування тощо елементи, зібрані і впорядковані на основі кількох критеріїв відразу. Іншими словами цей перелік є розширеним набором даних щодо можливих інструментів і засобів впливу, якими наче б то оперує м'яка сила. Останнє знову ж таки вказує, що м'яка сила є несамодостатнім явищем, якому притаманні конкретні характеристики, шляхи і способи реалізації, тощо. Інакше кажучи, під визначення м'якої сили, аби надати згаданому концепту ваги і, так би мовити, право на життя, підтягуються будь-які засоби і механізми, а також інструменти, якими коли-небудь оперували чи оперують суб'єкти задля вчинення свідомого, але все ж частіше, умовно кажучи, спонтанного впливу на інших поза відвертим або прямим тиском завдяки мілітарному та/або економічному потенціалу, таким чином безпосередньо загрожуючи життю, безпеці та так званому добробуту, а отже вступаючи у конфлікт з наче б то фундаментальними правами людини, які в контексті договірної теорії держави або лібералізму констатуються як природні права, а саме:

- право на життя;
- право на здоров'я;
- право на приватну власність.

Себто на противагу жорсткій силі, оперування потенціалом якої може призвести і, як правило, так чи інакше призводить до порушення

фундаментальних з позицій лібералізму, а насправді сучасної світоглядної парадигми загалом, оскільки життя, здоров'я, благополуччя посідають верхні щаблі ієрархії так званих загально людських цінностей, прав людини; оперування потенціалом м'якої сили дає «добрі результати» щодо впливу на об'єкт уваги поза порушенням фундаментальних прав. А тому є наче б то всі підстави вважати, що м'яка сила є такою собі гумістичною і гуманною на фоні жорсткої сили, оскільки оперування нею наче б то не порушує прав і свобод людини, а виключно діє на основі емпатії – властивості високо організованої психіки співпереживати або пройматися переживаннями іншого як власними.

У такому разі стає очевидним, що оперування концептом м'якої сили дозволяє згладити певні гострі кути або й до певної міри приховати маніпулювання або цілеспрямований вплив певних суб'єктів, точніше на користь певних суб'єктів насамперед на маси, яку форму формальної організації вони б приймали, зокрема представляючи суспільство, країну чи якусь страту, організацію, абощо. А отже оперування концептом м'якої сили дозволяє відволікти увагу представників спільноти, навіть тих, хто займається інтелектуальними видами діяльності від оперування дійсними засобами впливу, таким як пропаганда, реклама та PR, за якими вже закріплено певні негативні конотації, особливо за пропагандою.

Інакше кажучи, заява про те, що якийсь суб'єкт для просування певних наративів та/або ідей оперує м'якою силою звучить значно благородніше, ніж заява про те, що той жетаким суб'єкт вдається до пропаганди, нав'язливої реклами, а у їх руслі до різного інструментарію нав'язування переконань, маніпулювання вибором, абощо. Відповідно знову ж таки заява про те, що суб'єкт вдається до м'якої сили навряд чи породжує підозру у пересічних представників людства щодо порушення їх конституційних прав і свобод або в контексті лібералізму та/або договірної теорії держави – позитивного права, тобто такого права, дотримання якого стосовно громадянина гарантується державою як інститутом примусу і правопорядку. У сухому залишку формується висновок про те, що концепт м'якої сили дозволяє підтримувати

певну ілюзію в масах щодо дотримання прав і свобод громадян у ході того, як на них впливають, так чи інакше спонукаючи до визнання конкретних наративів, прийняття певних ситуацій як належне, абощо.

Відтак, наприклад, у світлі класичного реалізму суть концепту м'якої сили стає досить очевидною з огляду на те, що «...міжнародна політика, як і вся політика, – це боротьба за владу» (Morgenthau, 1954, р. 68), не залежно від того до яких засобів і інструментів при цьому вдаються. Інакше кажучи, якими б благородними або хоча б нейтральними видавалися інструменти і засоби, оперування ними у сфері політики пов'язано так чи інакше з єдиною метою: отримання влади. Оперування ж концептом м'якої сили дозволяє приховати цей, так би мовити, незручний факт, відволікти від нього увагу. І то не стільки з огляду на гуманізм чи, тим більше, поважливе ставлення до людини та/або етнічних чи інших груп людей, а з огляду на те, щоб приспати пильність більшості, відволікти від потреби боротися і протистояти спробам маніпулювати і «м'яко» примушувати, як би це мало місце в разі застосування так званої жорсткої сили, яке приховати принципово не можливо чи відволікти від нього, значно вигідніше. Тому Дж. Най до певної міри правий, заявляючи, що «виграти мир важче, ніж виграти війну, і м'яка сила є важливою для досягнення миру» (Nye, 2004, р. XII), однак досягнутий завдяки м'якій силі мир триваліший, аніж завдяки війні водночас ефект від використання засобів «м'якої сили» триваліший та досягається завдяки меншим затратам у порівнянні із «жорстокою силою». Іншими словами, аби підкорити певну спільноту інструменти облуди у вигляді пропаганди, все тієї ж реклами та інших засобів під прикриттям м'якої сили виявляються значно ефективнішими ніж засоби відкритого та/або відвертого тиску. Більше того, інструменти так званої м'якої сили руйнують ідентичність або й сутність суб'єктів, що опинилися в позиції об'єктів м'якої сили, щоправда повільно і плавно, переважно непомітно для самих суб'єктів, тоді як інструменти жорсткої сили претендують лише на руйнування фізичного тіла в результаті вбивства чи завдання поранення або доведення до хворобливого стану за посередництва

війни або й голодомору. Тож у руслі наведених міркувань як підсумок, здається слушним звернутися до витримки з Євангелія від Матвія: «Не бійтеся тих, хто вбиває тіло, а душі вбити не може; але бійтеся більше Того, хто може і душу, і тіло погубити в геєні» (Матвія 10:28), яку можна перефразувати у даному випадку таким чином: остерігатися слід не жорсткої сили, застосування якої очевидне і протидія якій є справою честі, а того, що приховується під концептом м'якої сили, оскільки воно націлено на ідентичність індивідуальну та колективну, насамперед етнічну.

2.3. Ключові аспекти критичного підходу щодо дієвості «м'якої сили» як засобу впливу

Попри широке захоплення ідеєю м'якої сили та активну популяризація відповідного концепту на теренах США, а далі і у світі, згадана ідея знайшла також широке коло критиків, а отже й «обросла» критичними зауваженнями, тією чи іншою мірою слушними та/або аргументованими і пов'язаними з констатацією певних фактів, які демонструють слабкі місця оперування ідеєю м'якої сили. Але поперед аналізу критичних міркувань щодо м'якої сили слушно зауважити, що й сама ідея м'якої сили є далеко не оригінальною, як те може видатися на перший погляд. Знову ж таки «зачаруванню» м'якою силою, очевидно, сприяє вдалий вибір термінології або маніпулятивний підтекст, закладений у саме поняття «м'якої сили», адже саме по собі поняття автоматично викликає низку асоціативних рядів привабливого або й спокусливого спрямування.

Між тим у теорії політики, зокрема в контексті теорії військової справи у свій час був популярним концепт, який отримав назву «Трійця Клаузевіца» або, як її ще іноді називають – «небезпечна трійця». Автором згаданої концепції є той, у чю честь вона і названа – прусський генерал, військовий реформатор та військовий теоретик Карл Філіп Готліб фон Клаузевіц. Він

вдається до опису війни як явища за посередництва комбінації трьох ключових факторів, а саме насильства, випадковості та раціональності. При цьому насильство розглядається як фізичний аспект війни, який включає в себе застосування сили, оперування зброєю і, як наслідок, людські втрати. Своєю чергою випадковість ідентифікується як елемент непередбачуваності, невизначеності та несподіванок, що складають значну частку мілітарних подій, а отже й перебігання війни загалом; і про це, до речі, досить яскраво свідчить війна, розв'язана російською федерацією проти України. Разом з тим до випадковості зараховуються також різного роду помилки, тактичного або й стратегічного спрямування, які, як виявляється, часто допускаються з причин, невідконтрольних тим, хто їх допускає, зміни обставин та інші непередбачувані події. Нарешті раціональність, що проступає насамперед у вигляді фіксованих мети та завдань, а також очікувань і прогнозів щодо розгортання мілітарних процесів, оскільки, приміром, на думку Карла Клаузевіца, війна є нічим іншим як продовженням політики іншими, себто відмінними від дипломатії тощо, засобами, а отже неодмінно повинна мати чітку політичну мету. Згадані три фактори війни є однозначно нерозривними та взаємообумовлюючими.

У контексті даних міркувань інтерес викликає насамперед фактор випадковості, оскільки він є ірраціональним за своєю природою тим самим виступаючи аналогом ідеї м'якої сили, яка переважно подається як ірраціональний елемент міжнародної взаємодії та політики загалом. Ірраціоналізм м'якої сили закладений в її базових направленостях, зокрема на симпатію, вподобання тощо. Зрештою, якщо політику представити як таку собі латентну «розмиту» війну, умовно кажучи, за місце під сонцем, то формується чітка аналогія:

- насильство – жорстка сила;
- випадковість – м'яка сила;
- раціональність – розумна сила.

Природно, що натхненником ідеї і автором концепту «м'якої сили» Джозефом Наєм м'якій силі надається певний колорит і ширший підтекст, аніж випадковості у розрізі трійці Клаузевіца, бо політика оперує на значно розлогішому полі баталій, аніж війна, принаймні її очевидний прояв у вигляді бойових дій. Зрештою ідея м'якої сили попри те, що завдячує своїм теоретичним описом Джозефу Наю, у своїй основі має глибокі інтелектуальні прототипи в історії політичної думки, філософії, культурології, а також теоріях комунікацій.

Зокрема, якщо звернутися до інтелектуальної спадщини Аристотеля, то прототип м'якої сили він представляє за посередництва опису значущості мови, емоцій та морального авторитету, які у своїй колаборації формують та/або визначають рівень привабливості аргументу на фоні примусу. Аристотель схиляється до розрізнення переконання та насильства. Він обстоює ідею, що вплив за допомогою слова, етичного авторитету і правильно розставлених емоцій відкриває шлях до добровільного прийняття на противагу примусу, оскільки: «Риторика можна визначити як здатність спостерігати у кожному випадку наявні засоби переконання» (Aristotle, 2004, p. 135).

Подібні Аристотилевим ідеї побутували також і на Сході. Приміром, Конфуцій настановлював, що влада повинна ґрунтуватися на моральній чесноті, а не на страхові чи насильстві. Відповідно у пропагуванні впливу за посередництва морального прикладу і культурної привабливості на відміну від вдавання до примусу можна вважати чи не одним із найдавніших прообразів м'якої сили: «Той, хто править чесною, подібний до Полярної зорі – вона залишається на місці, тоді як усі інші зорі обертаються навколо неї» (Confucius, 1938, p. 37).

Ідею розрізнення прототипів жорсткої та м'якої сил добре помітно у роздумах Ніколо Макіавеллі, який, окрім іншого, розмірковував над особливостями підтримання балансу поміж страхом і любов'ю в процесі реалізації політичної влади. Відповідно Н. Макіавеллі констатує наявність

двох форм влади: силову, оперту на симбіоз міці і страху – еліта левів та маніпулятивну, оперту на симбіоз емоційної приязні і хитрощів – еліта лис. І попри те, що Н. Макіавеллі віддає перевагу страху як ефективному засобу правління, сама по собі дихотомія страх – хитрощі закладає основу для подальшого осмислення природи і особливостей влади як політичного ресурсу, що «вабить»: «Безпечніше бути тим, кого бояться, ніж тим, кого люблять, якщо потрібно обирати» (Machiavelli, 1989, p. 42).

Своєю чергою італійський революціонер, теоретик марксизму Антоніо Грамші, міркуючи на явищем «гегемонії» осмислює останню як владу, яка досягається не силою, а згодою. Саме його цілком виправдано можна вважати таким собі безпосереднім ідеологічним попередником концепції м'якої сили, що забезпечує контроль мас за посередництва інструментів моралі, інших культурних та світоглядних механізмів, а не через зброю. А. Грамші встановлює чіткий вододіл поміж гегемонією, себто згодою, привабливістю ідей, абощо з одного боку, та домінацією, себто примусом – з іншого, зокрема: «Перевага соціальної групи виявляється двома способами – як панування і як інтелектуальне та моральне лідерство» (Gramsci, 1971, p. 57).

А ось французький соціолог і філософ, представник постструктуралізму, лідер антиглобалістського руху П'єр Бурдьє аргументує ідею, що влада реалізується за посередництва символів, мови, освітніх та культурних інститутів, спонукаючи людей добровільно визнавати її легітимною. Таким чином сформувався соціологічний прототип м'якої сили – влада через мову, культуру і визнання: «Символічна влада – це невидима сила, яка здатна зробити довільне – легітимним» (Bourdieu, 1991, p. 84). Ідеї П. Бурдьє у означеному руслі розвиває інший французький філософ, культуролог, соціолог і публіцист Жан Бодріяр, який обґрунтовує переконання, що сучасна влада діє не шляхом вдавання до насильства, а за посередництва оперування образами, симулякрами та привабливими знаками, які суттєво впливають на поведінку людей, визначаючи її особливості. У згаданому ракурсі йдеться про постмодерний прообраз м'якої сили, а саме привабливості як інструменту

контролю: «Влада ґрунтується радше на звабленні, ніж на примусі» (Baudrillard, 1979, p. 42).

Таким чином, за поверхового підходу можна легко дійти висновку, що Дж. Най лише узагальнив усі попередні ідеї, починаючи з морального авторитету аж до культурного зваблення, звівши їх до єдиного концепту привабливого впливу, себто м'якої сили: «М'яка сила – це здатність досягати бажаного через привабливість, а не через примус чи винагороду» (Nye, 1990, p. 108). Однак може виявитися, що це далеко не так, оскільки концепція м'якої сили може задовольняти певним запитам та виявитися ефективним інструментом задля реалізації тих чи інших проєктів, пов'язаних з підкоренням, управлінням, перерозподілом доступу до благ, або що або у загальному перерозподілом влади і ресурсів. Встановити достеменні факти, які б свідчили на користь згаданого вище припущення або спростувати його навряд чи комусь вдасться, хоча б з огляду на те, що всякі спроби розкрити суть деяких процесів у світі як вони є, будуть піддаватися спротиву мас: очевидно, є речі, які маси не готові прийняти і тим більше, змиритися з ними.

Тому про ймовірне призначення концепту м'якої сили можна сформулювати певне системне уявлення, осмислюючи критику згаданого концепту, бо у такий спосіб окрім так званих слабких місць того, що підлягає критиці, ще можна виявити прогнозовані наслідки від втілення критикованого явища, за якими можуть критися цілі і мета тих, хто цим явищем оперує.

Якщо представити критику м'якої сили навіть не стільки як концепції, скільки засобу впливу на об'єкта точніше суб'єкта, на який вчиняється вплив, то у сухому залишку вона може звестися до таких пунктів:

- «привабливість країни не справляє вирішального впливу на прийняття конкретних політичних рішень;
- складно оцінювати реальну здатність однієї держави впливати на іншу та відрізнити наслідки застосування власне «м'якої сили» від інших факторів;
- привабливість є суб'єктивним досвідом, тож одні й ті самі ідеї чи явища є привабливими для одних і непривабливими для інших» (Магда, 2021).

Інакше кажучи, аби говорити про дійсний ефект м'якої сили, потрібно чітко встановити, ким чи чим, за яких обставин і на основі чого приймаються ті чи інші рішення, а якщо бути точнішим, то що саме виступає причиною тих чи інших процесів і подій. У такому разі може виявитися, що будь-яка людина, а саме людина в масі своїй стоїть за функціонуванням будь-якого інституту та/або колективних утворень, хай би й тієї нації, народу тощо, не є джерелом будь-яких процесів, а лише посередник: вона діє, завжди спираючись на факт обставин і умов, у яких себе знаходить, та реагуючи на виклики таким чином, як їй властиво з огляду на її досвід, виховання, поточні страхи та інтереси тощо, тобто не спонтанно, а цілком обумовлено. Прикладів безліч. Взяти до прикладу будь-якого політика, який набуває, наприклад, статусу тієї чи іншої держави: він діє лише в рамках уже сформованого реноме, не особливо зважаючи уваги на привабливість суб'єкта. Хай би й той нинішній Президент Польщі Кароль Навроцький – попри визнання загальних принципів взаємодії України та Польщі, зважаючи на війну, він діє так, як уже задана була ним чи йому траєкторія дій, як правоцентристський популіст. І тут жодна м'яка сила не допоможе. Те ж саме можна сказати про Дональда Трампа – президента США: він діє у фарватері власного амплуа і жодна м'яка сила йому, як кажуть, не указ: вимагає і сприймає, буквально купається у невпинних лестощах (подяках), діє свавільно і має своє на розумі, точніше діє саме так, як йому властиво.

Далі знову ж таки, можна з певним рівнем адекватності оцінити результати проведення конкретної компанії, хай би тієї ж таки інформаційної на основі механізмів пропаганди, PR, або що, однак оцінити вплив однієї країни, а тим більше іншого суб'єкта, хай би того ж таки народу, еліти країни, яка, до речі, далеко не завжди не те що етнічна, але й не національна, на інформаційне поле, а тим більше громадську думку іншої країни видається принципово не можливим хоча б тому, що не ясно, яким чином організувати процес вимірювання і, як наслідок, оцінювання. У такому разі, звісно, виникає питання, а що саме у такому разі насправді відображають рейтинги м'якої

сили, оприлюднювані останніми роками Brand Finance як Глобальний індекс м'якої сили? Відповідь проста: результати соціологічних досліджень, іменованих як Глобальний індекс м'якої сили. А в соціологічних дослідженнях ключовим є інструментарій, тобто, простіше кажучи, перелік питань, відповідно до яких проводиться опитування, а також вагомою є генеральна вибірка. Більше до того, для вільного доступу відкриті лише загальні висновки щодо результатів досліджень, які дозволяють сформулювати досить виразне, однак однозначне поверхове уявлення, цілком ймовірно, як продукт тонкої маніпуляції.

Отже навіть на рівні доступної для осмислення певної статистики, яка б наче б то відображає фактор впливу м'якої сили, все далеко не так очевидно і достовірно, як видається на перший погляд. Простіше кажучи, для численних лав дослідників під тиском пропаганди м'яка сила стає такою собі очевидністю, за допомогою якої маскується певна реальність. Себто дослідники термінологіє Жана Бодрієра мають справу з симулякром м'якої сили. При цьому «симулякр (від лат. simulacrum – подoba, копія) – термін, що з'явився в активному вжитку у контексті так званої постмодерністської філософії. Згаданим поняттям прийнято позначати зображення та/або копію того, існування чого уже припинилося або ж було результатом креативної спроможності (людського) розуму, зокрема фантазії» (Калуга, 2025, с. 101). Сам же Ж. Бодрієр описує симулякр у купі з оперуванням симулякрами як практично неспростовне явище і водночас факт сучасного світу, як «дійсність, яка приховує той факт, що її немає» (Бодрієр, 2004, с. 17).

Оскільки м'яка сила як засіб впливу по-суті може розглядатися за спосіб каналізації або проведення і реалізації влади на рівні з жорсткою силою, то у такому разі концепт м'якої сили, цілком ймовірно, покликаний приховати дійсний стан справ щодо набуття і розпорядження владою як деяким потенціалом певними суб'єктами, як правило, владними колами, які репрезентують державу, у іншому випадку – міжнародні організації та утворення, ще у іншому – транснаціональні утворення, переважно, так звані

компанії (ТНК). У такому випадку щодо суті влади Жан Боріяр зауважує: «Сама влада значною мірою ґрунтується на огиді. ... Уся реклама, весь політичний дискурс – це публічна образа інтелекту, розуму» (Baudrillard. 1993, р. 83). І далі у своїй черговій науково-публіцистичній роботі «Америка», мислитель наголошує на тому, що «...ми живемо в умовах надпровідності, котра є породженням уже не держави, інститутів, індивідів, а суть трансцендентних структур: сексу, грошей, інформації і комунікації» (Бодріяр, 2000, с. 11). Себто влада не пов'язується на поточний момент з відповідальністю, бо є фактично знеособленим явищем. Відповідно є підстави в такому разі замислитися, а чи не покликаний концепт м'якої сили якраз маскувати факт знеособлення влади, коли процеси відбуваються на основі реалізації якихось, часто навіть не те що не вивчених, але й не встановлених на рівні масового визнання принципів, тоді як публічно наділені владою представники держави лише вдають, що володіють ситуацією.

Знову ж таки війна в Україні тому яскравий приклад. Ані російський диктатор не спроможний впливати суттєво на перебіг подій, зокрема зупинити військові дії, хто і що там говорив, або як би те комусь здавалося в теорії, ані президент і керівництво України, ані той же таки епатажний Дональд Трамп, який красувався на широку публіку в період виборчої компанії, що зупинить війну буквально одним помахом руки, себто «за 24 години». У такому разі, окрім іншого, стає очевидним, що політики сучасності наскрізь загрузли в багні популізму і нічого не здатні вдіяти всупереч масовим запитам. Все що у них у розпорядженні, так це певним чином впливати на ті ж таки масові запити і очікування, перетворюючись у подальшому на їх, запитів і очікувань, заручників.

Відтак замість жорсткого контролю владні або формально-елітні кола діють шляхом цілеспрямованого керування запитами і очікуваннями через «підігрівання» або стимулювання певного типу бажань, притаманних представникам мас, а також інформаційними потоками, а через них системними уявленнями про предмет (явище, процес, факт) цікавості (вигоди).

У такому разі контроль перестає бути репресивним, себто сполученим з безпосередньою відповідальністю, а радше набирає ознак стимулювання шляхом спокушування. Йдеться про те, що має місце не примус, а зваблювання чим би то було, зокрема комфортом, наявністю наче б то вибору, діапазоном можливостей наче б то реалізації у т.ч. самореалізації. Такий стан функціонування влади згідно Ж. Бодріяра прийнято позначати як «м'яка влада симуляції», адже, на його думку, інститут безпосередньої влади на поточний історичний момент практично приречений, бо фактично ніхто не хоче нести реальну відповідальність за свої дії та вчинки як наділеного владою представника держави чи іншої структури. Відповідно, як свідчить життя, політики лише грають ролі, а реальні механізми контролю розчинені в системі, репрезентованій:

- бюрократією;
- ринками;
- технологічними та комунікаційними мережами;
- інформаційними платформами.

Як наслідок, аби залишатися актуальними, владні кола переважно вдаються до імітації своєї необхідності на фоні постійних «криз», «загроз», «ворогів», спровокованих, а переважно вигаданих або знову ж таки імітованих. М'яка сила, точніше наче б то оперування нею у згаданому ракурсі також виявляється засобом імітації потенціалу і потреби владних кіл, які в такий спосіб намагаються, до речі, досить вдало і ефективно, підтримувати видимість контролю над процесами, а з іншого боку – колективними та/або формальними утвореннями, зокрема над народами і державами.

У ситуації, що сформувалася навколо влади, на думку того ж таки Ж. Бодріяра, яку він зафіксував і обґрунтував у своїх працях «Дух тероризму» та «Війни у Затоці не було», тероризм виявляється таким собі засобом «приведення до тями» як мас, так і владних кіл, оскільки є безпосереднім викликом системі симуляції. Він повертає владу до символічної логіки, демонструючи, що реальна дія все ще можлива, навіть якщо система ховається

за медіа і віртуальністю. А отже в такому разі тероризм знову ж таки своїми проявами підриває суть самої ідеї м'якої сили, не дозволяє їй остаточно укорінитися у свідомості мас як щось неспростовне і безумовно необхідне в сучасному світі як засіб підтримання міжнародних відносин і функціонування простору світової політики. Тобто тероризм у такому разі, поряд з іншими засобами «приведення до тями» може розглядатися як таке явище, яке ставить спільноти безпосередньо перед низкою фактів у розрізі можливої природи, а отже й покликання концепту м'якої сили, зокрема про те, що, по-перше, у дійсності «...м'яка сила часто перетворюється на м'які розмови – дискурс про вплив без реального ефекту» (Tyler, 2008, p. 103), себто на засіб відволікання на себе уваги. По-друге, «...м'яка сила часто є лише м'якою пропагандою – способом замаскувати державні меседжі під культурну відкритість» (Snow, 2005, p. 146), тобто, образно кажучи, м'яка сила виконує функцію такою собі «овечої шкіри», одягнутої на «інформаційного вовка», тобто пропаганду. По-третє, м'яка сила виступає інструментом культурної експансії в руслі неоколоніалізму: «Схід був майже європейським винаходом і від давнини виступав місцем романтики, екзотичних істот, пам'ятних образів і дивовижних вражень» (Said, 1978, p. 4). У такий спосіб Едвард Саїд показує, що культурна привабливість виявляється переважно не чим іншим, як формою символічного панування, де м'яка сила слугує ідеологічним інструментом колоніальної влади. По-четверте, за концептом м'якої сили криється устремління до американізації та глобалізації. Відповідно критик американізації Бенджамін Барбер доходить думки, що культурна експансія США за посередництва пропаганди м'якої сили несе з собою стандартизацію мислення і споживання (Benjamin Barber, "Jihad vs. McWorld", 1995). Таким чином під виглядом «привабливості» м'якої сили відбувається приховане перманентне знищення культурних самобутностей або й колективних етнічних ідентичностей. У такому разі м'яка сила насправді виявляється "м'якою формою примусу", а не добровільним наслідуванням, як те проголошується ідеологами м'якої сили. Зрештою, дослідники фіксують увагу

на моральному парадокс м'якої сили, який полягає в тому, що привабливість культури може призводити до культурної одноманітності: «Глобалізація породжує своєрідний “МакСвіт” – комерціалізовану культуру, що поширюється всюди й розмиває унікальні ідентичності» (Barber, 1995, p. 17).

Висновки до розділу 2

Особливістю сучасного світу як простору помешкання людини, окрім іншого, є факт наявності засобів у розпорядженні кількох суб'єктів міжнародних відносин і світової політики, оперування чи застосування яких може призвести або до повного знищення людства, у т.ч. з огляду на буквальне знищення середовища життєдіяльності високо організованих організму, або до знищення сучасної цивілізації. Йдеться насамперед про ядерну зброю як зброю масового ураження та/або знищення. Відтак сформувалася ситуація, за якої суб'єкти міжнародних відносин, у розпорядженні яких є зброя масового знищення, з суто прагматичних міркувань не можуть вступити у відкритий військовий конфлікт між собою. Однак умови і обставини, закладені в основу сучасної цивілізації, неодмінно передбачають конфлікт інтересів, а отже й постійну експансію. Проте така експансія не завжди може носити відкритий мілітарний характер, у іншому випадку – відкритий економічний характер, зокрема у вигляді тотальної блокади економічних зв'язків та взаємодії тощо. Отже їй на зміну мають прийти інші форми експансії, такі, що за суттю відповідають базовим принципам експансії, однак за формою демонстративно відмежовуються. Відтак культурну у найширшому її розумінні експансію американський політтехнолог Дж. Най представив або подав на розсуд мас у вигляді концепту м'якої сили. При цьому в межах згаданого концепту культурна експансія прекрасно приховується за властивостями будь-якого суб'єкта, чи то осібно чи колективного, справляти враження природним, себто спонтанним чином, а за його посередництва і впливу, діючи на

іраціональному полі взаємодії на основі обміну емоціями, симпатіями, абощо.

Згаданий факт стає очевидним, наприклад, в ході ідентифікації суб'єктів оперування умовним засобом впливу, під яким розуміється м'яка сила, та осмислення їх природи. Відповідно країни, населення країн, згуртоване, як правило, в націю, і іншому випадку, представлене як конгломерат етносів, культурна та/або мистецька, спортивна, наукова еліта реалізують природний або спонтанний вплив на собі подібних. Водночас держава, як політичний інститут, її офіційні репрезентанти у вигляді політичних інститутів та державних установ, наприклад, уряд, парламент, глава держави, а також політичні та економічні еліти, з іншого боку – політичні партії, ФПГ (фінансово-політичні групи) тощо насамперед вдаються до цілеспрямованого впливу на маси або інші інститути, організації тощо, задля того залучаючи цілі когорти фахівців у сфері пропаганди, реклами, PR, різноманітних комунікаційних та технологій маніпулювання свідомістю, абощо. При цьому автор концепту м'якої сили зазначає: «Політика уряду може зміцнити або розтратити м'яку силу країни. Внутрішня або зовнішня політика, яка видається лицемірною, зарозумілою, байдужою до думки інших або заснованою на вузькому підході до національних інтересів, може підірвати м'яку силу» (Nye, 2004, p. 12).

Відтак у сухому залишку можна стверджувати про те, що якщо мова йде про м'яку силу, то вектор її дії і конструктивність або деструктивність у розрізі спільного блага залежить від наміру, щирості і відчуття міри оператора інструментами і засобами, які асоціюються з м'якою силою.

Безумовно, концепти м'якої сили піддався потужній критиці, переважно представниками західних демократій, які розгледіли у згаданому концепті, м'яко і водночас умовно кажучи, приховане підводне каміння. Чи не найпослідовнішими критиками м'якої сили при цьому виявилися французькі мислителі, можливо не в останню чергу з огляду на те, що Франція як країна і нація останні десятиліття виразно демонструвала свою опозицію англо-

саксонським спробам домінування, особливо, що стосується, образно кажучи, експорту демократії по-американськи. Від так П'єр Бурдьє бачить у м'якій силі, окрім іншого, «вістря» глобалізму – засіб та інструмент розмивання культурних ідентичностей інших етносів внаслідок «м'якої» експансії англо-саксонського світу. Своєю чергою Жан Бодріяр пішов ще далі в критиці концепту м'якої сили, стверджуючи, що згаданий концепт приховує факт відмови політиків та політичних інститутів від прямої відповідальності за результати власної діяльності. Більше того, спростовує твердження Джозефа Ная про те, що «...м'яка сила» допоможе запобігти вербуванню терористами прихильників серед поміркованої більшості. І саме м'яка сила допоможе нам вирішувати критичні глобальні проблеми, які потребують багатосторонньої співпраці між державами» (Nye, 2004, p. 28), висуваючи зустрічну версію про те, що саме явище тероризму може спонукати до певної міри повернути владі її природню значимість і значущість, приводячи до того як маси, так і політиків унаслідок шоку, спричиненого терористичними актами.

Отже м'яка сила не є чимось однозначним, що може бути ідентифіковане як явище, інструмент, засіб, або що. М'яка сила, точніше концепт м'якої сили є такою собі «ширмою», за якою приховуються негаразди сьогодення, а також наміри культурної експансії.

Розділ 3. ПОТЕНЦІАЛ «М'ЯКОЇ СИЛИ» ЯК ЗАСОБУ ВПЛИВУ В УМОВАХ ВІДКРИТОГО КОНФЛІКТУ

3.1. Проблема сумісності «м'якої сили» як засобу впливу та різних форм відкритого конфлікту

Провідники та прихильники концепту м'якої сили схиляються до переконання, що м'яка сила є альтернативою жорсткій силі. Радикально налаштовані прихильники вважають, що йдеться про безпосередню альтернативу, коли м'яка сила цілком позбавляє потреби або можливості вдаватися до жорсткої сили, тоді як, помірковано налаштовані бачать у м'якій силі комбінаторну альтернативу жорсткій силі. Тобто м'яка сила дозволяє домогтися того, чого не вдається за посередництва жорсткої сили. У такому разі комбінацію м'якої та жорсткої сили сам автор і натхненник концепту м'якої сили подає як розумну силу: «Розумна сила не є ані жорсткою, ані м'якою. Вона є і тим, і іншим» (Nye, 2004, р. XIII). Водночас за суто прагматичного підходу Дж. Най розглядає саме розумну силу як засіб досягнення успіху на світовій арені: «Коротко кажучи, успіх Америки залежатиме від того, чи зможемо ми глибше зрозуміти роль м'якої сили та досягти кращого балансу між жорсткою і м'якою силою у нашій зовнішній політиці. Це і буде розумна сила. Ми вже робили це раніше, тож можемо зробити це знову» (Nye, 2004, р. 147).

Отже коли мова заходить про м'яку силу, особливо як раціональний фактор міжнародних відносин та/або міжсуб'єктної взаємодії попри первинні асоціативні ряди, які ув'язують поняття з чимось добрим та турботливим з огляду на термін «м'яка», насправді йдеться про засіб чи механізм досягнення цілі, який відповідає прагматизму і фактично жодного стосунку не має до емпатії. Інакше кажучи, якщо не вдається досягти цілі так, то вона буде досягнута інак – не кийком, так палицею, як правило, не зважаючи на інтереси і наслідки, які наступлять для об'єкта впливу. Тому не дивно, що «...жорстка та м'яка сила пов'язані між собою, оскільки вони є аспектами здатності

досягати своєї мети, впливаючи на поведінку інших. Різниця між ними полягає в мірі з огляду як на характер поведінки, так і на потенціал ресурсів. Командна сила – здатність змінювати дії інших – може ґрунтуватися на примусі або спонуканні. Кооптивна влада, – здатність формувати те, чого хочуть інші, – може ґрунтуватися на привабливості власної культури та цінностей або на здатності маніпулювати порядком денним політичного вибору таким чином, коли інші не висловлюють певних уподобань, оскільки вони видаються надто нереалістичними» (Nye, 2004, р. 7). Звідси можна зробити досить провокативний як на перший погляд висновок про те, що поза оціночними судженнями в межах добра і зла оперування інструментами та засобами, асоційованими відповідно як із м'якою, так і жорсткою силами, націлене на досягнення наміченого результату найвигіднішим чи найефективнішим способом без огляду на наслідки, перед якими постане або з якими надалі мати справу об'єкт впливу.

У такому разі можна сказати, що у той час, як засоби і інструменти, асоційовані з жорсткою силою, застосовуються для, так би мовити, атаки в лоб – відкритої атакувальної активності у супроводі фізичного, економічного чи іншого роду насилля насамперед над тілом або фізіологічною та біологічною природою людини, засоби і інструменти, асоційовані з м'якою силою, застосовуються приховано за добрими намірами або чимось їм подібним, знищуючи навіть натяк на опір об'єкта впливу шляхом «розмивання» чи «роз'їдання» його цілісності та/або ідентичності – нанесення збитків з середини, так би мовити, з підпілля. Відтак м'яка сила як інтегрований засіб впливу також є насильницькою. Щоправда об'єктом насилля, дуже часто досить «вишуканого», стає, умовно кажучи, духовне начало людини та/або спільноти – її менталітет, культура, зокрема представлена мистецтвом, освітою тощо, зрештою ідентичність, осібна чи колективна. Тому зовсім не дивно, що цілі покоління, а з іншого боку – цілі великі групи стають жертвами м'якої сили і, як наслідок, рабами так званої «попси» або «джинси», що часто, до речі, виглядає як слідування моді. Тому цілком слушно, що м'яка сила

далека від прояву емпатії, у іншому випадку навіть слабкості, оскільки виявляється джерелом стратегічної переваги в умовах гібридного протистояння або війни.

Зрештою, першим, що стає очевидним, так це те, що так звані м'яка та жорстка сили насправді невіддільні одна від одної з огляду хоча б на природу самої людини, її суть, адже сучаснику доступні різні засоби досягнення бажаної цілі, від безпосереднього застосування сили, зокрема у вигляді насилля чи примусу до філігранного маніпулювання, часто вдаючись до улесливої брехні, обману, мімікрії і т.п. Але якщо придивитися до людини та способу і стилю її існування ще прискіпливіше, то відмінність між так званими м'якою та жорсткою силою, а з іншого боку – їх неспростовна нерозривність стануть ще очевиднішими.

Йдеться про те, що для сучасника важливо не те, що, образно кажучи, відбувається тут і тепер, а те, що він думає з приводу чого б то було. Себто для сучасника важлива не дійсність як вона є, тобто поза оціночними судженнями як мінімум, а пояснення, обґрунтування, зрештою – розуміння. А коли так, то м'яка сила у такому разі має справу саме з поясненнями, обґрунтуваннями та розуміннями, себто за посередництва інструментів та засобів, асоційованих з м'якою силою, відбувається системне перманентне просування в маси тих чи інших ідей, переконань, а в глобальних масштабах – світоглядних парадигм на кшталт релігійних та наукових теорій, хай би й тієї ж таки теорії соціально-економічних формацій або еволюціонізму загалом, теорії відносності або Ньютонової механіки, Евклідової геометрії, або що, а з іншого боку – християнства, ісламу, або що.

Якщо ж вдатися у заданому ракурсі до осмислення наболілого насамперед для українців, тобто російської агресії, то найперше, що стає помітно, так це кооптування просування ідеї «руського міра» у всій її концептуальній повноті і розмаїтті, себто оперування інструментом так званої м'якої сили, із тиском, спочатку дипломатичним, економічним, а далі мілітарним аж до

повномасштабного розв'язання неоголошеної війни, іменованої росіянами як «сво», себто оперування інструментами і засобами жорсткої сили.

Інакше кажучи, всяка агресія або вдавання до застосування економічної, дипломатичної, військової потуги неодмінно мають супроводжуватися поясненнями, яких би форм ті набирали, від проповіді до реклами і пропаганди або наукового та/або історичного обґрунтування, розрахованими, так би мовити, як на внутрішнього, так і на зовнішнього споживача, а також на третю сторону. Йдеться у першому випадку про маси, які виступають ресурсом агресора та/або ідентифікуються як ініціатор і суб'єкт агресії; у другому випадку – про маси, а також соціальні інститути, які представляють об'єкт агресії; у третьому – про маси, а також різного роду інститути, що репрезентують суб'єктів міжнародних відносин і світової політики, безпосередньо не задіяних у конфлікті. Відповідно на фоні сказаного далі наведене твердження Дж. Ная набуває очевидної ваги щодо встановлення причинності вдавання до комбінації м'якої та жорсткої сили: «Країна, яка зазнає економічного та військового занепаду, ймовірно, втратить не тільки свої ресурси жорсткої сили, але й частину своєї здатності формувати міжнародний порядок денний та частину своєї привабливості. Деякі країни можуть бути приваблені іншими країнами, що мають жорстку силу, міфом про непереможність або неминучість. І Гітлер, і Сталін намагалися створити такі міфи» (Nye, 2004, p. 9).

Окрім того щойно згадана цитата дає можливість подивитися на висунуте Дональдом Трампом ще під час своєї першої президентської кампанії 2016 року і повторно використане ще з більшим натиском під час другої президентської кампанії 2024 року гасло «Зробімо Америку великою знову» (англ. «Make America Great Again») під кутом зору, що відображає оперування у ході зазначеної виборчої кампанії так званою м'якою силою як засобом не лише задля мобілізації свого електорату, а й у перспективі задля тиску на інших суб'єктів міжнародних відносин та світової політики. Публічно підкреслюючи націленість на реалізацію ідеї «Америка понад усе», прошитої

поміж рядками згаданого гасла, Д. Трамп став ініціатором низки економічних війн, активно втрутився у відкриті конфлікти, особливо, що стосується так званого арабо-ізраїльського конфлікту, при цьому продемонструючи досить своєрідну реакцію на російську агресію. Все це може свідчити, окрім іншого, про те, що США таки постало перед низкою суттєвих викликів, які керівництво держави все ще намагається приховати від широких мас, особливо на рівні світової спільноти, насамперед шляхом вдавання до жорсткої риторики, у т.ч. оперуючи засобами та інструментами, які асоціюються з м'якою силою. Тобто методичне, системне, часто демонстративне вдавання до риторики, очевидно, покликано приховувати наявні негаразди в економічній, соціальній та інших сферах країни, у т.ч. відволікати увагу мас на «словесні баталії». До подібних заходів вдається також фактично диктатор путін. Те ж саме намагається чинити політсила, репрезентована прем'єр-міністром Угорщини Віктором Орбаном, до речі вдавшись до досить примітивної інформаційної мімікрії і висунувши гасло: «Зробімо Угорщину великою знову».

У сухому ж залишку в ході обраного русла міркувань встановлюється досить проста ідея про те, що цілеспрямоване вдавання до симбіозу жорсткої та м'якої сили як засобу тиску насправді свідчить про певну слабкість або хитке становище того суб'єкта, який вимушений до них вдаватися, аби у такий спосіб підтримувати своє становище або й поліпшити його по мірі можливого, щоправда, як свідчать факти, лише на короткий строк. Наразі йдеться про те, що будь-яка диктатура «погано» кінчається.

Але з іншого боку, без цілеспрямованого вдавання до симбіозу жорстокої та м'якої сили, хоча б як стримуючого фактору, будь-якому суб'єкту не можливо убезпечити себе від агресії інших. Відтак виявляється, що людина та людські спільноти або й людство загалом опинилися в ситуації замкненого кола, коли самі обставини спонукають сильніших вдаватися до агресії проти слабшого чи слабших. По-суті, можна сказати, що це закон життя, який діє як у суто природному, так і культурному чи цивілізованому середовищах.

Простіше кажучи, сучасний світ як і сучасна людина якимось дивним чином балансують поміж тяжінням до руйнування та тяжінням до творення. Останнє означає зовсім не те, що м'яка сила є втіленням доброго, а жорстка – злого, а те, що відмова від протидії належним чином іншим неминуче призведе до знищення того суб'єкта, який не може чи відмовляється чинити належний спротив потенційному агресору, оскільки в такому разі інші опиняються перед спокусою реалізувати свої цілі і бажання за рахунок тих, хто не чинитиме спротиву. Саме життя є тому яскравим свідченням: знищуються насамперед слабкі, а також виродженці, а у дикій природі – хворі та слабкі. При цьому, що робить ті чи спільноти «хворими» достеменно навряд чи вдасться встановити людині з притаманним сучаснику типом і стилем мислення. Надумати собі зручне пояснення може, встановити – принципово ні.

Зрештою, якби український етнос попри численні злигодні і випробування дав суттєву слабину впродовж століть, а можливо й тисячоліть свого існування, то уже б давно втратив ідентичність, не маючи ані державності тривалі періоди часу, ані зручних умов конкурувати з іншими етносами за збереження і підтримання своєї історичної тяглості та ідентичності, що проступає в унікальній мові, менталітеті, традиціях, абощо. А це значить, що існування України і українців як етносу живиться з невідомого джерела. У цьому ж ракурсі так звані і м'яка, і жорстка сила, якими поряд з іншими суб'єктами міжнародних відносин та світової політики оперує Україна та/або українці, мають за своє джерело дещо, що приховано від розуміння. Відповідно поняття, які позначають згадані феномени, як і будь-які інші, між іншим, використовуються для того, аби приховати відсутність достеменного знання про дійсну причинність чого б то було, у т.ч. процесів і подій у світі.

3.2. М'яка сила» як інструмент впливу у розпорядженні агресора та/або ініціатора конфлікту на прикладі України

У попередніх міркуваннях була обґрунтована теза про те, що будь-яка, тим паче цілеспрямована агресія, котра є по суті своїй вістря жорстокої сили, практично не можлива без супроводу засобів та інструментів, пов'язуваних з реалізацією м'якої сили, оскільки застосування сили неодмінно потребує легітимації. При цьому легітимація попри те, що теоретично передбачає усвідомлене раціональне прийняття і схвалення, в житті, як виявляється, часто зводиться на ірраціональному фундаменті переконань, стереотипів, абощо, які є результатом чи продуктом маніпулятивного впливу на індивіда та/або маси (спільноти чи групи), зокрема навіювання, пропагування, абощо.

При цьому спрацьовує такий собі механізм легітимації або надання виправдання чи підтвердження бажаного факту: підбір та упорядкування в логічну конструкцію аргументів зручних фактів, водночас відкидання чи нехтування незручними. Суть згаданого щойно принципу чудово передав класик німецької філософії Георг Гегель: «Якщо моя теорія не узгоджується з фактами, – тим гірше для фактів».

Отже цілеспрямоване оперування засобами та інструментами, що асоціюються з м'якою силою, практично завжди передбачає різного роду маніпулювання фактами, до яких, між іншим, неодмінно вдається ініціатор і водночас суб'єкт агресії, будь-то економічна, дипломатична, інформаційна, військова, а, як правило, комбінована агресія, оскільки саме комбінування різних типів і способів тиску, як правило, дає найкращий ефект, бо дозволяє, окрім іншого, по-перше, розпорошити ресурси і можливості сторони, що піддається агресії; по-друге, виявити і атакувати в найслабших чи найнезахищеніших місцях; по-третє, підтримувати об'єкт агресії в стані постійної напруги, що призводить до швидкого виснаження, особливо, що стосується людського фактору; по-четверте, розхитати лави тих, хто обороняється, зокрема актуалізуючи протиріччя у середині груп чи спільнот,

стимулюючи породження недовіри між представниками груп або представників груп до лідерів і керівників, абощо.

То ж всяка агресія, ще раз варто підкреслити, завжди супроводжується засобами інформаційної агресії, особливо в період, коли обмін інформацією відбувається фактично зі швидкістю світла, тобто в режимі «тут-і-тепер», і до цього обміну залучений буквально кожен представник спільноти, у т.ч. за посередництва соціальних мереж, а не лише засобів масової комунікації, які діяли переважно в односторонньому порядку: від джерела інформації до споживачів інформації. Останнє означає, що перед відкритою військовою агресією, має проводитися підготовча інформаційна робота, базисом якої є оперування м'якою силою з метою, образно кажучи, проникнення в розуми, душі і серця представників об'єкту майбутньої військової чи іншого виду, зокрема економічної агресії з уже вище згаданих підстав.

Російська агресія проти України у даному випадку є чи не найпоказовішим зразком сучасної комбінованої агресії, досвід якої уже прискіпливо вивчається відповідними інститутами та установами, а з іншого боку – фахівцями, що саме по собі і так зрозумілим, та водночас публічно засвідчуваним численними представниками, у т.ч. офіційними різних країн.

Отже, цілком очевидно, що Росія від початку відкритої агресії, а такою доцільно вважати події, що почалися після втечі Віктора Януковича у ніч з 21 на 22 лютого 2014 року до тієї ж таки Росії, також вдається до інтенсивного використання різноманітних засобів та інструментів, які асоціюються з м'якою силою, а також інформаційними операціями та дезінформацією, зокрема докладання впливу у сферах релігії, освітніх та гуманітарних програм, мовного питання та культури загалом. Згадана цілеспрямована активність суттєво сприяла і помітно сприяє понині зусиллям агресора щодо легітимації як самої агресії загалом, так і різних проявів та наслідків тієї ж таки агресії, у т.ч. напади на та вбивства мирного населення, у т.ч. дітей, руйнування енергетичних та господарських потужностей, викрадення дітей, абощо. Разом з тим оперування м'якою силою націлене на дестабілізацію громадської думки

та розкол суспільства на основі підігріваних протиріч та створенні основ для непорозуміння або й недовіри між різними групами представників української спільноти чи недовіри населення до керівництва держави та державних інститутів, особливо силових, а надто ТЦК та СП – територіальним центрам комплектування та соціальної підтримки; разом з тим підривати міжнародну підтримку України, особливо апелюючи до російськомовних представників як української, так і інших країн спільнот, а також до населення насамперед тих країн, у яких і понині збереглися тісні культурні, історичні або й економічні зв'язки з агресором, себто Росією.

Задля цього керівництво Росії як активний репрезентант російських держави, країни, народу, наділений владою, підкріпленою зосередженими в руках вузького кола політико-економічної еліти, економічними, фінансовими, медійними, абощо ресурсами за посередництва фахівців і цілих організацій вдається до оперування такими інструментами та реалізації таких тактик, пов'язаних з м'якою силою. По-перше, йдеться про культурну дипломатію, у т.ч. за посередництва відповідних організацій та інститутів. Мається на увазі організація і фінансування численних культурних центрів, зокрема об'єднаних під егідою «Росспівробітництво» (рос. Россотрудничество, англ. Rossotrudnichestvo) – федерального агентства РФ з питань співробітництва із країнами СНД та співвітчизниками за кордоном, у т.ч. у рамках міжнародної гуманітарної співпраці. Росспівробітництво має досить розгалужену мережу так званих «Руських Домів» («Russian Houses») – таких собі культурних центрів, які діють в десятках країн. При цьому відповідальні особи та співробітники згаданих культурних центрів не особливо приховуються з пріоритетами своєї діяльності, а саме з просуванням російської мови, культури, гуманітарних програм, а також «гуманітарного впливу» серед країн, що так чи інакше перебувають в орбіті впливу Росії: «Цілком передбачувано, всі медійні ресурси та сторінки Фонду ретранслюють мілітаризовану та експансіоністську риторику російського режиму» (Масієнко, 2022).

Відповідно центри реалізують культурні, освітні, мовні програми, тим самим сприяючи формуванню та підтримувannya позитивного ставлення представників тих чи інших зарубіжних спільнот до РФ, а отже формуванню лояльних до політики та діяльності, у т.ч. й щодо агресії РФ проти України аудиторій. Разом з тим подібні центри активно використовуються як джерело та засіб поширення різного роду наративів, вигідних РФ, зокрема про «єдиний історичний простір», про «спільність долі слов'янських народів», про «богоносність» або «історичне та/або духовне месіанство» росіян. До того ж частина згаданих центрів користуються дипломатичним статусом, у іншому випадку надають послуги опосередковано через російські посольства, що відкриває ширші можливості для здійснення прихованого впливу. При цьому у численних моніторингових звітах вказується, що впродовж 2025 року мережа російських культурних центрів часто вдавалася до оперування інструментами гібридного впливу, особливо у Молдові та Азербайджані. Благо, діяльність подібних організацій в Україні припинилася з початком війни або й ще до того. Паралельно з «Роспівробітництвом» функціонує Фонд «Русский мир», що має аналогічні завдання і вдається до аналогічних заходів та стратегій, умовно кажучи, популяризації «руського світу» (русского мира).

По-друге, РФ системно вдається до інформаційних операцій, зокрема поширення дезінформації. Чи не найнахабнішою у даному випадку інформаційною операцією у цьому випадку є поширення наративу про «денацифікація та «звільнення України», який масово оприлюднив диктатор путін у своєму зверненні до громадян РФ 24.02.2022, себто на другу добу після повномасштабного вторгнення в Україну, вказуючи, що наче б то «...метою операції є демілітаризація та денацифікація України...». При цьому усі рупори кремля в один голос розносили світом фейки про «заборону російської мови», «утиски православних» в Україні, а також «плани нападу України на окуповану частину Донбасу – так звані ЛНР та ДНР та/або Крим. Разом з тим у світове інформаційне поле просувався фейк про наявність біолабораторій США на теренах України, які залучені до створення біологічної зброї. За

первинне джерело подібної нісенітниці виступали МЗС РФ та Міноборони РФ, а далі цю тему підхопили такі пропагандисти як Кисельов, Соловійов, Скабєєва.

Водночас, аби змістити акценти щодо викритих злочинів, вчинених російської армії у численних населених пунктах України, зокрема Бучі, Ірпені, Маріуполі, російські пропагандисти усіма можливими способами поширювали заяви про наче б то інсценування чи «постановку» згадуваних злочинів. Так представник заступник постпреда РФ при ООН Дмитро Полянський на своїй сторінці у Twitter на початку квітня 2022 р. написав: «У зв'язку із жахливою провокацією українських радикалів у Бучі Росія запросила проведення засідання РБ ООН у понеділок, 4 квітня», а далі цю заяву роздули пропагандисти на рівні того, що: «Кадри з Бучі – чергова постановка українських радикалів і західних ЗМІ».

Звісно, агресор жодним чином не міг не вдатися до використання соціальних мережах на свою користь, розгорнувши широку компанію, зокрема по дискредитації усіма можливими способами Україну. Зокрема йдеться про діяльність численних ботоферм, серед яких чи не найпомітніша «фабрика тролів», розташована у Санкт-Петербурзі, що оперує десятками тисяч фейкових акаунтів задля розповсюдження різноманітних фейків у Facebook, Telegram, TikTok, абощо. Зокрема соціальними мережами поширювалася у лютому-березні 2022 року інформація про те, що нібито президент Зеленський утік з України, а також, що нібито ЗСУ здаються або ж нібито ЗСУ використовують мирних мешканців як живий щит, абощо, а з іншого боку, наче б то Європа втомилась від України. Поряд з цим згідно з аналітичними звітами EUvsDisinfo Database за 2022-2023 роки російські пропагандисти продукують і поширюють дезінформацію на енергетичну та економічну теми, на кшталт таких: «санкції шкодять Європі більше, ніж росії»; «ЄС без російського газу замерзне», «Україна винна у зростанні цін на продукти та енергоносії», абощо.

Також росіяни жодним чином не цураються операцій «під чужим прапором», використовуючи їх, окрім іншого, як медіаприводи, у т.ч. задля створення бажаної «картинки» як на масового реципієнта інформації. Соціальними мережами та шпальтами так званої жовтої преси час-від-часу «гуляли» фейкові повідомлення стосовно наче б то українських обстрілів мирних мешканців окупованих частин Донбасу ще задовго до відкритого вторгнення у лютому 2022 року. Зокрема 17-21 лютого 2022 р. інформпростір наводнили відеосюжети у супроводі підписів «ЗСУ атакують», які згодом були ідентифіковані або як старі кадри, або як інсценовані. Очевидно, у такий спосіб керівництво росії створювало точніше фабрикувало формальний привід для розв'язання відкритої агресії, діючи в руслі *casus belli*.

Безумовно, російська сторона жодним чином не могла відмовитися від можливості зіграти на внутрішніх суспільних протиріччях, притаманних українському народу. Насамперед йдеться про протиставлення сходу та заходу України, яке вже розігрувалося політтехнологами ще за президенства Леоніда Кучми, а рід час правління Януковича досягло фактично своєї критичної точки. Іншим критерієм протиставлення було майнове становище: олігархи протиставлялися народним масам. Таке протиставлення, як очікувалося, мало б суттєво відобразитися на мобілізаційних процесах, адже твердження: «заради олігархів помирають прості українці», яке, до речі, має під собою все ж певне підґрунтя, що пов'язано з поточною корумпованістю, вибірковістю щодо виконання громадянського обов'язку і т.п., досить подразливе для української спільноти. Очевидно, у даному разі певний рівень патріотизму значної частини населення України нівелював негативне ставлення до соціальних паразитів, яким і є олігархи за своєю природою, точніше – відсунув згадану проблему на другий ряд, так би мовити, на кращі поствоєнні часи. Також практично недієвими виявилися твердження на кшталт того, що має місце «розпродаж української землі» або керування країною дрібною «обраних», правда, масковане за твердженням, що Україною керує такий собі колективний Захід, знеособлений, а отже і не зрозумілий як суб'єкт.

Поширенню подібних фейків суттєво сприяли такі, звісно ж, анонімні телеграм-канали як «Легітимний», «Резидент», «ZeRada», «Сплетні», зі встановленим російським адмініструванням.

Поряд з тим, аби суттєво підірвати довіру до державних інституцій України та вищого державного керівництва, зокрема президента, інформаційний простір російські пропагандисти наводнювали численними фейками, зокрема про те, що «офіс президента повним складом тікає з Києва»; «волонтери крадуть гуманітарку»; «Зеленський продає зброю на чорному ринку», абощо.

Безумовно, не залишилася без прискіпливої уваги російських пропагандистів і міжнародна аудиторія, яка теж піддавалася і піддається інформаційній агресії. Так «рупори кремля» Russia Today, Sputnik, RT Arabic, RT Deutsch системно використовуються для поширення меседжів такого змісту, як «росія протистоїть НАТО, зокрема на території Україною», «Захід воює з росією руками українців», «Україна – корумпована держава, що не заслуговує допомоги». Тому не дивно, що ще у 2022 році ЄС заборонив трансляцію RT і Sputnik на своїй території як інструментів цілеспрямованого провокативного впливу та дезінформації.

По-третє, російська сторона всіляко використовує фактор релігії та церкви на свою користь, просуваючи вигідні російським владним колам наративи серед фанатів, які вважають себе віруючими. Зокрема потугами кліру РПЦ, а у її складі і хоча б частково кліру УПЦ МП відбувається системне «відмивання» агресора, водночас виправдання війни як священної та «богоугодної», оскільки наче б то у такий спосіб відбувається захист православ'я, ведеться священна боротьба з розпустою, відтворюваною і підтримуваною Заходом. А також має місце надання виправдань жертвам війни, оскільки зі слів гундяєва, себто патріарха кирила: «наші молоді хлопці зараз захищають Росію на полі бою» – звернення до мас предстоятеля РПЦ після освячення Спаського кафедрального собору у червні 2022 року. Відповідно прокремлівські медіа, офіційні та неофіційні сайти, численні

телеграм-канали у своє розпорядження отримують базис для інформаційних посилів щодо «переслідування православних», «загрозу для російськомовних», а також додаткових підстав для звинувачення української спільноти, принаймні патріотично налаштованої, образно кажучи, в усіх смертних гріхах.

З іншого боку РПЦ та її «духовне чадо» чи клон на теренах України – УПЦ МП надає в розпорядження військових церковні інфраструктури для вирішення оперативних завдань, у т.ч. і як плацдарм впливу. Зокрема клір РПЦ забезпечую так би мовити духовну підтримку мобілізації росіян та морально заохочує фанатів до участі у військових чи інших агресивних діях стосовно України, у т.ч. проповідуючи «спокуту гріхів через загибель у бою», тоді як, клір УПЦ МП навпаки закликає до уникнення виконання військового обов'язку аж до погрози бути проклятим набито за участь у «братовбивчій війні». Зрештою РПЦ у союзі з УПЦ МП докладає суттєвих зусиль, аби піддати сумніву легітимність та/або канонічність ПЦУ як і саме набуття автокефалії, подаючи останні як «штучні» або «продукти старання Заходу».

По-четверте, репрезентанти РФ, як її диктатор в.путін, так і представники владних кіл, а з іншого боку – пропагандисти вдаються до невпинної апеляції до так званої «спільної історичної спадщини», єдиного культурного простору або й єдності росіян, історична назва і самоназва яких московити, білорусів, історична самоназва яких, до речі, литвини, та українців, серед історичних назв яких є місце й русам, як єдиного народу. Зокрема 12 липня 2021 року на сайті президента РФ (kremlin.ru) з'явилася стаття авторства в.в.путіна, яка яскраво говорить сама за себе: «Про історичну єдність росіян та українців», до речі без згадування білорусів, як наче б то вже й так давно усім відомого факту, що останні є «чистими руськими» дещо під поляків чи литовців імітованих. Ще раніше 18 березня 2014 року під час виступу з приводу загарбання і незаконного приєднання Криму до РФ в.в.путін зазначив: «Київ – матір міст руських. Давня Русь – це наше спільне джерело, ми все рівно не зможе одне без іншого».

Відповідно з огляду на згадані варіанти застосування інструментів та засобів, асоційованих з м'якою силою, себто пропаганди, прихованої або й нахабної дезінформації тощо, агресором українська спільнота і Україна загалом системно наражається на небезпеку підриву внутрішньої стійкості та кооперації членів спільноти щодо протидії ворогу. Зокрема йдеться про ймовірну надмірну або критичну поляризація інформаційного простору України, що може призвести до непоправних наслідків у вигляді різного роду соціальних потрясінь, зокрема масових протестів, а також до досягнення критичного стану масової апатії наслідком чого може стати підрив функціональності насамперед силових відомств, особливо армії – масове дезертирство або масова демонстративна відмова виконувати накази керівництва, а за найгіршого сценарію – заколот. З іншого боку – до підриву міжнародної, особливо країн-членів ЄС та НАТО підтримки, тим паче на фоні внутрішніх скандалів навколо корупційних схем, прихованої узурпації влади оточенням Президента тощо. Зрештою «...„м'яка сила“ Росії ... надає РФ ... канали для легітимізації дій Кремля. І, піддаючись цим впливам, ... країни-союзники можуть ненавмисно ... програти у цій спільній війні» (Перепелиця, 2023, с 40).

Останнє, окрім іншого, означає, що дієвість засобів та інструментів, асоційованих з м'якою силою, застосовуваною агресором про об'єкту своєї агресії не в останню чергу залежить від, кажучи узагальнююче, порядності репрезентантів країни, що зазнає агресії. І Україна, точніше владні інститути та владні кола у цьому випадку, як свідчить досвід, далеко не на висоті. Тому єдиним дієвим способом протидії комбінованій агресії РФ є, знову ж таки кажучи узагальнюючи, дух українців як етносу і як нації.

3.3. Досвід застосування «м'якої сили» як інструменту впливу репрезентантами об'єкту агресії на прикладі України

Будь-яке протистояння передбачає напад та захист, а також мобілізацію ресурсів, а з іншого боку протидія такій мобілізації. Оскільки сучасні як будь-яке протистояння, так і війна не можливі без активного залучення інформаційних технологій різного роду, якість оперування та ефективність їх застосування суттєво визначає особливості перебігу та результати протистояння та війни. Тому очевидним є той факт, що будь-яка сторона, яка зазнає агресії, як правило, комбінованої з обов'язковим оперуванням елементами інформаційної агресії, має вдаватися до контрзаходів або й діяти на упередження та контратакувати.

Тож у ситуації масштабної гібридної війни, розв'язаної росією насамперед проти України, а опосередковано й проти її союзників, як відкритих та послідовних, так і потенційних, тобто таких, що зацікавлені у ефективному стримуванні росії і її агресивній активності, однак не бажають чи не мають змоги про це відкрито засвідчити, Україна фактично вимушена протидіяти агресору усіма доступними засобами, у т.ч. і вдаючись до так званої м'якої сили, оскільки «... хоча „м'яка сила“ не може вирішити військову або політичну ситуацію, вона може стати важливим елементом комплексного підходу до вирішення існуючих проблем» (Бакаєвич, 2023, с. 27).

Тому на поточний момент багато хто схиляється на Заході бачити Україну «...як світового лідера у боротьбі з дезінформацією», при цьому зазначаючи, «що хоча це глобальна проблема, для України це «питання життя, смерті та існування як держави»» (Sands, 2025). До того ж слід зважити на той факт, що «Україна є першою країною в історії, яка була змушена захищатися одночасно у всіх п'яти визнаних НАТО сферах: на суші, морі, повітрі, космосі та кіберпросторі (кіберпростір був визнаний у 2016 році)» (Sands, 2025) і, безумовно у шостій не згаданій, але особливо важливій сфері з огляду на її значимість щодо підтримання осібної та колективної ідентичності, – інформаційній сфері.

Таким чином у згаданому ракурсі стає цілком очевидним, що під час війни м'яка сила виявляється не менш важливим ресурсом і водночас комплексним засобом, аніж зброя, якою б високотехнологічною вона була, оскільки, говорячи узагальнено, за сприяння м'якої сили формується, підтримується та модифікується, з одного боку, образ суб'єкта або «робоче» уявлення про нього, опосередковані іміджем або й його престижем, а з іншого боку – громадська думка як дзеркало та анклав настроїв щодо суб'єкта: «Зміцнення “м'якої сили” за кордоном – одна з фундаментальних функцій української дипломатії. Жодна країна не може бути успішною та привабливою без потужної “м'якої сили”, яку вона здатна проєктувати в пріоритетних країнах. Потрібна синергія всіх інститутів влади, громадянського суспільства, експертів, бізнесу. “М'яка сила” не генерується в одному окремому місці. Це як річка, яка набуває сили від всіх приток та джерел, які її наповнюють» (Український інститут, 2021), – міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба.

Як наслідок, позитивний імідж, високий престиж, позитивно налаштовані аспекти громадської думки, безумовно, сприяють мобілізації, з одного боку, громадянського суспільства щодо протидії агресору, а з іншого боку – підтримки зі сторони союзників та світової спільноти загалом, зокрема на рівні міжнародних та регіональних організацій. Разом з тим у контексті протидії м'яка сила виявляється досить дієвим засобом щодо нейтралізації дезінформації та інших способів і інструментів маніпулювання відомостями, фактами, або що, до того ж якщо зважити на факт того, що «...сьогодні брехня поширюється зі швидкістю мілісекунд. Чи то дезінформація, чи то неправдива інформація, швидкість викликає тривогу» (Sands, 2025). Більше того на продукування, поширення та відслідковування наслідків оперування дезінформацією витрачаються, а з іншого боку заробляються значні кошти, зокрема «дезінформація є прибутковою для платформ, які її поширюють; такі платформи, як Facebook та X, заробляють 2,6 мільярда доларів на рік на рекламі, пов'язаній із сенсаційним контентом» (Sands, 2025). Останнє, окрім

іншого, означає, що «поле битви» все глибше проникає в інформаційну сферу сучасних спільнот та людства загалом.

Задля протидії ворогу на рівні інформаційно-новинної або інформаційно-відомосної, тобто такої, що має справу з відомостями, обміном чи поширенням думок і міркувань, а не з цифровою чи електронною інформацією, цілеспрямовано і досить активно включилися як різного роду державні та громадські організації і установи, так численні лідери громадської думки, самостійно чи кооперуючись між собою, використовуючи трибуни, потенціал соціальних мереж, ЗМІ, абощо. Зокрема Український інститут, який між іншим виступає офіційним партнером «Global Soft Power Index» в Україні поряд з Українським інститутом міжнародної політики, Українським інститутом майбутнього, Центром стратегічних комунікацій та іншими установами і організаціями спрямовує зусилля своїх фахівців та медійні і інші ресурси на перманентне підтримування, так би мовити, видимості України, а також актуальності бренду «Україна» у світовому інформаційному полі. Задля цього вибудовується інформаційна політика таким чином, аби максимально актуалізувати запити представників різних країн та різних верст населення і соціальних страт на поглиблену та широкого діапазону інформацію про Україну загалом, її історію, культуру, традиції етнічних українців тощо зокрема. Логічно, що згадані установи, як правило, доносять широким верствам населення не лише країн Європи, а й інших регіонів саме українські наративи про Україну, тобто бачення України, її ситуації, проблем та здобутків очима українців, найчастіше впізнаваних та шанованих у світі як носіїв певного авторитету, що виконує, окрім іншого, функцію підсилення загального авторитету України у світі.

Разом з тим активно використовується потенціал української самобутньої культури, у т.ч. у вигляді традицій, культурних надбань у різних сферах, зокрема в гастрономії, задля того, аби сформуванати якомога ширше, заряджене позитивом, уявлення про українців та Україну як привабливої культурної або й навіть туристичної попри війну дестинації, а також суб'єкта мистецької,

наукової, освітньої та інших напрямленостей взаємодії: «Сезон культури Велика Британія/Україна мав на меті продовжити напрацювання України у сфері мистецтва та креативних індустрій, що розбудовувалися із 2014 року, та розповісти про українську ідентичність через мистецькі та культурні проєкти. Це те, що ми відчували – було надзвичайно важливо продовжувати цю роботу протягом Сезону» (Український інститут, 2021), – регіональна директорка мистецьких програм Британської Ради Клер де Брекерелер.

Відповідно спільними зусиллями, як на рівні професійної, так і культурної та так званої народної дипломатії Україні вдається не лише підтримувати, а і нарощувати позитивне реноме у світових масштабах. Принаймні про це свідчать, окрім іншого, статистичні дані, оприлюднювані щорічно фахівцями Brand Finance, які кожного року проводять міжнародне дослідження сприйняття національних брендів Global Soft Power Index. При цьому «Індекс» розкриває як сам потенціал, так і особливості, що лежать в основі здатності впливати національних утворень (країн) на реципітивних суб'єктів, зокрема населення різних країн, за посередництва привабливості та переконання на противагу примусу та вдавання до сили.

Отже до початку повномасштабної агресії, себто у 2021 році Україна посіла 61 місце у рейтингу зі 100 країн. А вже у 2022 році піднялася на 51 місце, що вказує на помітне зростання впізнаваності бренду «Україна» та визнання значимості країни. Проте роком прориву у розглядуваному контексті для України став 2023 рік, оскільки Україна суттєво просунулася по рейтинговій драбині і посіла 37 місце зі 121 країни, набравши 44,3 бали відповідно до звіту Brand Ukraine. Зокрема за рівнем «впливовості» (influence) Україна піднялася на 19 місце у порівняння з 45 місцем у 2022 році. Потужний зріст відбувся за критерієм «впізнаваність» (familiarity): 14 місце у 2023 році проти 47 у 2022 році. Щодо ж до репутації, то у 2023 році спостерігалось загалом незначне підвищення, однак загальну картину псувало тенденційне сприйняття України ключовими країнами в Азії, очевидно, не без відповідних зусиль пропагандистської машини росії, а також Китаю.

Загалом 2023 рік виявився піковим для України щодо світового визнання: «Україна більше не terra incognita. Підтвердженням цього є результати України в Global Soft Power Index 2023. Протягом останнього року Україна доклала великих зусиль, щоб розповісти свою історію, створити свій наратив та здобути підтримку. Усі ці зусилля, докладені усіма від Президента до активістів, принесли свої плоди» (Український інститут, 2023), – Дмитро Кулеба, міністр закордонних справ України. Разом з тим прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон у тому ж таки 2023 році зазначав: «Україна має вільне та демократичне суспільство. Україна має М'яку Силу! Українці борються за свободу, вони борються за всіх нас. Тож ми маємо надати їм усе, що для цього потрібно. Слава Україні!» (Український інститут).

Однак тут важливо знову ж таки пам'ятати, що йдеться про загальні заміри визнання та іміджу, а не строго набуті внаслідок реалізації виключно інструментів та засобів, які асоціюються з м'якою силою. Ще один аспект соціальних замірів, точніше аспект відображення результатів соціальних замірів, який чомусь найчастіше ігнорують, полягає в інерційності відображення. Тобто у 2023 році рівень визнання України завдячує насамперед подіям, які сталися дещо раніше, оскільки їх осмислення та оцінка потребує певного часу. Тож до деякої міри бум визнання України у 2023 році неодмінно завдячує успішним військовим діям, які не лише не дозволили агресору захопити щонайменше столицю та повалити чинний уряд України, але визволити понад 80 відсотків території, захопленої після 24 лютого 2022 року. При цьому слід звернути увагу, що відповідно до регіональних показників, найбільше зростання позитивного сприйняття наче б то потенціалу м'якої сили, яку реалізує Україна загалом, а насправді самої України зафіксовано в Європі, Північній Америці, а також на Близькому Сході та у Північній Африці та Океанії. Саме в зазначеній послідовності регіони надали Україні найбільше військової техніки та гуманітарної допомоги у відсотковому співвідношенні до їх ВВП. Більше того найвищі оцінки Україні дали переважно країни, які мають спільні історичні чи культурні зв'язки з

Україною: Польща, Литва, Естонія та Латвія. Тобто визнання України суттєво зросло з огляду на те, що у успіхах України насамперед у боротьбі з агресором представники країн безумовно бачили і роль своїх країн, урядів, народів. Тобто вони оцінювали, свідомо чи інтуїтивно, і власний успіх, вбачаючи його як частку успіху України, власні затрати та співучасть, а також співчуття тому, кому заподіюють невинуватну шкоду.

Коли ж пройшла певна ейфорія Україна почала поступово втрачати свої позиції. Так у 2024 році Україна опустилася в рейтингу на 44 місце зі 193 країн, тобто втратила 30 позицій, залишившись далеко позаду розвинутих і відносно стабільних країн. При цьому згідно показників за індикатором «Медіа й комунікації» Україна перебуває в центрі світової уваги, посідаючи 4 місце в світі за кількістю новинних згадувань. У 2025 році визнання України «пішло» ще далі, скотившись до 46 місця у розписі проміжного рейтингу. Особливо втрати помітні по критерію «Репутація» – Україна за умовних півроку втратила 19 позицій, скотившись до 95-го місця. Показовою є також втрата позицій по критерію «Врядкування» – Україна нині посідає 77 місце, втративши на фоні результатів попереднього заміру 17 позицій. При цьому «Впізнаваність» України залишається практично такою ж високою як і раніше: станом на середину 2025 року Україна займає 20 місце зі 193 країн, втративши в порівнянні з 2024 роком лише 4 позиції. А з огляду на черговий корупційний скандал, пов'язаний з оточенням глави держави – викриття масштабної схеми в Енергоатомі та Міненерго (кодова назва – справа Мідас), з прицілом на викриття глави офісу Президента України, якого вже піддавали численній критиці за ймовірну узурпації влади, рейтинги України вчергове суттєво знизяться за збереження того ж таки або дуже близького того ж таки рівня впізнаваності, адже «...політика уряду може зміцнити або розтратити м'яку силу країни. Внутрішня або зовнішня політика, яка видається лицемірною, зарозумілою, байдужою до думки інших або заснованою на вузькому підході до національних інтересів, може підірвати м'яку силу» (Nye, 2004, p. 12).

Такий стан справ навколо визнання та іміджу України і їх коливань яскраво свідчить, що у світі таки поважають сильного, а не «говірливого» чи «дипломатичного», а тим більше оманливого чи й брехливого суб'єкта, що так звана м'яка сила насправді не йде в жодне порівняння із мілітарним та економічним потенціалом. Тому у м'якої сили, точніше концепту м'якої сили явно інше призначення, аніж сприяти умиротворенню, просуванню так званих високих цінностей на кшталт доброти, поваги, співчуття, абощо. Перефразовуючи загально відому фразу Вінстона Черчіля щодо надії, про м'яку силу у такому разі можна сказати таким чином: ідея м'якої сили породжує великі сподівання, але явище м'якої сили приховує розчарування.

Однак у даному випадку знову ж таки постає одне але. У осмисленні суті м'якої сили, а надто в оцінці ефективності оперування м'якої силою увага приділяється переважно, щоб не сказати винятково, цілеспрямовано використовуваний, а отже раціоналізованій м'якій силі, тоді як з поля уваги випадає ірраціональна, себто природна основа так званої м'якої сили. І це цілком зрозуміло, бо ірраціональне не можливо зміряти, не можливо описати його природу, щоправда як і не можливо не помічати його постійних проявів, які фіксуються і в процесі фіксації цілеспрямовано або ж автоматично раціоналізуються. Останнє означає, що природні симпатії до України у множині її проявів та репрезентантів, у звітах, аналітичних дописах, просто міркуваннях набувають ознак суб'єктності і раціональності. Йдеться про те, що природні симпатії ідентифікуються як результат чисісь цілеспрямованої діяльності: того ж таки глави держави, уряду і урядовців, організацій і установ, деперсоналізованих ЗСУ, інших силових відомств, зокрема ГУР чи СБУ, у іншому випадку того ж таки Головнокомандувача ЗСУ, очільника ГУР чи СБУ, а також конкретних волонтерів, конкретних діячів мистецтва, спорту, науки, абощо.

Відповідно, якщо сформувати більш-менш узагальнене уявлення щодо використання м'якої сили Україною у протидії агресору, воно може бути, наприклад, таким. По-перше, Україна як інтегративний суб'єкт міжнародних

відносин активно оперує м'якою силою, починаючи з 2014 року, а надто після відкритої агресії 2022 року як одним із ключових стратегічних інструментів міжнародного впливу. Оперування Україною м'якою силою насамперед спрямовано на зміцнення власної суб'єктності, мобілізації глобальної підтримки, а з іншого боку – руйнування російських наративів і демонстрації культурної, ментальної, ціннісної тощо відмінності між Україною та агресором – як сформулював влучно у 2003 році Леонід Кучма: «Україна – не Росія».

Серед ключових напрямів оперування м'якою силою в такому разі можна виділити такі. По-перше, формування власного позитивного міжнародного образу, себто образу України. У згаданому ракурсі Україна вибудовує імідж країни, яка:

- є жертвою неспровокованої агресії значно потужнішого за показниками ресурсів, людських, матеріальних тощо, та підступного агресора з імперіалістичними зазіханнями;
- віддана принципам гуманності навіть в умовах війни;
- демонструє неабияку стійкість та витривалість;
- бореться за можливість втілювати у себе на теренах вищі політичні цінності, зокрема свободу, демократію та відданість міжнародному праву.

По-друге, вдавання до дипломатії лідерства і у її контексті персоніфікації бренду країни та держави. Зокрема Глава держави, вищі топ чиновники, цивільні та силовики, постійно виступають в ролі репрезентантів України, спілкуючись зі світом і тим самим оперуючи м'якою силою. Йдеться, окрім іншого, про:

- регулярні звернення до парламентів і міжнародних організацій;
- участь у світових форумах;
- поширення з високих трибун і шпальт, а також в соціальних мережах символічних меседжів, таких як «Добрий вечір, ми з України», «Російський корабель, йди...», «We are Ukraine», «The Power of Freedom» тощо, що робить бренд України легко впізнаваним і запам'ятовуваним.

По-третє, звернення до культурної дипломатії та підтримання перманентної відчутної медійної присутності. Таким чином відбувається просування:

- української високої та народної, а також масової культури, мови, історії тощо;
- сучасних літератури, кіно, музики, мистецтва, здобутків освіти та науки тощо;
- символів української ідентичності та спротиву, зокрема поєднання синьо-жовтих чи жовто-блакитних кольорів, українських традицій та етнічно-виразних пісень, образу героїчних захисників і військових стратегів тощо.

По-четверте, організація різноманітних фестивалів, виставок; реалізація культурних проєктів за кордоном. Таким чином створюються сприятливі умови для:

- фіксації стійкої прихильності представників різних країн і народів по усьому світу;
- створення інформприводів і, як наслідок, альтернативних інформаційних середовищ, недосяжних для протидії інструментами пропаганди, абощо.

По-п'яте, підтримання інтенсивної цифрової дипломатії та стратегічних комунікацій, що, окрім іншого, дозволяє:

масово доводити до відома різних спільнот за посередництва соціальних мереж бажаних наративів щодо дійсних причин війни, дійсних намірів і цілей агресора, дійсного стану справ на фронті, злочинів російських загарбників тощ;

- просувати у маси різні бажані контексти завдяки візуальним кампаніям, відеозверненням, абощо;
- закріплювати бажаний образ чого б то було, зокрема російського загарбника, путіна тощо за посередництва мемів, фреймів, алегорій, інших форм подачі інформації;

- спростовувати дезінформацію російського, угорського або іншого походження, вдаючись до контрпропаганди, інших інструментів і засобів, асоційованих з м'якою силою.

По-шосте, згуртування союзників і співчуваючих Україні на базі міжнародної платформи солідарності та коаліції підтримки. У згаданому ракурсі Україна ініціювала створення та підтримує функціонування таких міжнародних форматів:

- Кримська платформа,
- Глобальна мирна формула,
- антивоєнні коаліції,
- партнерства з містами, університетами, громадськими організаціями.

По-сьоме, звернення до гуманітарних практик та публічної дипломатії. У згаданому ракурсі Україна демонструє високий рівень:

- захисту цивільних,
- волонтерського руху,
- міжнародної співпраці у сфері допомоги біженцям і пораненим,
- відкритості та прозорості щодо військових злочинів агресора.

По-восьме, апеляція до правової та ціннісної дипломатії. Відповідно Україна системно працює над просуванням:

- ідеї верховенства міжнародного права,
- механізмів притягнення агресора до відповідальності,
- створення Спеціального трибуналу,
- документування воєнних злочинів.

У згаданому ракурсі юридичні аргументи підсилюють моральні, а моральні своєю чергою – інформаційні. Це робить українську позицію переконливою в очах численних цивілізованих спільнот.

По-дев'яте, мобілізація діаспори та глобальних спільнот, що призвело до того, що Українська діаспора в Європі та Північній Америці стала:

- промоутером правди про війну по всьому світові;

- організатором акцій, зборів допомоги та впливу на місцеву політику;
- посередником української м'якої сили в різних спільнотах.

Таким чином, стає очевидним, що Україна успішно використовує м'яку силу як стратегічну протидію агресору, у т.ч. компенсуючи асиметрію у військових, людських та економічних ресурсах.

Висновки до розділу 3

Сам термін «м'яка сила» має певну властивість збивати дослідників з пантелику, бо асоціюється з високими цінностями на кшталт доброти, довіри, чогось такого, що асоціюється з людинолюбністю та/або з гуманізмом. У такому разі виглядає неприродним застосування м'якої сили задля досягнення цілей, пов'язаних із завданням шкоди іншим. Разом з тим в оману щодо м'якої сили вводить закріплене за нею в концепті м'якої сили функціональне навантаження, а саме вчинення впливу на іншого чи інших, точніше особний чи колективний суб'єкт за посередництва симпатії, а головне поза очевидними примусом і насиллям. Але ж викликати симпатію, домагатися схвалення чого б то було можливо, так би мовити, в обхід або й всупереч інтересам суб'єкта, який зазнає впливу, або й в обхід усвідомлення та осмислення дійсних наслідків від реалізації подібного впливу. Відповідно за ореолом гуманності, який видається притаманним м'якій силі, швидше за все, криється її дійсне покликання чи призначення. Воно полягає у наданні зручних і прийнятних пояснень та/або виправдань будь-яким процесам і фактам, пов'язаним з боротьбою за доступ до ресурсів, використанням інших в своїх інтересах, тим самим зміщуючи увагу з дійсного на сприймабельне.

Інакше кажучи, за чудовою ідеєю чи концептом м'якої сили, яка кооптує в себе природну властивість чого б то було подобатися або дратувати, факт якої є сам по собі ірраціональним, а отже недоступним для дослідження за допомогою раціональних інструментів, і відтак невизнаним «освіченими»

колами, приховується сукупність засобів, так би мовити, інтелектуального та/або психологічного, можливо й духовного примусу та насилля на кшталт пропаганди. При цьому слід зважити на зауваження визнаного майстра «м'якої сили» часів Другої світової війни Йозефа Геббельса щодо пропаганди: «Пропаганда втрачає силу, як тільки стає явною», тоді як м'яка сила її досить вдало приховує.

Тож у сухому залишку формується стійке переконання, що будь-які фізичний, мілітарний, економічний, дипломатичний за посередництва шантажу, особливо, що стосується так званих перших персон, тощо примус чи насилля неодмінно супроводжується, більше того, як правило, є лише додатком, до інтелектуального, психічного, морального або й духовного насилля, якими б витонченими вони були і які Дж. Най вдало позначив інтегративним поняттям «м'яка сила».

Останнє означає, що агресор, у ситуації з Україною і навколо неї – росія як деякий інтегрований суб'єкт міжнародних відносин і світової політики, репрезентований владно-політичною верхівкою на чолі з в.в. путіним, системно і потужно вдається до оперування м'якою силою і далеко не завжди у грубій формі, як би те наче б то належало робити агресору. Простіше кажучи, росіяни ведуть активну роз'яснювальну роботу по усіх важливих напрямках, поширюючи бажані наративи як на світову спільноту, так і на внутрішнього споживача.

Водночас, Україна, як інтегрований суб'єкт міжнародних відносин та світової політики удається до контрзаходів, і як показують події періоду відкритої агресії, починаючи з 2014 року, а особливо з моменту розв'язання повномасштабної війни 2022 року, досить успішно, оскільки Україні вдалося не лише належним чином представляти себе на світовій арені, але й домогтися не меншої, а іноді й більшої медіаприсутності у світовому медіапросторі, а також у ключових інформаційних середовищах як міжнародних організацій, зокрема ООН, так і європейських союзних інститутів, зокрема Раді Європи,

інших органах правління, а також медіапросторах численних країн, особливо союзників і тих, що співчують.

Зокрема Україна розгорнула успішну діяльність відразу на багатьох фронтах, демонструючи чудові результати в розрізі публічної, культурної, цифрової та інших видів дипломатії. Одним із суттєвих аргументів бути почутою у світі, особливо у таких регіонах як Північна Африка та Близький Схід для України стали продовольча та гуманітарна дипломатії.

Безумовно, Україні притаманні й больові точки в розрізі реалізації м'якої сили. Насамперед йдеться про корупційні скандали, найпотужнішим з яких на поточний момент викриття корупційних схем та обладок в енергетичній системі України. Претензії також висуюються до стилю і способу урядування, зокрема щодо спроб за допомогою законів суттєво обмежити повноваження НАБУ та САП, підозр узурпації влади Офісом Президента України та його очільником, абощо.

Рівень ефективності і до певної міри особливості оперування Україною м'якою силою знаходять свої відображення в численних публікаціях, виступах, аналітичних дописах тощо. Найзагальненіший результат реалізації м'якої сили, очевидно, все ж представлений на рівні Глобального індексу м'якої сили. Починаючи з 2022 по 2023 рік він відчутно зростав, відповідно на пікові свого визнання Україна посіла почесне 37 місце в рейтингу серед найуспішніших і найпривабливіших країн, будучи 4 по впізнаваності бренду «Україна» у світі. І це була заслуга, очевидно, не лише або й не стільки реалізації м'якої сили самої по собі, а успішного визволення ЗСУ переважної більшості територій, окупованих росією після 2022 року. Коли ж фронт до певної міри стабілізувався, а тим більше коли увага переключилася на численні внутрішні негаразди, рейтинг України почав помітно падати. Інакше кажучи, Україна поступово втрачає свій потенціал привабливості і визнання, і далеко не в останню чергу з огляду на викриті і, очевидно, ще ті, які будуть викриті, м'яко кажучи, проступки владних кіл чи до них наближених.

Висновки

У політичному дискурсі, а ще частіше у наукових дискусіях та міркуваннях серед решти понять часто зустрічається також поняття «м'якої сили». Своєю появою і первинним змістовним наповненням воно завдячує однойменній концепції, яку розробив і вдало розрекламував американський політтехнолог і науковець Джозеф Най – прихильник ідеології неолібералізму. Відповідно і концепція «м'якої сили» несе на собі відбитки ключових принципів неолібералізму. Тобто в основі концепції «м'якої сили» закладено ідею про те, що відносини у межах країни між її репрезентами, зокрема владними колами і народом, а з іншого боку – між суб'єктами міжнародних відносин мають підтримуватися на основі угод та вільної, себто позбавленої прямого примусу та насилля, конкуренції. Суперечності мають розв'язуватися за посередництва арбітражу. Арбітрами в межах країни мають виступати державні установи, зокрема судова система, а у масштабах світу – міжнародні організації. Відповідно концепт «м'якої сили» передбачає оперування засобами ті інструментами впливу, відмінними від тих, що передбачають безпосередню реалізацію насилля та примусу: «Нова концепція під назвою «м'яка сила» була створена для опису складних взаємодій між країнами та різних способів, якими вони підходять до ненасильницьких методів впливу на важливих світових діячів» (Gallarotti, 2011).

Між тим, спираючись на широкий спектр варіантів трактування поняття «м'яка сила» у контексті численних наукових розвідок, від фахових фундаментальних до пошуково-апробаційних, водночас від прикладної спрямованості, тобто як саме діє той чи інших інструмент або засіб, асоційований з м'якою силою, до ілюстративних, тобто з чим саме асоціюється м'яка сила та/або як в теорії нею доцільно оперувати, виявляється, принципово не можливо встановити, що ж саме позначає дане поняття – концепцію, явище, (комплексний) фактор світової політики чи ще щось інше. Якщо ж звернутися до опису м'якої сили, поданої Дж. Наєм, то поняття «м'якої сили» позначає

перш за все деяку концепцію, яка розкриває засоби і механізми реалізації світової політики, відмінні від тих, що безпосередньо оперті на примус, економічний зиск та насилля. А ось з в практичній площині м'яка сила ідентифікується як комплексний фактор, який у поєднанні з іншими визначає особливості поступу спільнот та людства загалом.

Таким чином м'яку силу можна трактувати відразу в кількох взаємопов'язаних і, очевидно, взаємообумовлених ракурсах. По-перше, концепція м'якої сили дозволяє надавати зрозумілі, прийнятні та сприймабельні пояснення щодо світових процесів різним групам реципієнтів і водночас зручні для тих, хто стоїть за оперуванням концепцією. По-друге, м'яка сила у множині своїх засобів і інструментів є потужним ресурсом маніпулювання уподобаннями, преференціями, настроями мас загалом або певних соціокультурних груп зокрема. У такому разі м'яка сила виявляється залежно від ситуації оператора прихованим чи відкритим інструментом ведення інформаційної війни. Тому було б доцільніше, принаймні відвертіше вживати поняття «в'язка сила» замість «м'яка сила». По-третє, м'яка сила як засіб і інструмент реалізації позитивно забарвлених, добрих намірів оператора стосовно рецептивних суб'єктів та світу загалом на противагу корисливим або ж деструктивного характеру намірам, засобами реалізації яких є економічний тиск та застосування мілітарної сили. По-четверте, м'яка сила як деякий інструмент в «руках провидіння», себто раціоналізований виразник ірраціональної причинності, яка є основою всякої активності та процесуальності, хоча б з огляду на те, що «індивідуальні дії часто керуються силами соціальної згуртованості та колективних настроїв, які необхідно розуміти, щоб орієнтуватися в складнощах управління, особливо під час війни» (Троттер, 2022, с. 85).

Помітні різночитання щодо трактування суті м'якої сили помітно поглиблюються разом з тим, як постає проблема ідентифікації суб'єкта м'якої сили, а саме що та/або хто саме є носієм та вдається до оперування м'якою силою і з якою метою та/або ціллю. Виявляється, що розрізнення суб'єктів

переважно поверхове, оскільки має місце взаємопідміна понять держави і країни, так наче б то вони позначають практично одне й те ж явище. Те саме можна сказати й про ідентифікацію народу, нації, етносу. Відповідно, аби уникнути плутанини на стільки те можливо, за суб'єкт пропонується розглядати національне утворення, яке асоціюється з міжнародно визнаною назвою країни. Тобто, наприклад, власна назва Україна кооптує в собі і назву країни і держави, яка функціонує в межах країни, і форму колективної ідентичності, яку тенденційно називають переважно народ, хоча вона відповідає значною мірою критеріям нації і частково критеріям етносу на відміну від визнаних мультиетнічних країн, хай би тих таки США.

Що ж до суб'єкта, на який спрямовується вплив м'якої сили, а його прийнято ідентифікувати як об'єкт, то зі встановленням його суті те ж не все так однозначно. Залежно від критерію розрізнення об'єктом може бути як велика група чи колектив, так і інститут чи установа, а з іншого боку – громадська думка, колективна свідомість тощо. Однак, зважаючи на те, що в ході досліджень результатів та особливостей впливу м'якої сили, виявляють думку, бачення та/або ставлення громадян, що в сумі репрезентують настрої громадян або громадську думку, то об'єктом впливу чи не найпоширеніше буде вважати саме групи чи колективи аж до суспільств загалом.

Росія, будучи явним агресором стосовно України, безумовно вдається до засобів та інструментів, оперування якими дозволяє тією чи іншою мірою просувати вигідні агресору наративи як на рівні громадської думки населення самої країни-агресора, так і на світовому рівні, репрезентантами якого є численні спільноти численних країн. Таким чином за допомогою м'якої сили агресор вдається до виправдання своїх дій, викривлення фактів, поширення вигідних наративів з метою заручитися якомога ширшою міжнародною підтримкою або хоча б нейтралізувати усякі способи протидіяти агресії та/або притягти до відповідальності агресора.

Своєю чергою Україна за посередництва м'якої сили насамперед бореться за власну медіаприсутність у світовому інформаційному просторі, аби мати

якнайширшу можливість донести світу правду про агресію, її поточні та прогнозовані наслідки вразі, якщо агресія продовжуватиметься. Разом з тим, залучаючи на свою сторону симпатію численних країн, Україна в особах відповідних держав отримує стабільних партнерів, які допомагають їй боротися з агресією та її наслідками. Задля досягнення своїх цілей засобами і ресурсами, що асоціюються з м'якою силою, Україна до численних каналів взаємодії, у т.ч. народної, культурної, цифрової та інших видів дипломатії; мобілізує потенціал українства по всьому світові, аби етнічні українці, а також громадяни-симпатики різних країн стимулювали уряди їх країн підтримувати Україну у боротьбі з агресором.

Тож, говорячи узагальнено, м'яка сила, як її прийнято розуміти в контексті відповідного концепту, є невід'ємною складовою будь-якої взаємодії на рівні міжнародних відносин і світової політики. Жодний суб'єкт, будь то держави та/або країни, міжнародні організації, інші сторони міжнародних відносин, не може собі дозволити ігнорувати м'яку силу, маючи на меті зайняти гідне місце у світі, зокрема на рівні міжнародних відносин та світової політики.

Література

1. Андрусів Віктор, Амелін Анатолій. 2019. Візія України 2030. – Київ, Саміт-книга. – 136 с.
2. Бакаєвич Яна. 2023. Інструменти «м'якої сили» в контексті російсько-української війни // Інтегровані комунікації, № 1 (15). – с. 29-38.
3. Бодріяр Жан. 2004. Симулякри і симуляція / Жан Бодріяр; [пер. з фр. В. Ховхун]. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи». – 230 с.
4. Бодріяр Ж. 2000. Америка / пер. з фр. Д. Калугін. – Львів. Видавництво Старого Лева. – 204 с.
5. Глобальний індекс м'якої сили 2025 року. – URL: <https://brandirectory.com/softpower/report>
6. Звіт з соціологічного дослідження «Сприйняття росіянами війни в Україні». – URL: http://news.uifuture.org/zvit-z-sociologichnogo-doslidzhennya-sp/?_gl=1*12kgz3f*_ga*MTY1NjI3MjQ0NC4xNzU1MDY3MjY2*_ga_B4BC8HE52N*czE3NTUxNzA3ODMkbzMkZzEkdDE3NTUxNzA3OTcкаjQ2JGwwJGgw
7. Калуга В.Ф. 2025. Міжнародна інформація та сучасні політичні інформаційні системи і технології: підручник / В.Ф. Калуга – Київ : НУБіП України. – 377 с.
8. Калуга В.Ф. 2024. Держава vs країна, народ vs нація (етнос): чи є світло в кінці тунелю? / Вісник аграрної історії – К. : ТОВ Тім-Сервіс. – Випуск N 49-50. – с. 160-169.
9. Калуга В.Ф. 2024а. Соціологія (Частина 1) : навчальний посібник / В.Ф. Калуга – Київ : НУБіП України. – 196 с.
10. Калуга В.Ф. 2018. Основи світової політики: навчальний посібник / В.Ф. Калуга. – К. : Редакційно-видавничий відділ НУБіП України. – 132 с.

11. Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. 2008. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. – Х.: ТОВ «Одіссей». – 432 с.
12. Магда Є.В. 2021. М'яка сила, поняття // Енциклопедія історії України: Додатковий том. – Кн. 1: А-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка». – 773 с. – URL: [http://www.history.org.ua/?termin=m'jaka_syla_ponjattja](http://www.history.org.ua/?termin=m%27jaka_syla_ponjattja)
13. Мателешко Юрій. 2021. «М'яка сила» сусідніх держав в Україні: загальне та особливе // Геополітика України: історія і сучасність № 2(27).
14. Мателешко Ю.П. 2020. Особливості політики «м'якої сили» Росії щодо України (1991-2013 рр.). Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», Вип. 2 (25). С. 70-79.
15. Мателешко Ю.П. 2019. «М'яка сила» Польщі в Україні: освітні та культурні інструменти. Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць. К.: Видавництво «Гілея», Вип. 150 (11). Ч. 1. С. 90-94.
16. Мателешко Ю.П. 2018. Політика «м'якої сили» Угорщини на Закарпатті: цілі, суб'єкти, напрями. Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», Вип. 2 (21). С. 253-270.
17. Масієнко Ю., Загривенко К., Коваль Н., Терещенко Д. 2022. Російський прапор буде там, де є російська мова: Фонд «Русский мир» // Український інститут. – URL: <https://ui.org.ua/sectors/ruskiy-mir-foundation/>
18. Міграційний профіль України. 2011-2015. Київ, 2016. 73 с. – URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/MP2015.pdf (дата звернення: 28.10.2021).
19. Міграція в Україні: цифри і факти. МОМ. 2019. 20 с. – URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/iom-ukraine_facts-ukr_2019.pdf (дата звернення: 28.10.2021).
20. «М'яка сила» України в регіоні: інструмент ефективної зовнішньої політики. 2010. / Дискусійна записка. Центр «Нова Європа». Київ.
21. МОН підрахувало, скільки шкіл навчають мовами національних меншин. Нова українська школа (НУШ). 24.09.2021. – URL:

<https://nus.org.ua/news/mon-pidrahuvalo-skilky-shkil-navchayut-movamy-natsionalnyh-menshyn/> (дата звернення: 28.10.2021).

22. Особливості релігійного і церковно-релігійного самовизначення громадян України: тенденції 2000-2020 рр. (Інформаційні матеріали). Київ, 2020. 110 с. – URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_religiya.pdf (дата звернення: 27.10.2021).
23. Перепелиця Г., Шкурко М. 2023. «М'яка сила» росії у демократичних країнах під час війни з Україною. Вісник: Міжнародні відносини, № 1 (57), с. 35-41.
24. Процюк М.В. 2017. Роль публічної дипломатії у сучасних українсько-польських відносинах: дис. ... канд. політ. наук / Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича. Чернівці, 225 с.
25. Седляр Ю.О., Лимар М.Ю. 2012. «М'яка сила» Росії у контексті українсько-російських відносин. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Історія. Т. 171. Вип. 159. С. 63-69.
26. Тофтул М. Г. 2014. Сучасний словник з етики. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 416 с.
27. Троттер Вілфред. 2025. Інстинкти стада у спокої та війні. Київ, Арій. – 256 с.
28. Тужанський Д.В. 2018. 100 тисяч вірних Угорщині: історія та приховані деталі паспортного скандалу на Закарпатті. Європейська правда. – URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/09/20/7087153/> (дата звернення: 29.10.2021).
29. «Угорське» Закарпаття: реалістичні передчуття чи перебільшені очікування. Західний інформаційний фронт. 2017. – URL: <https://zahidfront.com.ua/news/Ugorske-Zakarpattya-realistichni-peredchuttya-chi-perebilsheni-ochikuvannya.html> (дата звернення: 29.10.2021).

30. Український інститут. – URL: <https://ui.org.ua/>
31. Український інститут міжнародної політики. – URL : <https://www.uiip.org.ua/uk/>
32. Україна у Global Soft Power Index. – URL : <https://ui.org.ua/sectors/projects/ukraine-global-soft-power-index/>
33. Український інститут майбутнього. – URL : <https://uifuture.org/>
34. Центр стратегічних комунікацій. – URL : <https://spravdi.gov.ua/>
35. Шерр Д. 2013. Жорстка дипломатія та м'який примус: російський вплив закордоном / Пер. з англійської мови. Київ: Заповіт, 152 с.
36. Alumni Voices 2025: UK Graduates, Global Influence. – URL : <https://www.britishcouncil.org/research-insight/alumni-voices-2025-uk-graduates-global-influence>
37. Aristotle. 2004. Rhetoric. Translated by W. Rhys Roberts. Mineola, NY: Dover Publications.
38. Barber Benjamin R. 1995. Jihad vs. McWorld, New York: Times Books, p. 164.
39. Brand Finance's Global Soft Power Index 2024: USA and UK ranked top nation brands, China takes third place, overtaking Japan and Germany. – URL : <https://brandfinance.com/press-releases/brand-finances-global-soft-power-index-2024-usa-and-uk-ranked-top-nation-brands-china-takes-third-place-overtaking-japan-and-germany>
40. British Council. – URL : <https://www.britishcouncil.org/>
41. Baudrillard Jean. 1998. The Consumer Society: Myths and Structures. [engl. translation] Sage.
42. Baudrillard Jean. 1994. Simulacra and Simulation. Translated by Sheila Faria Glaser, University of Michigan Press.
43. Baudrillard Jean. 1993. The Transparency of Evil: Essays on Extreme Phenomena. Translated by James Benedict ; Verso, London – New York.
44. Baudrillard Jean. 1979. De la séduction, Paris: Galilée, p. 45.
45. Baudrillard Jean. 1976. L'échange symbolique et la mort. Gallimard, Paris.

46. Bourdieu Pierre. 1991. Language and Symbolic Power, Cambridge: Polity Press, p. 170.
47. Center on Public Diplomacy Reports. – URL : <https://uscpublicdiplomacy.org>
48. China Shock 2.0 and the end of U.S. technological dominance. – URL : <https://www.hks.harvard.edu/explainers/china-shock-20-and-end-us-technological-dominance>
49. Çiçek A. 2022. “Soft Power, Public Diplomacy and Public Diplomacy Techniques: A Conceptual Evaluation.” Turkish Business Journal, 3(6).
50. Clinton Hillary Rodham. 2009. Nomination Hearing for Secretary of State. U.S. Senate Committee on Foreign Relations, January 13, 2009.
51. Confucius. 1938. Analects, Book II, 1. Translated by Arthur Waley, London: George Allen & Unwin.
52. Gallarotti Giulio M. 2011. Cosmopolitan Power in International Relations: A Synthesis of Realism, Neoliberalism, and Constructivism. Cambridge University Press
53. Global Soft Power Index Executive Summary // Global Soft Power Index 2025. – URL : [**https://brandirectory.com/softpower/report**](https://brandirectory.com/softpower/report)
54. Global Soft Power Index. The world's most comprehensive research study on perceptions of nation brands. – URL : <https://brandirectory.com/softpower>
55. Gramsci Antonio. 1971. Selections from the Prison Notebooks, New York: International Publishers, p. 57.
56. Harvard Kennedy School. – URL : <https://www.hks.harvard.edu/>
57. Hyman Jamie. Winners take all: The race for global Soft Power // URL : <https://brandfinance.com/insights/winners-take-all-the-race-for-global-soft-power>
58. Institute for Government. – URL : <https://www.instituteforgovernment.org.uk/>
59. Joseph Nye. Wikipedia. – URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Nye
60. Kaluha V.F. (2022). Through the prism of struggle for identity: ukrainian-russian confrontation of the first quarter of the XXI century / V.F. Kaluha, O.V. Koliada // The Russian-Ukrainian war (2014-2022): historical, political,

cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : Scientific monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”. – p. 923-932.

61. Keohane Robert O.; Nye Joseph S. 1972. *Transnational Relations and World Politics*. Harvard University Press.
62. Layne Christopher. 2008. *The Unbearable Lightness of Soft Power*. *International Security*, Vol. 32, No. 2 (2008): 147-168.
63. Manners Ian. 2025. *Teaching the Russian War Against Ukraine : Ukraine as a Microcosm of the Paradigm Shift from International Relations to Planetary Politics / Teaching IR in Wartime : Experiences of University Lecturers during Russia’s Full-Scale Invasion of Ukraine* , p.21-52.
64. Manners Ian. 2024. *Teaching the Russian War against Ukraine : Ukraine as a Microcosm of the Paradigm Shift from International Relations to Planetary Politics / Journal of Soviet and Post-Soviet Politics and Society*, 10 p.1-31.
65. Machiavelli Niccolò, 1989. *Il Principe*, Firenze: Antonio Blado d’Asola, 1532, ch. XVII.
66. Morgenthau J. Hans. 1954. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Alfred A. Knopf.
67. Nye Joseph. 2025. *Political Scientist Who Extolled 'Soft Power, «Dies at 88»*. *The New York Times*. Retrieved May 8, 2025.
68. Nye Joseph S. 2023. *Soft Power and Great-Power Competition: Shifting Sands in the Balance of Power Between the United States and China*. Singapore: Springer Nature Singapore.
69. Nye Joseph S. Jr. 2008. *The Powers to Lead*. New York: Oxford University Press. – p. 32.
70. Nye Jr. Joseph S. 2004. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. PublicAffairs Books. New York. – URL : https://www.academia.edu/23620658/Soft_Power_the_Means_to_Success_in_World_Politics_Joseph_S_Nye_Jr (останній перегляд: 12.05.2025)
71. Nye Joseph S. 2003. *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*. Oxford University Press.

72. Nye Joseph S. 1992. Bound to lead: the changing nature of American power (5. [pr.] ed.). New York: Basic Books.
73. Nye Joseph S. Jr. 1990. Bound to Lead: The Changing Nature of American Power, New York: Basic Books, p. 188.
74. Ohnesorge H. W. 2021. Soft Power: The Forces of Attraction in World Politics. PMC.
75. Parag Khanna. 2019. The Future is Asian: Commerce, Conflict and Culture in the 21st Century, New York : Simon & Schuster.
76. Parag Khanna. 2021. MOVE: The Forces Uprooting Us. Simon & Schuster. ISBN 1982168978, ISBN 9781982168971
77. Renalda B. 2011. None-State Actors in International System of States // The Ashgate Research Companion to Non-State Actors. Routledge.
78. Saaida M. B. E. 2023. “The Role of Soft Power in Contemporary Diplomacy.” Journal of International Relations and Diplomacy.
79. Said Edward W. 1978. Orientalism, New York: Pantheon Books, p. 136.
80. Sands Steve. 2025. Learning from Ukraine: how can disinformation be defeated? BCS, 27 червня 2025. – URL : <https://www.bcs.org/articles-opinion-and-research/learning-from-ukraine-how-can-disinformation-be-defeated/>
81. Santos Edmarverson A. 2025 Non-State Actors In International Law. – URL : <https://www.diplomacyandlaw.com/post/non-state-actors-in-international-law> (останній перегляд: 17.05.2025)
82. Snow Nancy. 2005. «The Real Meaning of Public Diplomacy», in The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations, ed. Jan Melissen, New York: Palgrave Macmillan, p. 239.
83. Soft Power: Theoretical Framework and Political Foundations. 2022. Biblioteka Nauki.
84. Soft power: The evolution of a concept. 2021. Taylor & Francis.
85. The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations: Studies in Diplomacy and International Relations. 2005. Edited by Jan Melissen. Palgrave

- Macmillan. – URL :
- https://culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/soft_power/The_New_Public_Diplomacy.pdf
86. Tyler Melissa Conley. 2008. «The Limits of Soft Power», Australian Journal of International Affairs, Vol. 62, No. 1, p. 103.
87. What happens when a country bleeds soft power? Conceptualising Negative Watch. 2023. PMC.
88. What is reconciliation – the legislative shortcut Republicans are using to push through their “big, beautiful bill”? – URL : <https://www.hks.harvard.edu/faculty-research/policy-topics/democracy-governance/what-reconciliation-legislative-shortcut>
89. Wilson Ernest J. III. 2008. «Hard Power, Soft Power, Smart Power.» The Annals of the American Academy of Political and Social Science, vol. 616, no. 1, pp. 110-124.